

«Brukermedvirkning? Det var et rart ord»

En kvalitativ studie om ungdoms opplevelse av
brukermedvirkning ved frivillig barneverninstitusjon

Ida Cecilie Haukaas

VID vitenskapelige høyskole

Masteroppgave

Master i sosialt arbeid i partnerskap

Antall ord: 29102

Dato 15.11.2016

Sammendrag

Denne studiens fremste formål er å kaste lys over enkeltungdoms opplevelser av brukermedvirkning under opphold ved barneverninstitusjon. Med studien ønsker jeg å bidra med verdifull kunnskap om hvordan ungdom forstår medvirkning, hva de legger i begrepet og hva som er viktig for dem å medvirke til. Problemstillingen som skal besvares i det videre er: *hvilke opplevelser av brukermedvirkning har tidligere beboere fra sitt opphold ved frivillig barneverninstitusjon?* I tillegg til hovedproblemstilling, har jeg følgende to forskningsspørsmål: *hvordan opplevde ungdommene medvirkning til sin egen sak? Hvordan opplevde ungdommene medvirkning til fellesskapet på institusjonen?*

Metoden som er brukt for å innhente datamaterialet er semi-strukturerte kvalitative intervjuer med fem tidligere beboere ved frivillig barneverninstitusjon. Det er ungdommenes subjektive opplevelser som er sentralt for studien, og derfor er oppgaven forankret i et fenomenologisk vitenskapssyn. Analyse av datamaterialet ble gjennomført ved hjelp av fenomenologisk analyse, og resultatene er drøftet i lys av relevant teoretisk rammeverk og tidligere forskning på feltet.

Resultatene viser at ungdommenes opplevelser kan deles inn i følgende tre områder: 1. forhold ved de ansatte, herunder relasjonell kompetanse og tilgjengelighet, faglig kompetanse og ansattes maktposisjon, 2. forhold ved ungdommenes individuelle situasjon, herunder forståelse av medvirkning, alder og behov og 3. institusjonens sosiale dimensjon, herunder middagsmøter, vennskap og likebehandling.

Sentrale funn i denne studien er viktigheten av å bli sett og hørt, og det å ha en tillitsfull relasjon til de ansatte. Ungdommene etterlyser mer kunnskap om sine rettigheter på institusjonen, og det viser seg at det er mangel på informasjon både om egne rettigheter og medvirkningsbegrepet. Det oppleves viktigere for ungdommene å ha medvirkning i forbindelse med måltider enn andre tiltak, eksempelvis brukerundersøkelser. Drøfting kan tyde på at det som anses som viktige medvirkningsformer for ungdommene er hva de ansatte legger vekt på i interaksjonen dem imellom. Resultatene viser at opplevelser av medvirkning innenfor de tre områdene til tider er svært ulike. Dette viser kompleksiteten som ligger i å jobbe tett på mennesker med ulike behov og hvor viktig det er å få frem brukernes stemmer i forskningen og fagmiljøet for å finne gode løsninger for den enkelte.

Forord

Utgangspunktet for denne oppgaven var en nysgjerrighet på hva brukermedvirkning betyr for ungdommene jeg jobber med. Jeg hadde hørt og lest teoretiske definisjoner utallige ganger, men i løpet av masterstudiet ble jeg bevisst på at dette fort kan bli et honnørord eller et ideal som ikke nødvendigvis viser seg i praksis. Det slo meg at det også kan være et svært tvetydig begrep som ikke forstås likt av alle. Jeg tok derfor tak i denne nysgjerrigheten, og den har dratt meg gjennom et stort og omfattende teoretisk landskap og ført frem til fem enkeltpersoners historier. Disse fem historiene har ikke bare gitt meg forskningsrelevant informasjon om brukermedvirkning, men de har også gitt meg en bredere forståelse av min egen rolle som sosialarbeider og hvordan jeg ønsker å jobbe i fremtiden.

Tusen takk til dere flotte ungdommer som stilte opp og delte deres opplevelser med meg. Håper dere ser at dette ikke bare er modig av dere, men også utrolig viktig for å unngå at vi ansatte alene skal bestemme hva som utgjør gode tjenester i barnevernet. Deres stemmer er uvurderlige, og jeg er så glad for at jeg, gjennom denne oppgaven, får lov til å fremme dem.

Jeg vil også takke min veileder, Ellen Syrstad, for all hjelp og inspirasjon du har gitt meg gjennom arbeidet med denne oppgaven. Selv om dette på mange måter er en ensom prosess, har det vært godt å vite at jeg har deg og dine gode synspunkter og veiledning å støtte meg til når jeg har hatt behov for det.

Takk til Aimar som har gjort hverdagen full av latter og glede, og for at du har gitt meg mulighet til å konsentrere meg om oppgaven alle disse månedene. Jeg setter utrolig stor pris på det du gjør for meg, og at du alltid er positiv og rolig. Du er min klippe.

Sist, men ikke minst – tusen takk til min fantastiske mor, Cecilie, som inspirerer meg hver dag til å være et godt medmenneske. Du er både min skolevenninne, kollega og mamma, men du har også vært og vil alltid være min beste lærer. Takk for alt du lærer meg om livet og kjærligheten.

Ida Cecilie Haukaas

Oslo, november 2016.

Innhold

Sammendrag	s. 2
Forord	s. 3
Innhold	s. 4
1. INNLEDNING	s. 7
1.1. Tema og begrunnelse	s. 7
1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål	s. 9
1.3. Avgrensning	s. 10
1.4. Begrepsavklaring	s. 10
1.5. Oppgavens oppbygging	s. 10
2. INSTITUSJONSFELTET OG MÅLGRUPPEN	s. 12
2.1. Innledning	s. 12
2.2. Institusjonsfeltet	s. 12
2.2.1. Rettslig grunnlag for plassering	s. 13
2.3. Målgruppen – hvem er ungdommene?	s. 14
3. FORSKNING PÅ FELTET	s. 17
3.1. Innledning	s. 17
3.2. Forskning på institusjonsfeltet	s. 17
3.3. Medvirkning til egen sak	s. 18
3.3.1. Hva er viktig for ungdommene selv?	s. 18
3.3.2. Relasjon til de ansatte	s. 20
3.3.3. Rettigheter	s. 21
3.3.4. Fritid	s. 21
3.4. Medvirkning til fellesskapet	s. 22
3.5. Oppsummering	s. 23
4. TEORETISK RAMMEVERK	s. 25
4.1. Innledning	s. 25
4.2. Politiske føringer for barn og unges medvirkning	s. 25
4.2.1. Barnets beste	s. 26
4.2.2. Føringer for medvirkning på institusjon	s. 27
4.3. Sosiokulturell utviklingspsykologi	s. 28
4.3.1. Et sosiokulturelt deltakelsesbegrep	s. 29
4.4. Anerkjennelsesteori	s. 32
4.5. Maktaspektet ved medvirkning	s. 34
4.5.1. Oppgavens forståelse av makt	s. 35
4.6. Oppsummering	s. 36
5. METODE	s. 37
5.1. Innledning	s. 37
5.2. Vitenskapsteoretisk grunnlag	s. 37
5.3. Mitt ståsted og forforståelse	s.37

5.4. Valg av metode.....	s. 39
5.5. Utvalg.....	s. 40
5.6. Rekruttering av informanter.....	s. 41
5.7. Intervjuguide.....	s. 42
5.8. Intervjuprosessen.....	s. 43
5.8.1. Pilotintervju.....	s. 43
5.8.2. Gjennomføring av intervju.....	s. 44
5.9. Analyseprosessen.....	s. 46
5.9.1. Transkribering.....	s. 46
5.9.2. Analyse.....	s. 46
5.10. Etske vurderinger.....	s. 49
5.10.1. Forskning i eget arbeidsfelt.....	s. 50
5.11. Reliabilitet og validitet.....	s. 51
6. RESULTATER.....	s. 54
6.1. Innledning.....	s. 54
6.2. Faktorer ved de ansatte.....	s. 54
6.2.1. Relasjonell kompetanse og tilgjengelighet.....	s. 54
6.2.2. Faglig kompetanse.....	s. 56
6.2.3. Maktposisjon.....	s. 58
6.2.4. Oppsummering.....	s. 60
6.3. Faktorer ved ungdommens individuelle situasjon.....	s. 61
6.3.1. Forståelse av medvirkning.....	s. 61
6.3.2. Alder.....	s. 63
6.3.3. Behov.....	s. 64
6.3.4. Oppsummering.....	s. 65
6.4. Institusjonens sosiale dimensjon.....	s. 66
6.4.1. Middagsmøter.....	s. 66
6.4.2. Vennskap.....	s. 68
6.4.3. Likebehandling.....	s. 69
6.4.4. Oppsummering.....	s. 69
7. DRØFTING.....	s. 71
7.1. Innledning.....	s. 71
7.2. Drøfting i lys av tidligere forskning.....	s. 71
7.2.1. Faktorer ved de ansatte.....	s. 71
7.2.2. Faktorer ved ungdommens individuelle situasjon.....	s. 72
7.2.3. Institusjonens sosiale dimensjon.....	s. 73
7.2.4. Oppsummering.....	s. 74
7.3. Drøfting i lys av teoretisk rammeverk.....	s. 75
7.3.1. Faktorer ved de ansatte.....	s. 75
7.3.2. Faktorer ved ungdommens individuelle situasjon.....	s. 78

7.3.3. Institusjonens sosiale dimensjon.....	s. 81
7.3.4. Oppsummering.....	s. 83
8. OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	s. 85
Litteraturliste.....	s. 87
Vedlegg 1 Godkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste.....	s. 94
Vedlegg 2 Invitasjon til forskningsprosjekt med samtykkeerklæring.....	s. 97
Vedlegg 3 Intervjuguide.....	s. 99

1. Innledning

1.1 Tema og begrunnelse

Temaet for denne studien er tidligere beboeres opplevelse av brukermedvirkning ved frivillig barneverninstitusjon.

Det har skjedd store endringer i barnevernet etter at barnevernsreformen trådte i kraft i 2004. Dette var en omfattende reform av forvaltningen i det norske barnevernet hvor staten overtok ansvaret som tidligere hadde ligget hos fylkeskommunene. Et viktig mål med reformen har vært færre institusjonsplasseringer til fordel for hjelpetiltak eller plassering i fosterhjem. Siden den gang har synet på institusjoner blitt at dette er «siste utvei» og antallet barn og unge som bor på institusjon falt med 13,9 % fra 2010 til 2014 (SSB). Forskning viser at barn og unge på institusjon har dårligere fysisk helse, lavere selvtillit, dårligere opplevelser av vennskap og større forekomst av psykiske problemer enn ungdommer i barne- og ungdomspsykiatrien (BUP) og jevnaldrende i den generelle befolkningen (Kayed m.fl. 2015). Det kan tyde på at det går dårligere med barn og unge som har bodd på institusjon enn for andre. En målsetting til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) er at barn og unge skal tilbakeføres til opprinnelig omsorgsbasis eller overføres til en varig omsorgssituasjon utenfor institusjon (Bufdir 2010). Likevel mener direktoratet at det fremdeles er behov for institusjonsplasser for barn og unge som ikke kan dra nytte av andre tiltak i barnevernet.

Når det gjelder barn og unges rett til medvirkning, er dette et område som har fått stadig større oppmerksomhet etter at FNs konvensjon om barns rettigheter ble vedtatt i 1989. I dag har barn og unge flere lovfestede rettigheter når det gjelder medvirkning, blant annet i Grunnlovens § 104 som sier at barn «har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling». Lignende bestemmelser er nedfelt i Barnevernloven og Forvaltningsloven, noe som tyder på sterke rettslige føringer for at barn og unge har rett til å medvirke i spørsmål som handler om dem.

Med tanke på en tilsynelatende sterk rettslig forankring, hvordan viser barn og unges medvirkning seg i praksis på barneverninstitusjoner i Norge? I en undersøkelse fra 2010 oppga fem av syv institusjonsansatte at de hadde utarbeidet rutiner for medvirkning, og at det er i stor eller meget stor grad er en felles praksis for dette. (Slettebø, Oterholm & Stavrum 2010). Institusjonene var faktisk den arenaen som utmerket seg positivt i denne undersøkelsen

når det var snakk om brukermedvirkning i praksis, ut ifra de ansattes erfaringer. Når det gjelder beboerne selv, viser forskning at mange barn og unge på institusjon ønsker at deres meninger skal vektlegges i større grad, og at så mye som 1/3 er uenige i at de får være med på å bestemme viktige ting i sin egen sak (Rambøll 2014). I en rapport utgitt av Barnevernpanelet i 2011 kommer det frem at erfaringer fra barnevernsbarn tilsier at det er mangler på dette området, og at voksnes meninger ofte blir avgjørende i mange saker.

I følge Statistisk sentralbyrå bodde 1227 barn og unge på institusjon ved utgangen av 2014, fordelt på både offentlige, private ideelle og andre private institusjoner. Da forskningen kan tyde på at det spriker mellom lovfestede rettigheter, ansattes erfaringer og ungdommenes egne opplevelser av hvordan brukermedvirkning skjer i praksis, mener jeg at det er viktig at ungdommenes stemmer blir hørt i større grad. Lovhjemler og målsettinger utgjør lite reell medvirkning dersom ungdommene selv ikke opplever at de faktisk får medvirke. Stemmer i fagmiljøet stiller også spørsmålstegn til i hvilken grad overordnede systemer for kvalitetskontroll på institusjoner fremmer beboernes medvirkning (Nordstoga & Støkken 2010). Kvalitativ forskning som får frem ungdommenes stemmer kan få nye problemstillinger på dagsorden, noe som igjen kan føre til endrede og bedre tjenester i institusjonstilbudet.

Jeg har selv erfaring med arbeid med ungdom på institusjon, noe som har bidratt til en økt interesse for nettopp dette feltet. Som institusjonsansatt har jeg opplevd situasjoner som belyser hvor tvetydig og kontekstavhengig medvirkningsbegrepet kan være, og derfor synes jeg det er interessant å finne ut av hva brukermedvirkning betyr for ungdom på institusjon, hva det er viktig for dem å medvirke til, og hvordan de opplevde medvirkning under sitt opphold. Mitt faglige og etiske ståsted er at ungdommenes synspunkter er essensielle for hvordan tjenestene kan videreutvikles og bedres i fremtiden. Et personlig ønske for denne studien er at den vil øke min egen forståelse om målgruppen og hvordan jeg i fremtiden kan jobbe for at ungdommer skal oppleve reell medvirkning til forhold som er viktig for dem. Et formål er å få belyst hvordan brukermedvirkning oppfattes og oppleves av ungdom på institusjon, og dra noen linjer fra det overordnede idealet om medvirkning ned til enkeltungdoms subjektive opplevelser.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Oppgavens problemstilling er:

Hvilke opplevelser av brukermedvirkning har tidligere beboere fra sitt opphold ved frivillig barneverninstitusjon?

I tillegg til hovedproblemstilling, har jeg to forskningsspørsmål:

- Hvordan opplevde ungdommene medvirkning til sin egen sak?
- Hvordan opplevde ungdommene medvirkning til fellesskapet på institusjonen?

Jeg har valgt å bruke begrepet «opplevelse», da jeg mener det fanger det jeg er på utkikk etter; ungdommenes egne meninger og tanker fra sitt opphold på institusjonen. Opplevelsesebegrepet er sentralt ut ifra et fenomenologisk vitenskapssyn, som denne oppgaven tar utgangspunkt i. Innenfor denne tradisjonen er det enkeltmenneskers erfarte opplevelser av fenomener og beskrivelsene av disse som er viktige (Creswell 2013). Fenomenologien ser på «opplevelse» som et komplekst begrep som innebærer perspektiver og meninger som er unike for den enkeltes forhold til verden (Smith, Flowers & Larkin 2009). Her søker man altså å forstå hvordan fenomener opptrer i bevisstheten til den enkelte (Giorgi 2012) og legger til grunn at fenomener kun kan forklares og beskrives av de som opplever dem. Derfor må jeg som forsker sette min forforståelse av et fenomen i annen rekke når jeg skal formidle ungdommens opplevelser, slik jeg ønsker gjennom denne oppgaven.

Jeg kunne brukt begrepet «erfaring», da dette er nært beslektet, men jeg tenker likevel at erfaring er noe som kommer i etterkant av opplevelsene – en bearbeidet viten om de mange opplevelsene man har. Jeg ønsket å få tak i de følelsesmessige virkningene enkeltopplevelser hadde på ungdommene under oppholdet. Samtidig skal det nevnes at ungdommene har en viss avstand til sitt opphold på institusjonen, noe som kan ha bidratt til interessante refleksjoner som kan være annerledes enn de opplevelsene de hadde under oppholdet. Dette kan være med på å si noe om både hvordan opplevelsene påvirket dem da, og hvordan de ser tilbake på disse opplevelsene i ettertid.

Begrepet «opplevelse» kan favne både gode og dårlige opplevelser, noe jeg tenker er ønskelig for å belyse et mangfold.

I forskningsspørsmålene etterspør jeg både opplevelser av medvirkning til egen sak og

medvirkning til fellesskapet. Jeg har selv erfaring med at institusjonsungdom er svært allsidige, og at de derfor har ulike behov. Samtidig som tiltak for den enkelte varierer, må disse ungdommene leve i et fellesskap på institusjonen, med gitte rammer og regler, så jeg synes det er interessant å finne ut av hvor stor grad av medvirkning de opplevde å ha til dette fellesskapet.

1.3 Avgrensning

Denne studien avgrensner seg til å undersøke tidligere beboeres opplevelser av brukermedvirkning på institusjon. Studien vil derfor ikke si noe om opplevelser av oppholdet utover det som knytter seg til medvirkning, til tross for at det kom frem flere interessante temaer i intervjuene.

1.4 Begrepsavklaring

Jeg har allerede og vil i det videre bruke betegnelsene «oppgaven», «studien», «prosjektet» og «undersøkelsen» som fellesnevnerer for å beskrive denne masteroppgaven.

I problemstillingen har jeg valgt begrepet «brukermedvirkning», men vil også bruke «medvirkning» og «deltakelse» synonymt med dette. I kapittel 4 vil jeg definere brukermedvirkning ut ifra teoretiske perspektiver og hvilken forståelse jeg legger til grunn for min analyse.

Begrepene «barn», «ungdom» og «barn og unge» brukes ofte om hverandre både i lovtekster, litteratur og forskning. I det videre vil jeg primært omtale mine informanter som «ungdommer», men både «barn» og «barn og unge» vil også gjelde for det samme. Av og til bruker jeg også begrepet «beboere», «deltakere» eller «informanter».

1.5 Oppgavens oppbygging

I oppgavens første kapittel gjør jeg rede for studiens tema og problemstilling, samt avgrensning og begrepsavklaringer. Kapittel 2 vil være en innføring til institusjonsfeltet med en kort gjennomgang av institusjonenes historie og lovhjemler for plassering, i tillegg til beskrivelse av informantenes målgruppe.

I kapittel 3 vil jeg presentere tidligere forskning når det gjelder institusjonsfeltet generelt, men med hovedfokus på brukermedvirkning til egen sak og til fellesskapet på institusjon. Deretter

vil jeg gjøre rede for det teoretiske rammeverket oppgaven bygger på i kapittel 4. Her har jeg valgt ut teori som jeg mener er relevant med tanke på oppgavens problemstilling; politiske føringer for barn og unges brukermedvirkning, sosiokulturell utviklingspsykologi og et sosiokulturelt deltakelsesbegrep samt Alex Honneths anerkjennelsesteori og maktaspektet ved medvirkning.

De metodiske valgene som er gjort i oppgaven, herunder vitenskapsteoretisk grunnlag, blir omtalt i kapittel 5. Her begrunner jeg valg av metode og gjør rede for alle ledd i prosessen fra arbeid med intervjuguide til intervju- og analyseprosessen og etiske vurderinger. I kapittel 6 vil jeg presentere resultatene fra intervjuene, og resultatene blir drøftet i lys av tidligere forskning og teori i kapittel 7. Avslutningsvis vil jeg gi en oppsummering og avsluttende kommentarer i kapittel 8.

2. Institusjonsfeltet og målgruppen

2.1 Innledning

Oppgaven omhandler tidligere beboere på barneverninstitusjon. For å gi en bedre forståelse både av institusjonsfeltet og målgruppen, vil jeg i dette kapitlet presentere, avgrense og avklare dette. Jeg vil først gi en kort presentasjon av institusjonsfeltet og lovhjemlene for plassering, for deretter å gjøre rede for målgruppen informantene tilhører.

2.2 Institusjonsfeltet

Da Norge vedtok «Lov om behandling av forsømte børn» i 1896 var vi det første landet i verden med et offentlig barnevern og barnevernlov, som gjorde oss til et foregangsland på internasjonalt nivå. Datidens institusjoner bestod av barnehjem og skolehjem, hvor særlig sistnevnte ble kjent for maktmisbruk, vanskjøtsel og grove krenkelser av barns integritet (NOU 2009:8). Senere ble skolehjemmene endret til spesialskoler for barn og unge med tilpasningsvansker, etter iverksettelsen av lov om spesialskoler i 1952. Disse skolene ble nedlagt på midten av 1970-tallet, og siden vokste det frem mange private og offentlige institusjoner for barnevernsbarn her i landet (Tjelflaat & Ulset 2007). Maktaspektet ved institusjonsplassering ble kraftig redusert, og man skulle heller ha et inkluderende perspektiv med fokus på samarbeid.

Det fylkeskommunale barnevernet stod for driften av institusjonene frem til 2004, da staten overtok ansvaret for de fleste og vi fikk den såkalte barnevernreformen. Samtidig ble Barne-, ungdoms- og familieetaten (heretter Bufetat) opprettet som består av fem regionkontorer og er underlagt Bufdir. Barnevernreformens mål var blant annet å få til et likeverdig barnevern som var uavhengig av barnets bosted, forsterket samarbeid mellom stat og kommune, god faglig og økonomisk styring, samt god kvalitet og faglig videreutvikling (Backe-Hansen m.fl. 2011:15). Med barnevernreformen håpet myndighetene å redusere antallet barn og unge på institusjoner og heller benytte fosterhjem eller hjelpetiltak. Årsakene til dette var delvis faglig og delvis økonomisk; faglig på bakgrunn av forskningsresultater som sier at det går verre for institusjonsungdom enn andre, og økonomisk på grunn av kostnadene institusjonsplassering medfører.

Institusjoner har på mange måter blitt sett på som en «siste utvei»; det er en forutsetning at hjelpetiltak skal ha blitt prøvd ut først og det kan også være at det ligger flere mislykkede

forsøk på fosterhjemsplassing bak. Tanken bak institusjonene er at det skal være en midlertidig løsning fremfor et varig bosted (Havik & Christiansen 2009). Dette støttes av Bufdir, som konkluderer med at det er et nødvendig mål for alle institusjonstyper at ungdom skal tilbakeføres til sin opprinnelige omsorgsbasis, eller at de skal bli overført til en varig omsorgssituasjon utenfor institusjon (Bufdir 2010:38). Nylig kom det et rundskriv fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (heretter BLD) som også påpeker at institusjonsplassing som hjelpetiltak er tenkt i de tilfeller hvor barnet midlertidig ikke kan bo hos foreldrene (BLD 2016).

Backe-Hansen m.fl (2011) mener det kan oppleves som et stigma for barn og unge som plasseres på institusjon når slik plassing kun blir det foretrukne alternativet når andre tiltak er prøvd ut i forkant. Begreper som gir negative assosiasjoner knyttet til barn og unge på institusjon kan føre til et lignende stigma og en følelse av å ha en unormal hverdag (Tjelflaat & Ulset 2007). Det har blitt problematisert at det som oftest er negative resultater om forskning på institusjoner som brukes, og at det kan bidra til et syn på institusjon som et uønsket og trist alternativ (Storø, Bunkholdt & Larsen 2010).

Institusjonene har blitt færre siden 2004-reformen, og antallet institusjonsplasserte har gått ned. Det er imidlertid påpekt fra flere hold at institusjonene kan være det beste alternativet og derfor ha stor, om ikke avgjørende betydning for mange barn og unge som trenger nettopp institusjonen som omsorgsalternativ (Barnevernpanelet 2011, Backe-Hansen m.fl. 2011, Bufdir 2010, Andreassen 2010, Storø m.fl. 2010). Ved institusjonene har beboerne kvalifiserte voksenpersoner med miljøterapeutisk kompetanse som kan bidra med hjelp som de kanskje ikke ville fått ved eksempelvis direkte fosterhjemsplassing. Ansatte kan også bidra med en form for kontinuitet i beboernes liv og de vil bli kjent med barnet eller ungdommen på en måte som kan gjøre det lettere å tilpasse tilbudet til den enkeltes behov. Backe-Hansen m.fl. (2011) skriver i sin evaluering av institusjonstilbudet at det må satses på gode institusjonstilbud dersom det er et ønsket tiltak for dem som trenger det.

2.2.1 Rettslig grunnlag for plassing

I Norge finnes det ulike institusjoner med både omsorgs-, akutt- og atferdsfunksjoner. Det rettslige grunnlaget vil avgjøre hvilken type institusjon barnet/ungdommen blir plassert på.

Lovhjemmelen for å bli plassert på en institusjon med omsorgsfunksjon finner man i lov om

barneverntjenester (barnevernloven) § 4-12 og § 4-4 sjette ledd. § 4-12 er en svært inngrepene paragraf og innebærer at barnevernet kan overta omsorgen for barnet dersom ulike vilkår oppfylles. Barnevernloven § 4-4 sjette ledd er av betraktelig mindre inngrepene karakter dreier seg om frivillig plassering som hjelpetiltak. Denne bestemmelsen sier at barneverntjenesten kan formidle plass i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter for mindreårige dersom behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak og følgende vilkår er tilstede:

«Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien.»

(Barnevernloven av 1992, § 4-4 sjette ledd)

Når det gjelder institusjoner med akuttfunksjon, gjelder barnevernlovens § 4-6 første og annet ledd. Disse bestemmelsene hjemler akutt plassering dersom et barn er uten omsorg eller står i fare for å bli skadet i hjemmet. Noen institusjoner med akuttfunksjon tar også imot barn og unge som har vist alvorlige atferdsvansker etter tvangsparagrafen § 4-24, som innebærer plassering uten ungdommens samtykke.

Institusjoner med atferdsfunksjon plasserer ungdom etter tvangsparagrafen i barnevernloven § 4-24 ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, vedvarende rusmisbruk eller på annen måte vist alvorlige atferdsvansker. Plassering kan også være hjemlet i § 4-26, som gjøres etter samme grunnlag som § 4-24, men fremfor tvang skjer plassering her etter at ungdommen og de med foreldreansvaret har samtykket til det.

Institusjonen informantene i denne studien er rekruttert fra har både en omsorgsfunksjon med plasseringer etter § 4-4 sjette ledd og § 4-12, og en akuttfunksjon med plassering etter § 4-6.

2.3 Målgruppen – hvem er ungdommene?

Barn og unge med tilknytning til barnevernet blir sett på som en særlig utsatt gruppe. Mange har dårligere levekår enn andre på bakgrunn av fattigdom, lav utdanning og/eller arbeidsløshet hos foreldrene, i tillegg til at mange av dem bor hos enslige forsørgere. Barnevernsbarn kommer også dårligere ut enn andre jevnaldrende når det gjelder helse, både fysisk og psykisk (Kayed m.fl. 2015).

Tidligere forskning på barn og unge på barneverninstitusjon tyder på at over 70 % av disse har psykiske vansker (NOU 2009:8, Kayed m.fl. 2015). Denne gruppen er i tillegg overrepresentert på forskning om atferdsvansker og rusproblemer, og sliter dermed mer enn unge generelt med å få en god overgang til voksenlivet (Backe-Hansen m.fl. 2014). Det skal nevnes at dette er en svært variert gruppe med problemer av ulik karakter og alvorlighetsgrad. Noen sliter med psykiske lidelser, andre med rus- eller atferdsproblemer, mens mange kan også primært ha behov for en trygg omsorgsbasis (Andreassen 2010). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet fastslår i rundskriv at det er svært viktig for alle som bor på institusjon å få god omsorg og stabil voksenkontakt som kan bidra til positiv utvikling (2012:2).

Ungdommene som er intervjuet i forbindelse med denne oppgaven er plassert på grunnlag lovbestemmelsene § 4-12 og § 4-4 sjette ledd, som er redegjort for tidligere i kapitlet. Dette utelukker ungdommer som tvangsplasseres på bakgrunn av alvorlige atferdsvansker, kriminalitet eller rus etter barnevernloven § 4-24, samt akutt plassering etter § 4-6. Målgruppen kan derfor sies å falle inn under den største andelen ungdommer på institusjon generelt, nemlig ungdom som *ikke* tilhører kategorien høyrisiko med alvorlige atferdsproblemer (Bufdir 2010).

Til tross for en slik avgrensning, så dreier dette seg likevel om ungdommer med svært ulike bakgrunner og som derfor har varierende behov. Den aktuelle institusjonen hadde også akutt plasserte ungdommer etter § 4-6, noe som førte til et fellesskap med blandet målgruppe. I Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner (kvalitetsforskriften) § 2 står det at en institusjon «skal ha en definert målgruppe (...) for sin faglige virksomhet». I lovens merknader blir det likevel åpnet for at en institusjon kan ha flere målgrupper dersom alle målgruppene er definert og det foreligger en formulert målsetting for hver enkelt målgruppe.

Bufdir har imidlertid kommet med innvendinger mot at barn/ungdom med ulik problematikk blir plassert i samme institusjon, og sier at dette «i størst mulig grad bør unngås» (2010:27). En av årsakene til å fraråde dette er at ulike behov blant beboerne krever spesifikke tilrettelegging, og at institusjonene må operere ut ifra kunnskap om hva som fungerer for hvilke brukere. Blanding av målgrupper kan også føre til en smitteeffekt mellom beboerne

ved at de tar etter hverandre i negativ retning, noe som støttes av flere kilder (Barnevernpanelet 2011, Tjelflaat & Ulset 2007, Andreassen 2010). Slik jeg ser det, kan dette være en faktor å ta i betraktning når det gjelder medvirkning til fellesskapet.

3. Forskning på feltet

3.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg presentere aktuell forskning når det gjelder brukermedvirkning på barneverninstitusjon. Jeg har primært valgt å fokusere på nasjonal forskning, men med innslag av forskning fra andre land. Forskningen jeg presenterer vil være basert på erfaringer fra barn og unge på institusjon eller som på annen måte har tilknytning til barnevernet, da det er den subjektive opplevelsen og ungdommenes egne synspunkter som er relevant for denne oppgaven.

Selv om informantene i min studie er tidligere beboere på frivillig barneverninstitusjon, vil dette kapitlet også basere seg på forskning som er gjennomført på andre typer institusjoner. Forskningen omtaler ofte «institusjoner» som en felles betegnelse for flere ulike undergrupper, og det er ikke alltid et klart skille mellom dem. I tillegg kan noen institusjoner som deler noen trekk være ulike på andre områder, og det kan derfor være vanskelig å kategorisere dem i grupper (Andreassen 2003). Jeg ønsker ikke å utelukke funn på bakgrunn av manglende presisering, og anser det som både for snevert, tidkrevende og utfordrende å lete meg frem til hvilke forskningsresultater som kun gjelder for samme type institusjon som i denne oppgaven.

Jeg har valgt å dele kapitlet inn i tre undertemaer; først en kort presentasjon av forskning som gjelder institusjonsfeltet generelt, og deretter går jeg over til mine to forskningsspørsmål som omhandler henholdsvis ungdommenes medvirkning til egen sak og medvirkning til fellesskapet på institusjonen.

3.2 Forskning på institusjonsfeltet

Barnevernsinstitusjonene i Norge har i liten grad vært gjenstand for forskning (Storø m.fl. 2010:170), og Bufdir påpekte i 2010 at det på daværende tidspunkt var svært liten kunnskap om hvordan det går med unge som har bodd på barneverninstitusjoner her i landet. Dette var utgangspunktet for NTNUs forskningsprosjekt fra 2015 som hadde som formål å kartlegge den psykiske helsen blant ungdom på barneverninstitusjon. Sistnevnte studie slo fast at det mangler forskning på livskvalitet i barnevernsektoren, og at det har vært mye mer fokus på psykososiale problemer enn på subjektiv opplevelse av livskvalitet (Kayed m.fl. 2015).

Ungdommene i denne studien opplevde å ha en subjektiv opplevelse av dårlig fysisk helse og

lavere livskvalitet enn befolkningen generelt. Samtidig viser resultatet i samme undersøkelse at ungdommene opplever å ha det ganske bra på institusjonen de bor på, noe som støttes av Rambøll (2014), hvor 6 av 10 svarer at de har det bra der de bor.

I 2011 publiserte Backe-Hansen m.fl. en omfattende evaluering av institusjonstilbudet i Norge på bestilling av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (heretter BLD).

Evalueringen skulle se om hvor vidt det statlige barnevernet hadde nådd målene med barnevernreformen fra 2004, som blant annet skulle sørge for færre institusjonsplasseringer til fordel for hjelpetiltak eller fosterhjem for barn og unge i barnevernet. Konklusjonen var at det var vanskelig å si om målet med bedre kvalitet er oppnådd, men det blir likevel trukket frem to områder for videre arbeid; hvordan barn og unge involveres i sin egen situasjon og i hvor grad ungdom føler seg trygge på at deres rettigheter respekteres.

3.3 Medvirkning til egen sak

Det er fremdeles for lite kunnskap om hvordan barn og unge selv opplever hjelpetiltak fra barnevernet (Bakketeig 2015:172). Til tross for at den ikke fokuserte på plassering som hjelpetiltak, nevner Christiansens studie fra 2015 at det foreligger lite forskning om hjelpetiltak som direkte involverer barnet. En sentral studie med relevans for denne oppgaven er Tjelflaat og Ulsets studie «Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon» (2007), og jeg vil referere til flere resultater fra denne studien i det videre med supplerings av annen relevant forskning.

3.3.1 Hva er viktig for ungdommene selv?

Tjelflaat og Ulsets studie konkluderte med at det å bli sett og hørt er det aller viktigste for de fleste ungdommene. Deres forståelse av brukermedvirkning er at de får lov til å si eller gi uttrykk for sine meninger, særlig overfor ansatte, og at meningene blir lyttet til. Et annet sentralt element for ungdommene er å få tilstrekkelig informasjon fra de ansatte om hvorfor gjeldende regler og rutiner er slik de er. Ungdommene opplever å være involvert og tatt på alvor når noen tar seg tid til å snakke med dem om dette, og mange uttrykte at de ikke fikk tydelige nok forklaringer. Dette støttes av Barnevernpanelets rapport fra 2011, som slår fast at mange unge med tilknytning til barnevernet mener at ansatte bestemmer for mye uten å involvere ungdommene selv. Mange beboere ytrer et ønske om at deres meninger skal vektlegges i større grad (Rambøll 2011), og at ansatte bør lytte mer til ungdommene og deres ønsker og behov for å få til et bedre samarbeid fremfor opposisjon (Reime & Fjær 2010:33).

Ungdom ønsker å bli sett på som person fremfor sak, og de opplever det som viktig at ansatte tror på dem og har respekt for dem og deres privatliv (Eide gjengitt etter Thrana 2008). Samme undersøkelse viser at flere ungdommer opplever at de ansatte bestemmer over dem, og at de ønsker å være et sted på midten av å bli informert og bli hørt (ibid.)

Når det gjelder internasjonal forskning kan man finne lignende tendenser som nevnt ovenfor; Thomas og O'Kanes (1998) undersøkte barn og unges medvirkning i Storbritannia, og kom frem til at de aller viktigste punktene for medvirkning var å bli lyttet til, å ha innflytelse og å bli støttet. En gjennomgang av en rekke britiske studier (gjengitt etter Cashmore 2002) konkluderte blant annet med at barn og unge under barnevernet ofte føler at deres meninger ikke blir verdsatt, hørt på eller tatt alvorlig. Når deres meninger likevel blir tillagt vekt og de blir hørt i saker som omhandler dem selv, oppleves dette positivt selv om de ikke får bestemme utfallet selv. Derfor kan det tyde på at det er viktigere for ungdom å bli hørt fremfor å få oppfylt egne ønsker, noe som støttes av Thomas og O'Kanes (1998) studie. Her ble «å få viljen min» plassert aller nederst av barn og unge selv når det gjelder medvirkning. I Tjelflaat og Ulset (2007) kom også frem til at det ikke er like viktig at ungdommenes mening alltid blir tillagt stor vekt eller at det faktisk fører til endringer.

I Thranas (2008) studie fremstod det som best for ungdommene å bestemme i samarbeid med ansatte, og at de må ta ansvar selv når de voksne ikke ser eller forstår dem. Det var ikke alltid bra å bestemme selv, og en forutsetning for dette måtte være at de var i stand til å foreta gode vurderinger av egen situasjon.

Det fremstår som viktig for beboere på institusjon å få informasjon og forklaringer for å øke forståelsen av ulike bestemmelser de må forholde seg til (Tjelflaat & Ulset 2007). Thrana (2008) viser i sin studie om barn i barnevernet at flere ungdommer strever med å forstå informasjon som blir gitt av ansatte, og at det er en sammenheng mellom forståelig informasjon og mulighet til å involvere seg i sitt eget liv (s. 86). Uavhengig av om informasjon blir gitt eller ikke, vil barn og unge likevel danne seg en oppfatning av situasjonen de befinner seg i, som ifølge Sandbæk (2004) er viktig for voksne å kjenne til. Å få kjennskap til barn og unges oppfatninger og forestillinger om det som skjer, kan være en arena for medvirkning ved at barnas kunnskap blir etterspurt.

En brukerundersøkelse blant beboere på institusjon konkluderer med at 35 % avkrefter påstanden om at de får være med på å bestemme viktige ting som handler om dem selv (Rambøll 2014). Det kan virke som om beboerne føler at de medvirker når de får lov til å være med på å bestemme middagsmåltider på institusjonen, valg av tv-programmer og egen fritid (Tjelflaat & Ulset 2007). Når det gjelder middager, var det en uttalt målsetting på alle institusjonene at beboerne skulle medvirke på dette området, men flere av ungdommene opplevde at de ansatte overprøvde dem på dette (ibid.)

Det er få faste rutiner som legger til rette for medvirkning annet enn husmøter eller felles middager, og samtlige av institusjonene som deltok i undersøkelsen hadde husmøter som skulle gjennomføres en gang per uke. Disse møtene og middagene skal være fora for beboerne hvor de kunne fremme sine egne meninger og synspunkter og komme med forslag til endringer. Dette kan gi et inntrykk av at barn og unges medvirkning ikke er et prioritert satsningsområde i institusjonenes daglige arbeid, og at medvirkning ikke fremstår som et sentralt og vesentlig tema (Tjelflaat & Ulset 2007).

3.3.2 Relasjon til de ansatte

Når det gjelder relasjonen til de ansatte på institusjonen, viser det seg at beboerne ofte holder meningene sine for seg selv dersom de strider mot meningene til de ansatte (Tjelflaat & Ulset 2007). Flere beboere mener at det «smarteste» er å forholde seg taus om såkalte «uriktige meninger» og holdninger. Dette opplevde beboerne som forvirrende, og de lurte på hvordan man kunne bli straffet for å uttrykke personlige meninger overfor de ansatte. Likevel viser forskning at et overveldende flertall av ungdom på institusjon har minst én voksen de syns det er hyggelig å være sammen med, og at de fleste har god kontakt med minst en og ofte to eller tre av de ansatte (Gautun, Sasaoka & Gjerustad 2006). Årsakene til dette er varierende, men er alle forankret i fortolkningen om at personlig kontakt spiller en viktig rolle for god relasjon mellom ungdom og ansatte. Dessverre svarer nesten 4/10 at de ansatte ikke har nok tid til dem (Rambøll 2014).

Forskningsfunn kan tyde på at ungdom misliker overlappingsmøter mellom ansatte hvor de selv ikke får lov til å delta (Gautun m.fl. 2006). Det at det ble snakket om dem uten at de selv var tilstede ble sett på som hemmeligholdelse og utestengelse, samt at det gav dem motstridende signaler om åpenhet i relasjonen mellom ungdommen og ansatte. Ungdom uttrykte misnøye med at ansatte skulle videreformidle ting som hadde blitt fortalt i

fortrolighet, og dette kan føre til mindre åpenhet fra ungdommenes side.

Thrana (2008) slår fast at ungdommene i hennes studie forventer at barnevernet skal vite hva som er det beste for dem, og at de ansatte må snakke med dem for forstå den enkeltes situasjon. Ansatte må også ha kunnskap om målgruppen, og vite hvordan man skal håndtere ungdommer med behov for hjelp.

3.3.3 Rettigheter

De fleste ungdommene Tjelflaat og Ulset intervjuet visste lite eller ingenting om sine lovbestemte rettigheter, og studien påpekte at man derfor ikke kan forvente særlig refleksjon fra beboernes side over ivaretagelse av medvirkning i hverdagen. Annen forskning viser at rundt 50 % av ungdommene blir fortalt om alle, de fleste eller noen av rettighetene under opphold (Gautun m.fl. 2006). En god del ungdommer vet heller ikke hvilke paragrafer i Barnevernloven som hjemler deres plassering. Dersom ungdom likevel svarer en paragraf, så samsvarer ikke dette med faktisk årsak for plassering i flere tilfeller (ibid.). Dette kan tyde på at ungdom får for dårlig informasjon om hvorfor de bor på institusjon.

1 av 4 ungdommer avkrefter påstanden om at de deltar i å skrive sin egen tiltaks- eller omsorgsplan (Rambøll 2014), hvorav 1 av 3 er helt uenige. Dette kan tyde på liten grad av medvirkning i å definere sitt eget problem og være med på å bestemme hvilken type hjelp de ønsker. I Tjelflaat og Ulsets undersøkelse trakk ikke de spurte ungdommene frem planleggingsmøter som en del av medvirkning i hverdagen, som kan tyde på at de ikke opplevde dette som et forum hvor de hadde mulighet til å påvirke sin egen situasjon i samarbeid med de ansatte (2007:46). I Gautun m.fl. (2006) var det imidlertid bred enighet om å få være med på å bestemme beslutninger som ble fattet i møter med ansatte.

3.3.4 Fritid

Tjelflaat & Ulset (2007) skriver at flere av ungdommene svarte at deres muligheter til å påvirke og bestemme over egen situasjon ble begrenset av rutinene ved institusjonene. Det ble derfor vanskeligere for dem å ta valg med tanke på egen fritid. Dette støttes i NTNUs rapport fra 2015, hvor informantene opplevde at det var for mye regel- og rutinstyring som hindret både spontanitet, autonomi og medvirkning (s. 41). Ulset (2009) foretok en egen studie om fritid på barneverninstitusjoner i kjølvanet av 2007-studien, og det slås fast at det synes å være «en klar sammenheng mellom grad av tilfredshet med fritid og grad av tilfredshet med

opphold» (s. 89). Her svarte halvparten av de 16 informantene at de var misfornøyd eller svært misfornøyd med oppholdet på institusjon, og tilsvarende svarte at de var misfornøyd med fritiden sin. Årsakene til dette er, ifølge ungdommene selv, knyttet direkte til institusjonen og hverdagen her. Noen svarte at det har med institusjonens beliggenhet å gjøre, andre at de mistrives sterkt i selskap med andre beboere, og noen svarer også at institusjonens struktur begrenser mye av hverdagen, herunder stilletid, fastlåste aktiviteter og regler og rutiner for møter.

Ulset stiller spørsmålstegn ved om ungdommens rettigheter som omhandler fritid og frihet ikke blir ivaretatt slik de bør i barneverninstitusjoner i Norge. I Tjelflaat og Ulsets studie blir det også problematisert hvor vidt juridiske bestemmelser knyttet til vern om personlig integritet og deltakelse i livet utenfor institusjonen blir oppfylt (2007:27). De aktuelle juridiske bestemmelsene vil jeg redegjøre for i kapittel 4 om politiske føringer for barn og unges medvirkning.

3.4 Medvirkning til fellesskapet

Rambøll (2014) forteller at hele 62 % av informantene avkreftet påstanden om at de får være med på å bestemme hvilke regler som gjelder på institusjonen hvor de bor, hvorav 42 % er helt uenige. Det kommer tydelig frem at ungdommene opplever mindre grad av medvirkning på dette området enn hva gjelder medvirkning til egen sak. Derimot slår annen forskning fast at det ikke er noe som skiller seg spesielt negativt ut når det gjelder ungdommens opplevelser av fellesskapet og det sosiale miljøet på institusjonen de bor på (Kayed m.fl. 2015). Rambøll (2014) fant også ut at 59 % av de spurte svarte at de var enige i at de hadde det bra på institusjonen, men at dette er et betydelig lavere tall enn for barn og unge i fosterhjem, hvor 84 % var enige.

Gautun m.fl. (2006) skriver at de fleste barn og unge i utgangspunktet ikke ønsker å bo på en institusjon, og hvordan de svarer når de blir spurt om trivsel på institusjonen trolig blir preget av tanken på av å bo i et hjem som fungerer (s. 81). Her kom det frem at fire av ti ungdommer svarer at de trives på institusjonen, og forfatterne diskuterer hvor vidt dette kan bunne i flauhet over at andre jevnaldrende oppfatter dem som spesielle fordi de bor på barneverninstitusjon.

Når det gjelder vennskap mellom beboerne, peker forskning på at ungdom på institusjon først

og fremst får venner blant de andre ungdommene som bor der fremfor ungdommer utenfor (Kayed m.fl. 2015). I Gautun m.fl. (2006) svarte 66 % av ungdommene at de hadde flere venner på institusjonen de bor på, og 13 % svarte at de ikke hadde venner der. Det kan argumenteres for at det er enklere for institusjonsungdom å finne venner i lignende situasjon som dem selv, eller at kort varighet på oppholdet og/eller hyppige flyttinger gjør det vanskelig å knytte kontakter i nærområdet.

Som tidligere nevnt kan sammensettingen av ungdom med ulik problematikk by på vanskeligheter på en institusjon. Dette kan påvirke fellesskapet negativt, noe undersøkelsen til Gautun m.fl. (2006) også kom frem til; på en institusjon som tidligere bestod av ungdommer med problemer i hjemmet, flyttet det etter hvert inn ungdom med rusproblematikk, noe som, ifølge informanten, gjorde miljøet «ganske mye dårligere» på institusjonen (s. 105). Det endret tillitsforholdet mellom beboere og ansatte, og påvirket også forholdet beboerne imellom.

3.5 Oppsummering

Evaluering av institusjonstilbudet etter barnevernreformen fra 2004 peker på at barn og unges medvirkning og sikring av deres rettigheter er viktige områder for videre arbeid (Backe-Hansen m.fl. 2011).

I Tjelflaat og Ulsets studie fra 2007 gav resultatene et inntrykk av at barn og unges medvirkning ikke er et prioritert satsingsområde på barneverninstitusjonene. Ungdommene som ble spurt ønsker tydeligere forklaringer fra ansatte, og at deres meninger skal vektlegges i større grad. De opplever å bli involvert og tatt på alvor når noen tar seg tid til å snakke med dem om hvorfor regler og rutiner på institusjonen er som de er.

Mange ungdom holder meningene sine for seg selv dersom de strider mot meningene til de ansatte, og misliker at ansatte har overlappingsmøter hvor det blir snakket om dem uten at de selv er tilstede. Det er svært få som kjenner til egne rettigheter under opphold på institusjon, og planleggingsmøter blir heller ikke trukket frem som en del av medvirkning.

Forskning viser også at institusjonens rutiner begrenser ungdommenes muligheter til å bestemme over egen situasjon. Det blir stilt spørsmålsteget om ungdoms juridiske rettigheter under opphold på institusjon blir fulgt slik situasjonen er i dag.

Selv om det sosiale miljøet synes å være positivt for ungdom på institusjon, sier flertallet at de ikke får lov til å være med på å bestemme regler der de bor, og at de opplever mindre grad av medvirkning til fellesskapet enn til egen sak.

4. Teoretisk rammeverk

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg presentere det teoretiske rammeverket oppgaven bygger på. Her vil jeg først redegjøre for politiske føringer for barn og unges medvirkning, deretter teori som knytter seg til sosiokulturell utviklingspsykologi og det sosiokulturelle deltakerbegrepet som vil være utgangspunkt for min analyse. Avslutningsvis vil jeg presentere Axel Honneths anerkjennelsesteori, da denne teoriens relasjonelle forankring er relevant for en sosiokulturell forståelse av medvirkning.

4.2 Politiske føringer for barn og unges medvirkning

Barn og unges medvirkning er et felt som har fått større rettslig oppmerksomhet de siste tiårene. En av de viktigste årsakene til dette er FNs konvensjon om barns rettigheter fra 1989 som ble inkorporert i norsk lov i 2003. Barnekonvensjonen inneholder sentrale bestemmelser som sikrer barns rettigheter, og den mest relevante artikkelen i denne sammenheng er Art. 12:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

Denne artikkelen definerer konvensjonens syn på medvirkning og hva det innebærer. Inkorporeringen av barnekonvensjonen førte til endringer i den norske Barnevernloven, som ytterligere forsterket de rettslige føringene av barn og unges medvirkning i barnevernet. Lovens § 6-3 lyder slik:

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet (Barnevernloven, 1992).

Videre står det i Barnevernloven § 4-1 annet ledd at barnet skal gis mulighet til medvirkning og det skal tilrettelegges for samtaler med barnet. Barns rett til medvirkning er også nedfelt i Grunnlovens § 104, som slår fast at barn har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv.

Barnekonvensjonens inkorporering og påfølgende endringer i norsk lov har altså hatt stor betydning for økningen i fokus på barn og unges medvirkning og synet på barn og unge som deltagende aktører (Christiansen m.fl. 2015).

I forskrift om medvirkning og tillitsperson § 3 blir medvirkning definert som:

(...) at barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og gis mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til og barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Det blir tydeliggjort at barn kan medvirke i egen sak ved å uttrykke sin forståelse, valg og preferanser gjelder både verbal og ikke-verbal kommunikasjon. Barnevernet skal tilrettelegge for medvirkning, men barnet skal ikke presses til dette dersom vedkommende ikke selv ønsker. I tillegg skal mulighetene for medvirkning være tilstede i alle forhold som angår barnet, altså ikke bare saksbehandlingen isolert sett. Arbeidet med barn og unges deltakelse skal styres av et overordnet prinsipp om å sikre reell innflytelse som gir synlige resultater for å unngå skinndemokrati (BLD 2006:7).

4.2.1 Barnets beste

Barnekonvensjonens artikkel 3 slår fast at «ved alle handlinger som berører barn (...) skal barnets beste være et grunnleggende hensyn». Barnets beste er et prinsipp som også beskrives i den norske grunnloven: «ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn» (Grunnloven § 104 annet ledd). I Barnevernlovens kapittel 4 om særlige tiltak står det at bestemmelsene skal anvendes med avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Hensynet til barnets beste skal alltid være et overordnet prinsipp, og barnets rett til medvirkning skal ses i sammenheng med retten til beskyttelse (Christiansen m.fl. 2015).

Det blir imidlertid problematisert at det er vanskelig å si hva som er barns beste når man ikke finnes sikker kunnskap om hva dette er til enhver tid (NOU 2012:5). Begrepet er ikke tydelig definert, og er stadig i utvikling og emne for diskusjon (NOU 2008:9). Slik jeg ser det, kan prinsippet om barnets beste være en måte å arbeide medvirkningsrettet:

Å søke etter omsorgsløsninger som er til barnets beste, er å søke etter det aktuelle

barnets erfaringsverden, hva som kan bidra til oppfyllelse av dette barnets særlige behov og dets muligheter (NOU 2008:9:35).

For å søke barns egen erfaringsverden, ser jeg det som avgjørende at barnas synspunkter blir tatt i betraktning. Denne forståelsen av barnets beste vil derfor kunne anses å være forankret i en tanke om medvirkning. Likevel er gjeldende politiske føringer at barnets beste må være basert på vurdering både av det beste for det enkelte barn ut ifra deres livssituasjon og forskningsbasert kunnskap om hva som er best for barn generelt (NOU 2012:5). BLD nevner fire faglige prinsipper som skal ligge til grunn når barnets beste skal vurderes: tilknytnings- og relasjonskvalitet, biologiske bånd, mildeste effektive inngrep og barnets medvirkning (Prop. 106 L 2012-2013:82-83). Det handler om å ta flere hensyn i betraktning samtidig, og særlig å veie juridiske hensyn opp imot barnepsykologiske hensyn. Dette sier noe om omfanget av begrepet «barnets beste» og at det kan by på mange praktiske utfordringer.

4.2.2 Føringer for medvirkning på institusjon

I et departementsrundskriv blir det fastslått at barn og unge som bor på institusjon skal ha et så normalt liv som mulig (BLD 2012). Den omsorgen beboerne har behov for, skal dekkes av ansatte på institusjonen.

Hjemmelen for barn og unges medvirkning under opphold på institusjon er nedfelt i Barnevernloven § 5-9:

Institusjoner skal drives slik at barna selv kan bestemme i personlige spørsmål og ha det samvær med andre som de ønsker, så langt dette er forenelig med barnets alder og modenhet, med formålet for oppholdet, og med institusjonens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel.

Barna skal ha rett til å bevege seg både i og utenfor institusjonens område, med de begrensninger som fastsettes av hensyn til behovet for trygghet og trivsel.

Det er altså ikke snakk om ubetinget selvbestemmelsesrett, men selvbestemmelse under de forutsetninger loven nevner i denne paragrafen. Dette gjentas i forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (rettighetsforskriften) § 7, hvor det samtidig står nedfelt at institusjonen blant annet skal:

sørge for at beboeren får ivaretatt retten til å bli hørt og retten til medbestemmelse, herunder får delta ved utformingen av institusjonens daglige liv og ved avgjørelsen av og andre forhold som berører beboeren,

legge til rette for at beboeren får ivaretatt sine personlige interesser og delta i ønskede fritidsaktiviteter

Når det gjelder medvirkning til fellesskapet på institusjonen, sier kvalitetsforskriften § 9 følgende: «beboerne skal sikres deltakelse og innflytelse i saker som gjelder institusjonens daglige rutiner og gjøremål, felles fritidsaktiviteter og lignende». Merknader til forskriften sier at denne bestemmelsen skal være med på å sikre beboernes reelle medvirkning, og at dette kan gjøres blant annet med å ha faste beboermøter og lignende, og gjennomføre jevnlig brukerundersøkelser.

Inkorporeringen av barnekonvensjonen og påfølgende endringer i norsk lov har ført til økt oppmerksomhet rettet til barn som aktører i den sosiale arena. Barnekonvensjonen kan sies å ha et subjektsyn, altså at barn og unge har spesielle rettigheter på selvstendig basis (Tjelflaat & Ulset 2007:10). I dag blir barndommen i større sett på som verdifull i seg selv og at barn og unge aktivt skal delta i utformingen av eget liv og samfunnet for øvrig (Seim & Slettebø 2007).

4.3 Sosiokulturell utviklingspsykologi

Deltakelsesbegrepet jeg legger til grunn for min analyse har sin opprinnelse i en sosiokulturell utviklingsdiskurs, så derfor ønsker jeg først å gi en innføring i hovedtrekkene av sosiokulturell utviklingspsykologi.

Det har skjedd mye de siste tiårene når det gjelder synet på barn og barndom, og mange av de nyere ideene og teoriene er forankret i den sosiokulturelle utviklingspsykologien. Innenfor sosiokulturell teori, er sosial deltakelse en viktig forutsetning for menneskelig utvikling; Bronfenbrenner (1979) tok et oppgjør med den tradisjonelle psykologien som vektla persepsjon, motivasjon, tenkning og læring, og fremmet heller at det var innholdet som var viktig, altså *hva* som blir oppfattet, lært, tenkt på og lignende. Han så også på hvordan det psykologiske materialets natur ble endret som et resultat av et menneskets eksponering av og

interaksjon med miljøet rundt. Rogoff (2003) kritiserer generaliseringen ved tidligere forskning fra middelklassesamfunnet i Nord-Amerika og Europa, og mener at et menneskets utvikling kun kan bli forstått i lys av de kulturelle praksiser og omstendigheter i deres (lokal)samfunn, og at vi må utvikle en holdning om at mennesker utvikler seg som deltakere i de samfunnene de er en del av.

En av de ledende teoretikerne innenfor sosiokulturell utviklingspsykologi var Vygotsky, som hevdet at den psykologiske utviklingen er en sosiokulturell prosess, og at vi (barnet) utvikler høyere mentale funksjoner gjennom kulturen vi er en del av, slik at ferdighetene våre først og fremst er sosiokulturelle (Vygotskij 2001). Han var den første moderne psykologen som sa noe om mekanismene som kultur danner for den menneskelige natur (Vygotsky 1978).

Det blir ofte referert til et paradigmeskifte i synet på barn som aktører i eget liv og i samfunnet generelt (Seim & Slettebø 2007, Sommer 2012). Endringer i samfunnet, som blant annet overgangen fra en autoritær kultur til en forhandlingskultur (Sommer 2012), har ført til et mer humanistisk syn på menneskeverd og –rettigheter etter andre verdenskrig. Menneskets forståelse av sitt eget liv, gjensidighet og likeverd, samt hensyn til samfunnets svakere grupper er alle elementer av et slikt senmodernistisk humanistisk syn.

Tidligere utviklingspsykologi var opptatt av generalisering av et barns utvikling og modning, og så på barnet som sårbart og avhengig av opplæring og beskyttelse fra voksne. Moderne sosiokulturell utviklingspsykologi, derimot, er basert på tanker om at barndommen og hvordan barnet har det i denne perioden av livet, er et samfunnsmessig fenomen, og at barns kompetanse som aktører skal fremheves (Gulbrandsen, Seim & Ulvik 2012). Dette gjøres i samspill med andre; det er usannsynlig at barn vil komme med sine synspunkter med mindre forholdene ligger til rette for å hjelpe dem med dette, og barn blir kompetente og lærer gjennom å delta i aktiviteter med andre (Smith 2007). Barn er forskjellige, på lik linje voksne, og preges i stor grad av den kulturen og miljøet de vokser opp i, samt at barnets meninger vokser frem gjennom interaksjon og samhandling med personer rundt (Christiansen 2012).

4.3.1 Et sosiokulturelt deltakelsesbegrep

Begrepet deltakelse kan plasseres i to ulike diskurser: den juridiske diskursen som omhandler rettigheter, og den sosiokulturelle utviklingspsykologiske diskursen (Ulvik 2009).

Jeg har latt meg inspirere av Ulviks inndeling av deltakelse, og tar utgangspunkt i et

sosiokulturelt deltakelsesbegrep i denne oppgaven, samtidig som jeg vil redegjøre for deltakelse i en rettighetsdiskurs. Årsaken til at jeg gjør rede for begge forståelsene er at til tross for noe overlapping dem imellom, er det ulikheter mellom de to som jeg ønsker å vise, og samtidig argumentere for hvorfor jeg velger å ta utgangspunkt i en sosiokulturell forståelse.

Innenfor en *rettighetsdiskurs*, snakker man om barns deltakelse som en rettighet slik det fremkommer av lovgivningen. Denne lovgivningen har jeg redegjort for tidligere i kapitlet. Deltakelse blir her sett på som noe normativt og målbart og, slik jeg forstår den, handler spørsmål om deltakelse i denne sammenheng ofte om ja/nei og enten/eller, eksempelvis «medvirker barn, eller medvirker de ikke?» Det blir de voksnes oppgave å realisere barns deltakelse ut ifra gjeldene juridiske føringer. Eksempler på teoretikere innenfor rettighetsdiskursen er Hart (1992) med sin åttetrinnsmodell «the ladder of participation», som igjen var en inspirasjon for Shiers (2001) «pathways to participation». Dette er eksempler på trinnsystemer hvor medvirkning (og ikke-medvirkning, som i Harts modell) graderes og plasseres på en rangstige som beskriver ulike grader av medvirkning.

Ulvik (2009) kritiserer bruken av slike graderingssystemer for medvirkning, og påpeker at det her ikke blir «problematisert hva som utgjør barns «syn», hvordan det blir til, hvem det blir til sammen med, eller konteksten det blir til i» (s. 1150). Stern (2006) kommenterer også Hart og Shiers modeller og skriver at selv om disse modellene kan være nyttige verktøy når det gjelder å analysere hvordan barn i praksis deltar i samfunnets beslutningsprosesser, kan likevel slike «nivåer» bli ansett som å representere en tradisjonell og hierarkisk tilnærming til utvikling og medvirkning (s. 169).

En annen kritiker av graderingssystemer, er Healy (1998), som bruker Arnsteins (1969) «ladder of citizen participation» som eksempel. Hun skriver at faren ved å bruke slike hierarkier, er at her blir visse typer av medvirkning sett på som overordnet andre, og at dette kan føre til en devaluering av og kanskje også at man trekker seg tilbake fra forpliktelsen om medvirkning (Healy 1998:901). Slike modeller er ofte generaliserte og snakker om universelle definisjoner, noe som kan hemme utviklingen av medvirkning i arbeid med barn.

Innenfor den *sosiokulturelle utviklingspsykologiske diskursen*, er deltakelsesbegrepet rettet mot meningsdannelse gjennom interaksjon med andre, som under forrige punkt. Når et barn

lærer i utfordrende og lærende samspill med mennesker rundt seg, er på bølgelengde med dem og føler aksept, er det mer sannsynlig at barnet bidrar med effektiv medvirkning (Smith 2007). Innenfor denne tradisjonen vil enhver handling forstås som deltakelse, og begrepet «ikke-deltakelse» er uten relevans (Ulvik 2009). I motsetning til Harts stigemodell, som inneholder grader av «ikke-medvirkning», blir selv en passiv aktør uten innflytelse ansett som medvirkende i et sosiokulturelt deltakelsesbegrep. Så for å gå tilbake til spørsmålet «medvirker barn, eller medvirker de ikke?», slik det ble beskrevet i rettighetsdiskursen, vil spørsmål her heller dreie seg om «hvordan deltar barnet?». Ulvik (2009) skriver følgende:

Som vist ved Shiers modell (2001) er hovedinteressen i deltakelseslitteraturen rettet mot tilretteleggelse for deltakelse; hvordan barns meninger kan komme til uttrykk, inviteres fram og blir tatt hensyn til. (...) Men i overraskende liten grad problematiseres det hvordan barns «syn», «synspunkter», «standpunkter», «meninger» og «stemmer» blir til i interaksjon med andre mennesker og i konkrete sosiale kontekster (s. 1151).

Healy (1998) er også opptatt av kontekst i sin kritikk av hierarkiske graderingssystemer for medvirkning. Hun fremmer en kontekstsensitiv forståelse av medvirkning, og at det ikke finnes universelle praksiser som vil sørge for en forpliktelse til deltakelse, uavhengig av den konteksten det sosiale arbeidet foregår. Man må heller gjenkjenne at verdiene i praksis kun kan bli meningsfulle innenfor den gitte konteksten, og at medvirkning bare kan skje når man anerkjenner de kravene og forventningene som konteksten legger til grunn (ibid.:901-902).

Ulvik (2009) poengterer imidlertid at deltakelsesbegrepet i de to ulike diskursene, ikke er motstridige, men at man heller kan snakke om et snevert og et bredt deltakelsesbegrep (s. 1151). I forskningsprosjektet «Snakk med oss», gjennomført ved Høgskolen i Oslo og Akershus, kombinerte man nettopp de to ulike diskursene, og påpeker at «det er i koblingen mellom medvirkning og sosial deltakelse at prosjektets egenart er utviklet» (Gulbrandsen 2014:9). Her fremmes det sosiokulturelle deltakelsesbegrepet som godt egnet å bruke som analytisk redskap både i praksis og når det gjelder forskning, og ved å snakke om sosial deltakelse, beveger man seg mot et mer teoretisk og bredere deltakelsesbegrep, jamfør Ulvik (2009).

Den sosiokulturelle dimensjonen av deltakelse kommer frem når rettighetsdimensjonen skal

fullbyrdes (Strandbu 2011). Slik jeg forstår det, er deltakelse i en rettighetsdiskurs et overordnet ideal om medvirkning, mens deltakelse i en sosiokulturell diskurs handler om å gjennomføre medvirkning i praksis. Denne oppgavens formål er å få frem opplevelser av brukermedvirkning i praksis, så det er derfor naturlig for meg å ta utgangspunkt i et sosiokulturelt deltakelsesbegrep. Personlig tenker jeg at sosial interaksjon er en forutsetning for reell medvirkning, og at det må forstås ut ifra de sosiale samspillene i konteksten og kulturen vi befinner oss i.

4.4 Anerkjennelsesteori

Det sosiokulturelle deltakelsesbegrepet som er redegjort for under forrige delkapittel forteller om et relasjonelt syn på medvirkning. Derfor vil jeg knytte dette opp imot Axel Honneths anerkjennelsesteori, da anerkjennelse her blir ansett for å være et relasjonelt begrep som kan ses i sammenheng med all sosial praksis som har brukermedvirkning som mål (Skjefstad 2012).

Honneths teori er basert på at det finnes tre former for anerkjennelse som kontinuerlig virker inn på hverandre: **kjærlighet, rettigheter og solidaritet**. Disse formene representerer hver sin anerkjennelsessfære hvor vi mennesker kjemper for anerkjennelse, henholdsvis den private, rettslige og solidariske. Sfærene er igjen knyttet til ulike forhold til «selvet» som sier noe om vår bevissthet rundt muligheter og rettigheter; kjærlighet er knyttet til selvtilit, rettigheter til selvrespekt og solidaritet til selvaktelse. I følge Honneths teori må vi «motta anerkjennelse i de ulike sfærene for å kunne utvikle en intakt identitet og positiv selvforståelse» (Skjefstad 2012:58)

For å forstå anerkjennelse, mener Honneth at vi også må forstå krenkelse. Krenkelser i denne sammenheng står i motsetning til anerkjennelse, og kan beskrives som en negativ erfaring av nektelse av anerkjennelse, eller ringeakt (Honneth 2006). Betydningen av individets opplevelse i denne sammenheng kan knyttes til oppgavens fenomenologiske vitenskapssyn ved at krenkelser betraktes deskriptivt og at det er fokus på hvordan negativ erfaring av manglende anerkjennelse fremstår hos og oppleves av den enkelte. Når man ikke får den anerkjennelsen man selv føler er fortjent, mener Honneth at det foreligger moralsk urettferdighet, og at slike følelser kan beskrives som sosial respektløshet. Når vi opplever krenkelser vil dette føre til tap av selvtilit, selvrespekt og selvaktelse, de tre forholdene som nevnt ovenfor.

Kjærlighet som anerkjennelsesform handler om vårt behov for omsorg og nærhet. Det er gjennom denne formen for anerkjennelse at vi får selvtillit og tro på at vi selv har makt og ressurser til å få til det vi ønsker i våre liv. Det innebærer at vi er en del av en gjensidig relasjon med andre mennesker, og slike kjærlighetsrelasjoner blir beskrevet som

alle primærrelasjoner, der består af stærke, følelsesmæssige bånd mellem få personer, således som vi finder det i erotiske parforhold, venskaber og i forholdet mellem forældre og børn. (Honneth 2006:130).

Honneth ser på kjærlighet som det første stadiet av gjensidig anerkjennelse; subjektene bekrefter gjensidig hverandres behovsnatur og at de er avhengige av hverandre med hensyn til deres behov (Honneth 2006). Kjærligheten i nære relasjoner gjør at vi i det hele tatt blir i stand til å blant annet delta i fellesskap og som samfunnsborger. En krenkelse i denne sammenheng kan være opplevelsen av å være sosialt usynlig; rent fysisk blir man sett, men i overført betydning oversett. For at et menneske skal oppleve å være sosialt synlig kreves det kroppslige uttrykk som signaliserer en «interaksjonsvilje» (Skjefstad 2012:60), eksempelvis et smil, håndtrykk eller en hilsen som gjør at du blir gjenkjent som individ. Den fysiske erkjennelsen må altså tilføres noe mer for at det skal bli anerkjennende.

Rettslig anerkjennelse kan knyttes til den formelle anerkjennelse vi får i kraft av å ha universelle lovmessige rettigheter. Gjennom å ha rettigheter, sier Honneth (2006) at vi har mulighet til å få anerkjent de egenskaper vi har til felles med ethvert annet samfunnsmedlem (s. 112). Denne formen for anerkjennelse gjør at vi utvikler selvrespekt, og oppnås dersom vi opplever å være en likeverdig borger i et samfunn som håndhever rettigheter som gjelder oss og som respekterer vår autonomi. Det handler altså ikke bare om rettighetene i seg selv, men at disse rettighetene også anerkjennes av andre som reelle (Skjefstad 2012). Det er først når alle samfunnsmedlemmer gjensidig respekterer hverandres rettslige krav at vi kan utføre samfunnsmessige oppgaver i fellesskap uten vesentlige konflikter, ifølge Honneth (2006:80). Krenkelser kan vise seg i form av løgn og tyveri på individnivå eller marginalisering og diskriminering på kollektivt nivå (ibid.)

Solidaritet som anerkjennelse handler om relasjoner til konkrete fellesskap og hvordan den enkeltes ressurser, egenskaper og talent blir verdsatt innad i disse fellesskapene. Vi oppnår

selvaktelse eller selvverdsettelse når sider ved vår personlighet blir verdsatt i et fellesskap, og at vi ser vår egen verdi i kraft av hvem vi er og hva vi kan bidra med. I vårt samfunn er sosiale relasjoner i form av symmetrisk verdsettelse en forutsetning for solidaritet (Honneth 2006:173). Selvaktelse oppnås ikke ved passiv toleranse, men krever følelsesmessig deltakelse hvor vi anerkjenner andres individuelle særegenhet (ibid.). Her vil krenkelser kunne vise seg som nedvurdering og forakt på individnivå eller marginalisering og nedverdiggelse av ulike grupper på kollektivt nivå (Skjefstad 2012).

Felles for alle formene for anerkjennelse er at hver og dem er en forutsetning for de andre (Honneth 2003) og at alle innebærer en gjensidighet mellom mennesker. Det forutsetter at man selv anerkjenner personen man får anerkjennelse fra dersom anerkjennelsen i seg selv skal få betydning og verdi. I sammenheng med denne oppgavens tema kan Honneths anerkjennelsesteori bidra til å tolke ungdommenes opplevelser av medvirkning i et relasjonelt perspektiv gjennom beskrivelser av interaksjonen mellom ungdommer og ansatte.

4.5 Maktaspektet ved medvirkning

Det er vanskelig å behandle temaet barn og unges medvirkning uten å trekke inn makt i relasjonen mellom voksne og barn (Strandbu 2011). Derfor ser jeg det som relevant å si noe om makt og dens betydning for ungdoms medvirkning i barnevernet. Makt kan defineres på mange ulike måter, men på grunn av oppgavens omfang, vil jeg gi en kort innføring i maktbegrepet i et medvirkningsperspektiv og hvilken forståelse jeg legger til grunn for denne oppgaven.

En svært vanlig assosiasjon til ordet makt er at noen har evne til å få andre til å gjøre som man vil, altså makt *over* andre (Hernes 1975:15). Denne makten kan være direkte eller indirekte, og lar seg ikke definere ved å se på forholdet mellom to parter alene; vi må se på nettverket partene er en del av og «innebefatte alle direkte og indirekte avhengighetsforhold som eksisterer mellom aktørene» (ibid.:16). Et slikt avhengighetsforhold foreligger mellom profesjonelle og barn i barnevernet. Barn har, i kraft av lovfestede rettigheter, status som deltaker i saker som angår dem selv. En forståelse av makt i forbindelse med ungdom fra NOU 2011:20 innebærer nettopp medvirkning og selvbestemmelse, og opplevelsen av å ha styring og kontroll over viktige områder i livet (s. 8). Makt i denne betydningen kan sies å være synonymt med medvirkning slik det er nedfelt i lovverket. Til tross for den rettslige deltakerstatusen, er barn likevel avhengige av at voksne legger til rette for at deltakelsen blir

reell, altså har voksne en makt til å inkludere eller ekskludere barnet (Strandbu 2011:38). Det faktum at det er de voksne som må tilrettelegge for barns medvirkning i så stor grad, forsterker bare synet på det asymmetriske maktforholdet mellom voksne og barn (Christiansen 2012).

Den ubalanserte maktrelasjonen gjør seg også gjeldende på barneverninstitusjon (Reime & Fjær 2010). Det å gi rettighetene reell mening og sikre medvirkning for beboere på institusjon, berører maktrelasjonen mellom ansatte og ungdom og det forutsetter at begge parter forplikter seg (Gautun m.fl. 2006). Et viktig element her, er at andre parter må være villig til å gi fra seg definisjons- og beslutningsmakt i situasjoner hvor barn og unge også har sine meninger og ønsker (Strandbu 2011). Det har imidlertid blitt påpekt i litteraturen at medvirkning for alle parter vil være en umulighet innenfor en institusjonell kontekst (Minow gjengitt etter Tjelflaat & Ulset 2007:17). Beboere på institusjon må tilpasse seg et miljø som allerede er konstruert og definert av profesjonelle, og det kan argumenteres for at de ansatte alltid vil ha definisjonsmakt i en slik kontekst.

4.5.1 Oppgavens forståelse av makt

I motsetning til assosiasjonen jeg nevnte ovenfor, mente filosofen Michel Foucault at vi ikke må se på makt som noe én part utøver over en annen. Vi må heller se på makt som noe som utspiller seg gjennom diskurser og praksiser innenfor spesifikke institusjonelle kontekster (Foucault gjengitt etter Healy 1998:907). Et slikt syn på makt advarer mot å se på profesjonelle som mektige og brukere som maktesløse, og fremmer et syn på at det kan eksistere mange ulike maktrelasjoner innenfor en gitt kontekst. Foucault mente også at makten må forfølges i hverdagslivets og de sosiale praksiser, og at man må studere makten der den blir synlig, altså i aksjon mellom mennesker (Juritzen & Heggen 2006).

Dette synet på makt viser kompleksiteten i relasjonen mellom profesjonelle og brukere. I denne oppgavens sammenheng kan vi her nevne Egelund og Jakobsen (gjengitt etter Backe-Hansen m.fl. 2011) som sier at det alltid vil være «et dynamisk samspill mellom institusjonell makt og motmakt fra barn og unge side i en barneverninstitusjon» (s. 41). Foucault mente nettopp at motstand følger med makt (Foucault gjengitt etter Juritzen & Heggen 2006). Som et eksempel kan ansatte være i en maktposisjon ved å bestemme tidspunkt for måltider, og beboerne kan utøve motmakt ved å ikke dukke opp til avtalt tid. Jeg tenker derfor at dette er en relevant forståelse av makt i denne sammenheng med tanke på oppgavens tematikk.

4.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert et teoretisk rammeverk med vekt på politiske føringer for barn og unges medvirkning, sosiokulturell teori og et sosiokulturelt deltakelsesbegrep, samt anerkjennelsesteori. Denne teorien mener jeg er relevant for å forstå medvirkning på et overordnet politisk nivå og på et relasjonelt nivå. I tillegg gir anerkjennelsesteori en teoretisk forståelse av hvordan anerkjennelse eller mangel på dette kan ses i sammenheng med relasjoner og medvirkning for ungdom på institusjon.

5. Metode

5.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for metodiske valg som er gjort i forbindelse med denne studien. Først vil jeg presentere oppgavens vitenskapsteoretiske grunnlag, for så å gi et innblikk i mitt eget faglige og personlige ståsted. Deretter vil jeg redegjøre for valg av metode, utvalg og rekruttering av informanter, arbeidet med intervjuguide, samt intervju- og analyseprosessen. Til slutt vil jeg ta for meg aktuelle forskningsetiske vurderinger før jeg avslutningsvis sier noe om oppgavens reliabilitet og validitet.

5.2 Vitenskapsteoretisk grunnlag

Målet med oppgaven er å få frem ungdoms subjektive opplevelser, noe som kan knyttes til et fenomenologisk vitenskapssyn. I fenomenologien er man som forsker ute etter å få en forståelse av den dypere meningen som ligger bak individets erfaringer (Thagaard 2013). Det er informantenes egen opplevelse av sosiale fenomener og hvilken mening som blir tillagt erfaringer med fenomenene som står sentralt. Den fenomenologiske filosofien er læren om «det som viser seg» (Johannessen, Tufte & Christoffersen 2010), og hvordan hendelser og ting i verden rundt oss umiddelbart oppfattes av våre sanseintrykk (Dalland 2012). Fenomenologiens fremste mål er å se nøye på bevissthetens natur slik den faktisk oppleves, og fenomener skal beskrives slik de fremstår i bevissheten til den enkelte (Moran 2000). Til tross for filosofiske uenigheter i bruken av fenomenologi i vår tid, er det likevel enighet om at fenomenologi dreier seg om forskning på menneskers erfarte opplevelser, at disse opplevelsene er bevisste og at det er beskrivelsene av kjernen/essensen i opplevelsene som er viktige, ikke forklaringer eller analyser av dem (Creswell 2013).

Mitt mål med denne undersøkelsen er å fremme ungdommenes opplevelser og jeg ønsker å tre inn i deres livsverden for å få tak i hvilken mening de legger i de fenomenene de beskriver. I en fenomenologisk tilnærming er det nettopp individets erfaringer med og tolkninger av fenomener som er viktig. Livsverden omhandler hvordan verden fremtrer for oss gjennom umiddelbare opplevelser, uavhengig av forklaringer (Kvale & Brinkmann 2015), og det er nettopp det jeg ønsker å formidle gjennom denne studien.

5.3 Mitt ståsted og forforståelse

Det er viktig at jeg som forsker presenterer og gjør rede for mitt ståsted, slik at tolkningen av

informasjonen kan leses i lys av dette (Thagaard 2013). Dette bidrar til at jeg er bevisst på min rolle som forsker og at jeg aktivt forholder meg til mitt eget perspektiv, meninger og forforståelse som kan påvirke mine valg og tolkning av data. Derfor velger jeg å skrive om mitt faglige og personlige ståsted samt min forforståelse og hvordan dette har motivert meg til å forske på det aktuelle temaet.

Jeg har selv arbeidet på barneverninstitusjon, så både før og underveis i intervjuprosessen har jeg vært bevisst min egen rolle som forsker, og at dette var en rolle som skilte seg fra mitt arbeid. Min primærøppgave i denne sammenhengen har vært å undersøke og belyse min problemstilling, og det ble derfor en annen type samtale enn jeg har med ungdom i jobbsammenheng. Dette forsøkte jeg å være tydelig på i forkant av intervjuene ved å fortelle ungdommene at jeg ikke ønsket at min rolle som ansatt skulle prege deres svar, men at jeg var ute etter deres genuine opplevelser. Jeg forsøkte å være åpen og nysgjerrig på den kunnskapen den enkelte ungdommen besitter. Å forske på egen arbeidsplass vil jeg gjøre grundigere rede for i punkt 5.10 om etiske vurderinger.

Gjennom masterstudiet har begrepet brukermedvirkning blitt mer og mer interessant for meg. Det er tydelig at dette er et sentralt begrep innenfor sosialt arbeid, men jeg har blitt bevisst på at det i mange sammenhenger blir brukt som et honnørord eller ideal som ikke gjenspeiles i praksis. Dette kan jeg knytte til mitt eget arbeid på institusjon, hvor jeg i mange tilfeller har hatt en opplevelse av at jeg la til rette for ungdommens medvirkning, men ikke kan si hvor vidt dette opplevdes av ungdommene selv. Etter min mening er ikke medvirkningen reell om det kun oppleves slik av meg, og jeg ble nysgjerrig på å finne ut hvordan det oppleves for ungdom på institusjon. Min forforståelse var at ungdom ser på brukermedvirkning som at de får bestemme selv, eller at de ikke kjenner til begrepet i det hele tatt, så derfor ønsket jeg å finne ut av hvordan begrepet forstås av den enkelte.

Forforståelsen min når det gjelder fellesskapet på institusjonen var at dette kan være et hinder for medvirkning i hverdagen. Mine opplevelser fra arbeid på institusjon har vært preget av at ungdom som gjør mer ut av seg igjen får mer oppmerksomhet enn de som er mer tilbaketrukne, og dermed blir hørt på en annen måte. Derfor syns jeg det var interessant å ha medvirkning til fellesskapet som et tema i tillegg til medvirkning til egen sak, for å finne ut hva ungdommen selv tenkte om dette.

5.4 Valg av metode

Jeg har valgt å benytte meg av kvalitative intervjuer i denne oppgaven. Formålet med intervju er «å få så fyldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon (...)» (Thagaard 2013:95), og i et kvalitativt forskningsintervju er det intervjupersonens erfaringer og kunnskaper som er betydningsfulle. Denne metoden har som formål å forstå en persons hverdagsliv ut ifra deres perspektiv (Kvale & Brinkmann 2015), noe som stemmer overens med mitt formål med denne studien. Dette er ungdommer som har bodd på institusjon, og jeg ønsket å få frem beskrivelser og fortolkninger av fenomener som har opptrådt i deres hverdagsliv. Mitt utgangspunkt var at en kvalitativ tilnærming var den metoden som i størst mulig grad ville tilrettelegge for en dialog som fikk frem disse beskrivelsene og fortolkningene jeg var ute etter.

Når man begrunner valg av metode må man vise i hvilken grad den aktuelle metoden kan bidra til kunnskap som kan skape god praksis (Dalland 2012:50). Som nevnt i kapittel 3, er det viktig for profesjonelle å få kunnskap om barn og unges oppfatninger og forestillinger om situasjonen de befinner seg i. Jeg mener kvalitativt intervju er en god metode for å få slik kunnskap som igjen kan føre til bedre praksis i barnevernet.

I min problemstilling er ordet «opplevelse» sentralt, noe som retter fokus mot intervjupersonenes indre verden, deres forståelse, tanker, meninger og erfaringer. Derfor har jeg valgt en semi-strukturert eller delvis strukturert tilnærming, som er den mest brukte i kvalitative intervjuer (Thagaard 2013, Johannessen m.fl. 2010). Her har forskeren fastlagt temaer på forhånd, men rekkefølgen kan endres underveis i intervjuet ut ifra det intervjupersonen forteller. På denne måten kan forskeren også oppleve å komme inn på temaer som ikke var satt opp på forhånd, men som er et resultat av den fortellingen intervjupersonen kommer med. Dette kan knyttes til oppgavens fenomenologiske forankring, hvor fokus er på enkeltmenneskers egne beskrivelser av fenomener slik de fremstår for dem.

Jeg har valgt å gjennomføre individuelle intervjuer, da det er mest interessant for meg å fange opp den enkelte ungdommens opplevelser. Fordelen med individuelle intervjuer fremfor gruppeintervjuer, kan være at informantene opplever en større grad av frihet til å dele sine erfaringer når de sitter alene fremfor med en gruppe, hvor det kan bli viktigere å være enige med fellesskapet enn å si noe som strider imot. Dette støttes av Thagaard (2013) som skriver at de mest dominerende synspunktene ofte fremmes, og at personer som har avvikende

synspunkter kan oppleve en vegring mot å dele disse med resten av gruppen. Jeg tenker at dette særlig kan gjelde ungdom i en gruppe, hvor andres oppfatning av en selv kan oppleves som svært viktig, og at man ønsker å passe inn.

En ulempe ved individuelle semi-strukturerte intervjuer er at det kan bli vanskelig å sammenligne intervjupersonenes svar i etterkant, men det er ikke alltid slik at sammenligning er relevant; det kommer an på situasjonen dataene er samlet inn i (Johannessen m.fl. 2010). I mitt tilfelle var det ikke et mål å sammenligne data i utgangspunktet, da jeg er ute etter opplevelsene slik de forstås av den enkelte ungdom.

5.5 Utvalg

Utvalget i denne undersøkelsen består av fem tidligere beboere ved frivillig barneverninstitusjon. Dette er et såkalt strategisk utvalg, som innebærer at jeg etterspurte informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske med tanke på problemstillingen og de teoretiske perspektivene i undersøkelsen (Thagaard 2013). På forhånd satte jeg et kriterium at informantene skulle ha en botid på minst en måned, da jeg så på dette som et minimumskrav for å ha opplevelser fra hverdagen på institusjonen. I tillegg var det et kriterium at informantene skulle være over 18 år, da det var enklest med tanke på godkjenning av undersøkelsen, samt at informantene skulle ha flyttet fra institusjonen for minimum seks måneder siden. Sistnevnte begrunner jeg med at jeg ønsket en viss avstand fra oppholdet, for å få tak i eventuelle tankeprosesser som har kommet i ettertid.

Når det gjelder størrelsen på utvalget, skiller kvalitative undersøkelser seg fra kvantitative ved at det ikke ligger et representativitetsprinsipp i bunnen, men det er heller avgjørende om hvor vidt utvalget er egnet til å utforske problemstillingen (Thagaard 2013). I mitt tilfelle er det snakk om fem informanter, da jeg anser dette som tilstrekkelig for å få svar på det problemstillingen søker. Kvalitative analyser er tid- og ressurskrevende, og med tanke på denne undersøkelsens omfang var det hensiktsmessig å begrense antallet til fem informanter. Thagaard (2013) skriver at en retningslinje for utvalgets størrelse er at det ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre omfattende analyser (s. 65), noe jeg har valgt å forholde meg til.

Jeg vurderte også utvalgsstørrelsen opp imot en grenseverdi eller et metningspunkt, som tilsier at et større utvalg ikke ville gitt ytterligere forståelse av problemstillingen (Thagaard

2013, Johannessen m.fl. 2010). Mitt formål med studien er ikke å generalisere eller konstatere, men heller å gi individuelle beskrivelser av opplevelser. Likevel kan undersøkelser med få informanter bidra til å si interessante ting om kultur og samfunn på et generelt nivå, til tross for at dette ikke er utgangspunktet (Kvale & Brinkmann 2015).

5.6 Rekruttering av informanter

For å invitere potensielle informanter valgte jeg å henvende meg til daglig leder ved en frivillig barneverninstitusjon og sendte over informasjonsskriv som vedkommende kunne distribuere til aktuelle kandidater. Rekrutteringen ble gjort via telefon, og informasjonsskriv ble sendt på e-post. Begrunnelsen for valg av rekruttering var at daglig leder kjente til de ungdommene som oppfylte kravene mine om botid, alder og tidspunkt for utflytting. Jeg vurderte det også som mest forskningsetisk å rekruttere via tredjepart, da jeg ikke ønsket at informantene skulle føle seg presset til å takke ja dersom jeg spurte dem direkte. Dette begrunnes i viktigheten av frivillig samtykke, som jeg kommer tilbake til under etiske vurderinger.

En ulempe ved denne rekrutteringsmetoden er at daglig leder kunne valgt å kun ta kontakt med de ungdommene som ble antatt å ha flest positive opplevelser fra oppholdet. Det samme kunne vært tilfelle dersom jeg ba daglig leder gi meg kontaktinformasjon til aktuelle kandidater. På den annen side kunne ikke daglig leder ha gitt meg kontaktopplysninger om ungdommene uten samtykke fra dem, og da han/hun uansett måtte innhente samtykke, vurderte jeg dette som mest hensiktsmessig, særlig med tanke på tid. Jeg satt ikke på opplysninger om alle som hadde oppholdt seg på institusjonen, og selv om jeg hadde tilgang på dette, ville det blitt en svært lang og tidkrevende prosess å finne de som oppfylte kravene.

For å unngå at daglig leder håndplukket de «beste» informantene, ytret jeg et ønske om at han/hun kontaktet alle som oppfylte kravene. Daglig leder tok kontakt med de aktuelle ungdommene, og sendte dem informasjonsskriv med beskrivelse av undersøkelsen. Kontaktinformasjon til de som takket ja ble skrevet på et ark til meg, og deretter kontaktet jeg dem for å avtale tid og sted for intervju. Dette ble en variant av snøballmetoden, som går ut på at forskeren spør personer om de kjenner noen i målgruppen som kan være aktuelle å intervju, og at forsker da får kontaktinformasjon av denne personen (Johannessen m.fl. 2010). Her fikk jeg først kontaktinformasjon etter at de hadde takket ja, så selve rekrutteringen foregikk via tredjepart.

5.7 Intervjuguide

Når man foretar et kvalitativt intervju er det viktig at man stiller spørsmål som gjør at informantene reflekterer over temaene forskeren ønsker å få svar på, og at de gir utfyllende kommentarer (Thagaard 2013). Da jeg skulle utforme intervjuguiden var problemstillingen mitt viktigste verktøy, og ønsket å formulere spørsmål som gav svar på problemstillingen. Jeg valgte å bruke semi-strukturert intervju, og hadde listet opp temaer som alle skulle svare på, med veiledende spørsmål under hvert tema. Disse spørsmålene skulle være til hjelp dersom informantenes svar ikke gav tilstrekkelig informasjon om temaene, som var sentrale for å belyse problemstillingen.

Likevel var det viktig for meg at spørsmålene skulle komme som en naturlig del av informantenes fortelling; at spørsmålene skulle utvikles i samtalen og følge av informantenes svar (Dalland 2012). Jeg var forberedt på å få svar som førte til at jeg stilte andre spørsmål og kom inn på andre interessante temaer enn de jeg hadde listet opp i intervjuguiden, som kjennetegnes av semi-strukturert intervju som jeg har beskrevet tidligere.

Jeg delte intervjuguiden i tre hovedtemaer: bakgrunn, medvirkning til egen situasjon og medvirkning til fellesskapet. I tillegg hadde jeg en innledning og avslutning med tilhørende spørsmål. Innledende spørsmål dreide seg bakgrunnsinformasjon, som for eksempel hvor lenge de bodde på institusjonen og hvordan de fikk høre om institusjonen første gang. Hensikten bak disse spørsmålene var å gi informantene en myk start ved å gjengi fakta fremfor å gå rett inn i opplevelsesverdenen. Thagaard (2013) skriver at det er en fordel å starte med nøytrale emner som det er greit å snakke om for så å gradvis nærme seg de emosjonelt ladede emnene (s. 110). Jeg som forsker har et ansvar for å skape tillit til informanten og sette trygge rammer for intervjusituasjonen, og dette er tanker jeg var bevisst på i utformingen av intervjuguiden.

I intervjuguiden la jeg opp til et par hverdagslivsforankrede spørsmål med utgangspunkt i Hanne Haavinds livsformsintervju. Slike intervjuer går i hovedsak ut på å la informanten gi en detaljert beskrivelse av gårsdagen, og at forskeren stiller utdypende spørsmål til dette i etterkant for å utforske informantens praksis og forståelse av denne (Ulvik 2014). Tanken er at praksiser gjennom én dag kan si noe om sammenhengen i et menneskes liv. Informantene i denne oppgaven hadde flyttet fra institusjonen for minimum seks måneder siden, så fremfor å

beskrive gårdsdagen, ønsket jeg at de skulle beskrive en vanlig hverdag på institusjonen, fra morgen til kveld, og beskrive et møte med de ansatte som de husket spesielt godt. Her ønsket jeg å åpne for at informantene skulle fortelle fritt uten at mine temaer fikk forrang, og at deler av intervjuet derfor ble styrt av informanten og deres fortelling. Bakgrunnen for å ha med elementer av livsformsintervju er at jeg ser på dette som nært knyttet både til fenomenologien og den sosiokulturelle teorien oppgaven er forankret i.

Som et etisk aspekt ved arbeidet med intervjuguiden, var det viktig for meg å ha et medvirkningsperspektiv i intervjuet. Derfor hadde jeg noen avsluttende spørsmål om hvordan informantene opplevde å bli intervjuet, hvordan de opplevde at deres stemme ble hørt og tanker kom frem, samt om det var noen spørsmål jeg burde ha stilt som jeg ikke gjorde, og spørsmål de skulle ønske jeg ikke hadde stilt. Dette er ikke spørsmål som i seg selv er med på å belyse problemstillingen, men de kan bidra til å omformulere eller legge til spørsmål til senere intervjuer. Informantenes opplevelse av meg som intervjuer er viktig kunnskap som bidrar til å øke kvaliteten på intervjuene, og dermed øke kvaliteten på selve undersøkelsen. Det er viktig at jeg som forsker sørger for at informantene har fått sagt det de tenker er viktig å få med (Thagaard 2013).

Teorigrunnlaget ble en viktig ressurs for meg i utarbeidelsen av intervjuguiden. Tidligere forskning og teori om barn og unges medvirkning kastet lys over elementer som er viktige forutsetninger for medvirkning, deriblant språkbruk og ungdommens tilgang på informasjon. Da jeg hadde en hypotese om at ungdommer har en annen oppfatning av begrepet brukermedvirkning enn ansatte, ønsket jeg å ha med spørsmål som omhandlet forutsetninger for medvirkning og hvordan ungdommen hadde opplevd dette under oppholdet på institusjon.

5.8 Intervjuprosessen

5.8.1 Pilotintervju

I forkant av intervjuene foretok jeg et pilotintervju med en person som tidligere har hatt sporadiske opphold på den aktuelle institusjonen. Årsaken til at jeg valgte et pilotintervju var at jeg ønsket å få tilbakemeldinger på hvordan jeg stilte spørsmål og hvordan de opplevdes av en som var innenfor informantenes målgruppe. I etterkant hadde vi en diskusjon om hvordan intervjuet ble oppfattet og opplevd av vedkommende, og jeg fikk tilbakemeldinger på spørsmål som kunne misforstås eller tolkes på en annen måte enn jeg hadde ment. Deriblant et spørsmål som lød «hvordan hadde du det mens du bodde der?» ble omformulert til «hvordan

var det å bo der?» Min hensikt med spørsmålet var ikke å få innblikk i informantenes psykiske eller fysiske tilstand under oppholdet, men det var slik det ble oppfattet.

5.8.2 Gjennomføring av intervju

Informantene takket ja til å møte meg på et møterom på min nåværende arbeidsplass, men jeg sa til dem at jeg var åpen for at de kunne foreslå alternative steder å møtes dersom det var mer komfortabelt for dem. Intervjuene ble gjennomført i løpet av en tomånedersperiode.

Før intervjuet startet, viste jeg informantene det samme informasjonsskrivet de hadde mottatt av daglig leder og spurte om de ville gå gjennom det igjen. Jeg presiserte at det var frivillig deltakelse, at de vil bli anonymisert i oppgaven, samt at jeg har taushetsplikt. Med tanke på at jeg har arbeidet på samme institusjon som ungdommene ble rekruttert fra, hadde jeg en samtale om dette i begynnelsen av intervjuet. Fire av de fem ungdommene kjente meg fra før, og jeg snakket om viktigheten av at dette ikke skulle påvirke svarene deres, og at jeg ønsket at de kom med sine reelle opplevelser og erfaringer fra oppholdet. Temaet forskning på eget arbeidsfelt kommer jeg som sagt nærmere inn på under punkt 1.10 om etiske vurderinger.

Jeg spurte også ungdommene om det var i orden for dem at jeg tok opp samtalen på lydbånd, noe alle svarte ja til. I forbindelse med dette sa jeg at ingen andre kom til å høre på lydklippet. For å sikre anonymiteten ytterligere, forklarte jeg til ungdommene at jeg ikke kom til å nevne navn hverken på personer, steder eller navnet på institusjonen i løpet av samtalen, og oppfordret dem til å gjøre det samme. Før jeg begynte å stille spørsmål, fikk jeg dem til å skrive under på et samtykkeskjema med samme informasjon som jeg nettopp hadde gitt dem angående frivillighet, anonymitet og taushetsplikt.

Jeg valgte å ikke notere underveis i intervjuene, og grunnen til dette er at jeg ønsket at samtalen skulle være så uformell som mulig. Med tanke på deres bakgrunn i barnevernet, så ønsket jeg ikke at de skulle oppleve dette som «nok et møte» men heller en samtale hvor informantene selv og deres stemme fikk fullt fokus, i tråd med medvirkningsaspektet jeg ønsket å ha med. Isteden tok jeg meg noen minutter i etterkant hvor jeg noterte ned mine umiddelbare inntrykk av samtalen, deriblant stemning, avslutning og eventuell informasjon som kom i for- eller etterkant av intervjuet (Dalland 2012).

Under selve intervjuene startet jeg med de samme innledningsspørsmålene til alle, men utover

i samtalen ble alle intervjuene forskjellige. Noen informanter svarte såpass utfyllende at vi kom innom flere temaer i samme spørsmål, mens med andre var det nødvendig å bruke de veiledende spørsmålene i intervjuguiden for å få utfyllende svar. Under alle fem intervjuene stilte jeg spørsmål som fulgte informantenes fortelling, noe som gjorde at rekkefølgen på temaene ble forskjøvet. Det var sjeldent jeg opplevde digresjoner hvor jeg måtte bryte inn; de gangene hvor informantene pratet seg bort fra spørsmålet, opplevde jeg det som viktig for informanten å fortelle nettopp dette og lot dem derfor snakke relativt fritt. Da oppgaven handler om deres opplevelser, ser jeg det som viktig at jeg som intervjuer lar dem fortelle det som er betydningsfullt for dem, selv om det av og til viker fra spørsmål som belyser problemstillingen. Jeg tenker at dette er greit så lenge jeg får nok informasjon om de temaene jeg ønsker, noe jeg opplevde at jeg fikk.

Noen av ungdommene hadde ikke hørt begrepet brukermedvirkning før, og i de tilfellene brukte jeg andre ord i spørsmålene som direkte handlet om deres medvirkning, eksempelvis «hva var det viktig for deg å være med på å bestemme eller ha innflytelse over?» Dette var for å forsøke å unngå spørsmål de ikke forstod og heller bruke mer allment kjente ord og uttrykk. I intervju med ungdom som allerede hadde en forståelse av medvirkning, forsøkte jeg å følge deres forståelse i påfølgende spørsmål.

Spørsmålene som var knyttet til livsformsintervju ble ikke besvart slik jeg hadde ønsket på forhånd. Svarene ble relativt korte, og det var ikke mye rom for å utforske videre det som ble sagt. Det kan være flere årsaker til det, men jeg tror at det mest vesentlige er at det hadde gått for lang tid siden oppholdet og at det derfor var vanskelig å gi detaljrike beskrivelser av en vanlig dag eller et enkelt møte.

Under mitt første intervju fikk jeg forslag til spørsmål som jeg tok med videre i de andre intervjuene, og jeg opplevde viktigheten av de avsluttende spørsmålene av typen «er det noe jeg ikke har spurt deg om som du gjerne ville bli spurt?» Her fikk jeg forslag om å spørre om brukerundersøkelsesskjemaer som ungdommen hadde fått i oppgave om å besvare under oppholdet, noe jeg ikke var klar over på forhånd.

Det var også varierende i hvilken grad informantene forstod spørsmål som «hvordan opplever du at din stemme ble hørt og dine tanker kom frem?» En av informantene trodde jeg spurte om hvor vidt jeg hadde hørt hennes stemme, altså om hun hadde snakket høyt nok, og da

måtte jeg presisere hva jeg mente. Det var derfor viktig for meg å tilpasse spørsmålene og ordbruken til den enkelte og snakke på en måte som var forståelig for ungdommene. Det verbale språket under intervjuet varierte i større eller mindre grad fra ordlyden i intervjuguiden, noe jeg tenker er nødvendig for å gjøre seg forstått av den enkelte informant.

Intervjuene hadde noe ulik lengde, alt fra 40 minutter til en time. Dette kom av at noen av ungdommene hadde mye på hjertet og svarte svært utfyllende på spørsmålene, mens andre hadde kortere svar. For min del var ikke tiden det viktigste aspektet, men heller innholdet og om man får svar på det som belyser problemstillingen.

5.9 Analyseprosessen

5.9.1 Transkribering

I etterkant av hvert intervju lyttet jeg til opptaket som ble tatt og transkriberte ordrett det som kom frem i samtalen. Det var viktig for meg å transkribere ordrett, selv når det var uferdige setninger som isolert sett ikke gir relevant informasjon, fordi det sier likevel noe om helheten rundt samtalen. Når man overfører muntlig samtale til en tekst, mister man noe (Dalland 2012), og ved å transkribere samtalen ord for ord, gjenopplives intervjuet og man husker små ting som kan være viktige for analysen. Jeg noterte i parentes dersom det eksempelvis var en lang pause eller hvis informanten lo, da det kan si noe om informantens sinnsstemning på det punktet i samtalen. Ved de tilfellene der informantene nevnte egennavn, eksempelvis sitt eget eller navn på ansatte eller institusjonen, skrev jeg (NAVN) i transkriberingen for å sikre anonymitet dersom dokumentene mot formodning skulle havne på avveie. For å sikre god lyd på opptakene, passet jeg på å plassere mikrofonen nær informanten, noe som hjalp under arbeid med transkriberingen. Som nevnt tidligere, noterte jeg ikke underveis i intervjuene, men passet heller på å transkribere kort tid etter for å ikke miste de umiddelbare inntrykkene jeg satt igjen med av non-verbalt språk.

5.9.2 Analyse

Med tanke på oppgavens forankring i et fenomenologisk vitenskapssyn, har jeg valgt å bruke den fenomenologiske analysen som beskrevet av Malterud gjengitt i Johannessen m.fl. (2010). Denne analysen har flere likhetstrekk med såkalt interpretative phenomenological analysis (IPA-analyse) som presenteres i Smith, Flowers og Larkin (2009), og består av fire steg:

1. Helhetsinntrykk og sammenfatning av meningsinnhold

2. Koder, kategorier og begreper

3. Kondensering

4. Sammenfatning

(Joannessen m.fl. 2010:173)

I første trinn etter transkriberingen tok jeg for meg hvert intervju med tilhørende notater og lese grundig gjennom for å gjøre meg kjent med innholdet. Thagaard (2013) argumenterer for å få nær kontakt med innholdet på et tidlig tidspunkt, da dette gir grunnlag for å utvikle en større forståelse av sammenhenger mellom ulike mønstre (s.158). Derfor valgte jeg også å ta utskrift av intervjuene for å ha noe fysisk å forholde meg til som jeg kunne bla i og notere på. Disse utskriftene er makulert i ettertid av analysen.

I denne fasen så jeg etter overordnede temaer i datamaterialet, og streket under utsagn som kunne knyttes til et slikt tema. Dette dreier seg om analysens deskriptive fase, hvor man skal få oversikt over sentrale temaer som viser seg i datamaterialet (Thagaard 2013). Jeg fjernet informasjon som ikke var relevant for å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Dette kalles en meningsfortetting og innebærer en forkortelse av informantenes uttalelser til kortere formuleringer (Kvale & Brinkmann 2015:232). Her så jeg på de ulike uttalelsene jeg hadde streket under til hvert tema, og noterte ned den sentrale meningen bak disse, slik den ble uttrykt av informanten selv. I en fenomenologisk analyse er man opptatt av nettopp å forstå den dypere meningen med informantenes tanker (Joannessen m.fl. 2010).

Analysens andre steg går ut på å kode teksten etter såkalte «meningsbærende elementer» (ibid.:174). Formålet med koding er å organisere informasjonen i utsnitt som gjør analysen enklere, og består av nøkkelbegreper som knytter seg til ulike deler av teksten (Kvale & Brinkmann 2015). Her brukte jeg ulike farger for å streke under utsagn som knyttet seg til informantenes meninger omkring temaene jeg hadde kommet frem til i første trinn og skrev ned kodeord til utsagnene i marginen. Jeg plasserte også kodeordene i abstrakte kategorier som representerte sentrale temaer i datamaterialet. Koder som hadde fellestrekk ble plassert i samme kategori.

Dette var en svært tidkrevende og utfordrende prosess. I begynnelsen så jeg at kodene jeg hadde notert meg ikke egnet seg til å få frem den meningsbærende informasjonen i teksten, og

slike utfordringer som blir ansett som en naturlig del av prosessen (Johannesen m.fl. 2010). For å få en bedre forståelse av meningen ble det nødvendig å gå tilbake til intervjuet i sin helhet med jevne mellomrom for å se hvert utdrag i lys av dette. Balansen mellom koding og tolkning i denne sammenheng var også utfordrende. Til tross for at disse to prosessene ikke kan skilles fra hverandre (ibid.), var det viktig for meg å ikke legge for mye av min egen forståelse i kodingen og heller få frem koder som representerte informantenes egne beskrivelser i teksten.

Det tredje steget har som hensikt å kondensere, som innebærer å sammenfatte det meningsinnholdet som ligger i den kodede teksten (Johannesen m.fl. 2010). Kodene som beskrev de utdragene som handlet om samme tema, havnet innenfor samme kategori (Thagaard 2013), og noen koder kunne igjen plasseres som underkoder. Sammenhengen mellom de ulike fasene kan illustreres med følgende eksempel:

Tekst	Overordnet tema	Koding	Meningsfortetting	Kategori
«Jeg var jo på møte to ganger og begge gangene ble jeg foreslått det samme. Og første gangen da var det frivillig, men andre gangen da var det ikke jeg som bestemte. Så da var det, nå du bare ta det, du har ikke noe valg. Men det var frivillig, det var det. Men de hadde ikke noe valg de heller, så de måtte bare plassere meg her. Så det var sånn krisesituasjon, da.»	Innflytting	<ul style="list-style-type: none"> - Frivillighet - Tvang - Frivillighet - Vurdering av ansattes begrunnelse 	Opplevelse av at innflytting var frivillig, men at det heller ikke fantes noe valg.	Ansattes maktposisjon

Det skal nevnes at måten jeg har kodet og kategorisert datamaterialet på kunne sett helt annerledes ut dersom arbeidet ble gjort av en annen. Min måte å gjøre dette på avhenger av min forståelse av materialet og de valgene jeg gjør med tanke på oppgavens problemstilling (Johannessen m.fl. 2010). Det kan tenkes at det ligger mange interessante perspektiver i materialet som jeg har valgt å utelate, og dette skyldes i så fall at jeg ikke anser disse som relevante for oppgavens problemstilling.

I analysens fjerde og siste steg skal man «sammenfatte og rekontekstualisere materialet for å utforme nye begreper og beskrivelser (Johannessen m.fl. 2010:176). Her foretok jeg en drøfting av funnene jeg kom frem til i de tre første stegene opp imot det teoretiske materialet og forskningsstatusen jeg har gjort rede for tidligere i oppgaven.

5.10 Etiske vurderinger

Det er noen forskningsetiske prinsipper som er sentrale når det gjelder kvalitativ forskning, og disse er nedfelt i Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (NESH). Et av disse prinsippene er informert samtykke, som innebærer at deltakelsen skal være både frivillig uten ytre press og at informantene skal være informert om hva deltakelse innebærer (Thagaard 2013). Informantene fikk et utfyllende informasjonsskriv i rekrutteringsprosessen, hvor det ble presisert at deltakelse var frivillig og at de kunne trekke seg når som helst. De fikk tilbud om å lese dette informasjonsskrivet på nytt før intervjuet, i tillegg til at jeg gav en muntlig forklaring angående taushetsplikt, anonymisering og frivillighetsprinsippet.

Det var vanskelig å gi informasjon på forhånd angående analyse, tolkning av data og hvilke resultater undersøkelsen ville gi (ibid.) og dette er noe jeg har vært bevisst på gjennom hele prosessen. Jeg har presisert for informantene viktigheten av deres kunnskap om undersøkelsens tema, og gitt uttrykk for at det er deres opplevelser som skal frem, noe som har vært sentralt for meg i arbeidet med denne studien. Jeg håper at informantene i denne undersøkelsen har sett på sin deltakelse som et gjensidig utbytte hvor de deler sine erfaringer og kunnskaper og jeg som forsker gir dem min oppmerksomhet (Dalland 2012:97).

Et annet viktig forskningsetisk prinsipp er konfidensialitet (ibid.) Informanter har krav på at alle opplysninger og informasjon de gir skal behandles konfidensielt, og at materialet skal

anonymiseres i presentasjon av resultater. Dette gjelder ikke bare for selve undersøkelsen, men også alt arbeid som ligger i forkant, eksempelvis at navn på informanter ikke skal ligge på forskerens datamaskin (Thagaard 2013). I denne undersøkelsen har jeg brukt fiktive navn på informantene i presentasjon av resultater og drøfting. Jeg har også valgt å omtale alle med jentenavn, uavhengig av kjønn, da det er snakk om et lite og gjennomsiktig miljø som kan være gjenkjennelig. Det eneste dokumentet som inneholdt identifiserbare opplysninger var et papirark med informantens navn og telefonnummer som jeg har oppbevart på et trygt sted kun jeg har hatt tilgang til.

Det tredje prinsippet jeg ønsker å ta med i denne sammenheng er at deltakelse ikke skal være til skade for informantene, altså at man reflekterer over hvilke konsekvenser deltakelse kan føre til. Som forsker bør man være bevisst på at samtaler om sensitive temaer kan føre til at informantene gir informasjon som de senere angres på (Kvale & Brinkmann 2015). Dette var refleksjoner jeg gjorde meg allerede i forkant av intervjuene, og spurte derfor alle informantene i avslutningsfasen av intervjuet om det var noen spørsmål de opplevde var ubehagelige å svare på og som de skulle ønske at jeg ikke hadde spurt dem om. Alle informantene svarte nei på dette, og en av dem uttrykte også at spørsmålene kom som en positiv overraskelse. Vedkommende hadde forventet mer dyptgående spørsmål om bakgrunnshistorie og deres sak i Barnevernet forut for opphold på institusjon. En annen informant sa at intervjuet hadde fått henne til å snakke om ting som hun ikke visste betydde så mye, mens en tredje svarte at det var fint å ha en sånn type samtale, da hun aldri hadde hatt det tidligere. På bakgrunn av dette har jeg hatt kontakt med informantene i ettertid og stilt meg til disposisjon dersom de har hatt spørsmål angående studien.

Denne studien har blitt godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

5.10.1 Forskning i eget arbeidsfelt

I følge de forskningsetiske retningslinjene (NESH) bør egen kompetanse innen det aktuelle saksfelt klargjøres. Jeg har selv arbeidet på barneverninstitusjon, og har derfor kunnskap om det aktuelle fagområdet, noe jeg har vært bevisst på kontinuerlig i arbeid med denne studien. Det kan være en fordel å ha kunnskap om hvilke metoder som brukes for å tilrettelegge for medvirkning på institusjon, og dermed stille informantene spørsmål om deres opplevelse av dette. Mine egne erfaringer innenfor feltet kan i så måte styrke problemstillingens aktualitet.

På den annen side kan det føre til at man glemmer å tenke alternativer og at ungdommene selv kan oppleve medvirkning på andre måter enn meg. Derfor har det vært viktig å stille informantene spørsmål om hva brukermedvirkning betyr for dem, og om det er noe jeg ikke har spurt om i intervjuet som de opplever som viktig for dem å få med.

Min nærhet kan føre til at tolkningen utvikles i relasjon til de erfaringer jeg selv har fra det aktuelle arbeidsfeltet (Thagaard 2013). Dette kan føre til at tolkningen blir lite nyansert, og derfor er det viktig at jeg som forsker redegjør for mitt eget ståsted og at tolkningen leses i lys av dette. Dette har jeg redegjort for under punkt 1.2.

Det at jeg kjente fire av informantene fra tidligere, var også noe jeg reflekterte over og så både fordeler og ulemper ved dette. Fordelen er at det allerede er etablert en relasjon mellom meg og ungdommene, noe som kan ha gitt en trygghetsfølelse forut for intervjuet. Det kan være slik at ungdommene vet at jeg er i en posisjon til å foreta endringer i kraft av min stilling, og at de ønsker å bidra for å forbedre tilbudet for andre ungdommer. Merk at dette kun er mine egne tanker, og ikke noe ungdommene selv har gitt uttrykk for. En ulempe ved at man kjenner hverandre fra før, kan være at ungdommene gir meg svar som de tror jeg ønsker å høre. Det er mulig at de gir feilaktige svar fordi de ikke ønsker å si noe negativt om min arbeidsplass og dermed forsøker å beskrive erfaringene sine i lys av om å gjøre et godt inntrykk (Thagaard 2013).

En måte å vurdere informantens opplevelse av å være underordnet er å se på hvordan personen håndterer intervjusituasjonen. Dersom de er aktive og pågående, argumenterer eller ber om mer tid til å svare kan være tegn på at de opplever en sterk posisjon i situasjonen (ibid.). Slik jeg opplevde alle informantene stilte de spørsmål, ba om forklaringer på formuleringer de ikke forstod og forholdt seg aktive gjennom hele intervjuet. Jeg hadde ikke en opplevelse av at min rolle hindret dem i å dele sine erfaringer, og jeg har ingen grunn til å tro at svarene de ga var usanne.

5.11 Reliabilitet og validitet

For å sikre god forskningskvalitet, er det viktig å vurdere forskningens reliabilitet og validitet. Reliabilitet innebærer troverdighet, og at forskningen skal gi troverdig og pålitelig kunnskap. Forskeren skal ha en kritisk vurdering av prosjektet som gir inntrykk av at man har utført undersøkelsen på en pålitelig og tillitsvekkende måte (Thagaard 2013:201).

Reliabilitet omhandler hvor vidt en informant ville gi de samme svarene til en annen forsker på et annet tidspunkt, altså forskningens repliserbarhet. Thagaard (2013) stiller spørsmål om repliserbarhet er relevant i kvalitativ forskning, da det bygger på en positivistisk forskningslogikk som peker på nøytralitet og uavhengighet av forskerens relasjon til informantene. Slik jeg ser det, vil relasjonen til informantene være essensiell for informasjonen man får. En tillitsfull relasjon setter trygge rammer hvor det er enklere for informanten å åpne seg og snakke friere om temaet. Jeg velger derfor å omtale reliabilitet som kritisk refleksjon over og begrunnelse for mine valg gjennom hele prosessen. Alle trinn i forskningsprosessen skal gjøres rede for, noe jeg har forsøkt å vise i dette kapitlet, både når det gjelder utvalg, rekruttering, gjennomføring av intervjuer, analyse og etiske vurderinger jeg har gjort.

Jeg forstår også reliabilitet som hvordan min relasjon til informantene kan ha påvirket den informasjonen som fremkommer i mine data. Under intervjuene har jeg forsøkt å stille åpne spørsmål hvor informantene kunne fortelle fritt, men har også benyttet meg av ledende spørsmål i den grad det har vært for å øke forståelsen av informantens svar. Spørsmål av typen «så du mener at...?» ble brukt ved tilfeller hvor jeg var usikker på om jeg hadde forstått informanten riktig, hvor dette enten ble bekreftet eller korrigert slik at jeg forstod dem. Jeg har vært bevisst på å la ungdommene selv fortelle sine opplevelser slik de fremstår for dem, i tråd med det fenomenologiske utgangspunktet for denne undersøkelsen.

Validitet knytter seg til tolkningen av data og gyldigheten av de tolkninger en forsker har kommet frem til (Thagaard 2013:204). Dette innebærer at forskerens valg av metode og gjennomføringen av dette har ført til at man får svar på den problemstillingen undersøkelsen etterspør. I arbeidet med denne studien er jeg trygg på at datamaterialet var tilstrekkelig til å kunne svare på problemstillingen. Valget av semi-strukturert intervju gjorde at det var rom for å følge informantene inn på temaer som var viktige for dem, som jeg selv ikke hadde tenkt ut på forhånd.

Et annet moment som styrker validiteten er at forskeren tydeliggjør grunnlaget for sine fortolkninger ved å redegjøre for hvordan analysen gir grunnlag for de konklusjoner man kommer frem til (Thagaard 2013:205). Her kan man diskutere hvor vidt andre perspektiver kan bidra til en bedre eller mer relevant forståelse, og ens egne tolkninger forsterkes dersom

man kan vise til at andre tolkninger er mindre relevante (ibid.).

Validitet innenfor kvalitativ forskning blir ofte kritisert fordi opplysningene en informant kommer med kan være usanne (Kvale & Brinkmann 2015). Det er alltid mulig å argumentere for eller mot fortolkning i kvalitativ forskning, og det er vanskelig å avgjøre om funnene kan kalles for sannhet. Slik jeg forstår det, er sannhet individuelt, og måten jeg kan sikre validitet på i denne oppgaven er å gjengi informantenes opplevelser slik de fremstår for dem – deres sannhet. Likevel er jeg bevisst på at jeg som forsker skal tolke deres sannhet, og at dette kan føre til at informasjonen tolkes på en måte som ikke stemmer overens med det informanten har ment. Dette har jeg forsøkt å unngå ved å stille oppklarende eller utdypende spørsmål under intervjuene, for å forsikre meg om at jeg har forstått informantene så riktig som mulig. I tolkningen er jeg også tydelig på å presisere når jeg kommer med mine synspunkter og når jeg formidler ungdommenes faktiske opplevelser slik de ble fortalt.

6. Resultater

6.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg presentere resultatene jeg kom frem til gjennom fenomenologisk analyse av datamaterialet. Analysen viste at det var tre områder som stakk seg ut som sentrale i ungdommenes beskrivelser av sine opplevelser med brukermedvirkning: faktorer ved de ansatte på institusjonen, faktorer ved ungdommens individuelle situasjon og institusjonens sosiale dimensjon. De to første områdene omhandler ungdommenes opplevelser av medvirkning til egen sak, mens det siste området forteller om opplevelser av medvirkning til fellesskapet. I det videre vil jeg ta for meg hvert av de nevnte områdene med underpunkter og presentere funnene innenfor disse. Her er det relevant å nevne at det ikke er klare grenser mellom de tre områdene, og i tråd med det sosiokulturelle deltakelsesbegrepets relasjonelle fokus vil alle disse områdene spille kontinuerlig på hverandre. Jeg har likevel valgt en slik inndeling for å forsøke å systematisere resultatene gjennom en oversiktlig struktur.

6.2 Faktorer ved de ansatte

Under intervjuene kom det frem beskrivelser som kan knyttes til hvordan ulike faktorer ved de ansatte spilte inn i deres opplevelser av brukermedvirkning. Samhandling med de ansatte og dens betydning for medvirkning kan knyttes til det sosiokulturelle deltakelsesbegrepet som ser på meningsdannelse som skapes gjennom interaksjon med andre. Jeg har delt dette området inn i tre underpunkter: relasjonell kompetanse og tilgjengelighet, faglig kompetanse og de ansattes maktposisjon. Selv om jeg har valgt en slik inndeling, skal det likevel nevnes at det kan være uklare grenser mellom punktene, og at de derfor må ses i sammenheng med hverandre.

6.2.1 Relasjonell kompetanse og tilgjengelighet

Et punkt som virket gjentakende hos ungdommene er betydningen av hvor vidt ansatte ser og hører dem som et ledd i medvirkningen. Det virket som om opplevelsen av å ha blitt sett og hørt varierte hos ungdommene som deltok i denne studien. Andrea beskrev samtaler med de ansatte på denne måten: «(jeg) opplevde ikke at min stemme ble hørt fordi de ikke ville høre hva jeg hadde å si. De sa bare det de hadde å si også var det ferdig». Hun opplevde at det var slik jevnt over både i møter og andre samtaler, og etterlyser at de ansatte i større grad spør hvordan ungdommer har det. Dette støttes av samtalen med Josefine, som opplevde at hun ikke ble hørt på den måten de andre beboerne ble hørt. Hun beskriver sin opplevelse på denne

måten:

(Jeg) tenker at det er veldig viktig at barnevern står for barn, at barn skal bli hørt, ikke voksne mennesker skal bli hørt hele tiden. Vi må bli hørt og sett og de må kunne stole noen ganger på oss. Hvis man er på helt feil retning i livet, så trenger man veiledning, men man må også høre etter, ikke sant, og prøve å forstå seg på den personen for å gjøre det best for alle. (...) Jeg har ikke fått noen som løfter meg litt opp, liksom.

Josefine beskriver viktigheten av tillit i relasjonen mellom ansatt og beboer, og at dette er helt nødvendig i arbeid med barn og unge: «hvis ikke personen stoler på deg, så har du jo ingen sjans». Slik hun opplevde det, måtte det være en bedre balanse mellom å gi råd og samtidig høre på beboerne, «sånn at det blir samarbeid, ikke bare en drakamp». Hun påpeker at det var én ansatt som utpekte seg positivt under hennes opphold, som hun fremdeles har kontakt med i ettertid:

Jeg hadde veldig liten tillit til voksne mennesker, så det var absolutt veldig vanskelig for meg å kommunisere med voksne mennesker, så (...) denne personen hjalp meg da med å kunne stole mer på at kanskje de også har noen ganger rett, da, og at de kan hjelpe og sånt.

Betydningen av en trygg og tillitsfull relasjon beskrives også av Sarah om det første møtet med en ansatt på institusjonen:

Hun var veldig imøtekommende, hørte meg helt ut, uansett hvor lang tid det tok. Vi hadde en ordentlig dialog, altså hun hørte, lyttet på det jeg hadde å si. Jeg fikk en skikkelig trygghetsfølelse når jeg åpnet meg litt, da, for jeg var egentlig litt sånn skeptisk og litt sinna for at jeg egentlig ikke ville flytte inn. Så jeg var sånn at jeg ikke vil snakke med noen, men ble skikkelig overrasket.

Hun opplevde at det var viktig for de ansatte å vite hvordan ungdommene hadde det, og at de ansatte som regel hadde god tid til henne, men ikke alltid. Av og til hadde de ansatte arbeidsoppgaver utenfor institusjonen, og det kunne oppleves negativt:

(...) det er litt sånn hvem skal være med oss da? Og det var litt surt noen ganger. (...) Ikke fordi jeg trengte det der og da, men hvis det var noe som dukket opp, så var det liksom ingen å snakke til.

Sarah opplevde av og til at arbeidsoppgaver og ungdommer utenfor institusjonen var viktigere for de ansatte enn beboerne selv. Dette førte til forvirring når ingen var tilstede og at ansattes prioriteringer hadde negativ påvirkning på fellesskapet mellom beboerne. Hun husket at det ikke alltid ble gitt beskjed om hvor de ansatte var, og at de derfor ikke ble godt nok informert om ting som skjedde.

Andre ungdommer hadde derimot andre opplevelser av ansattes tilgjengelighet:

Jeg synes de hadde all tid, egentlig. Det var ikke sånn at når du trengte hjelp, så var de ikke tilstede, men hvis de dro så gav de jo beskjed. Vi er det og det stedet, hvis det skal være noe, så er det bare å ringe. For meg så var de tilgjengelige hele tida.

Linnea beskriver her at de ansatte hadde god tid til henne, og hun gjentar ofte betydningen av individuell kontaktperson dersom det skulle dukke opp noe spesifikt. Hun presiserer at det er en grunn til at alle har hver sin kontaktperson som er der for deg dersom de andre ikke skulle ha tid. Ingrid uttrykte også sine opplevelser med de ansatte som noe positivt, at det de gjorde for henne var veldig bra og at hun følte hun ble hørt og godt tatt vare på.

6.2.2 Faglig kompetanse

Et element som fremstod som viktig i ungdommenes beskrivelser var ansattes kunnskap om gjeldende lovverk og hvordan dette ble formidlet til dem. Hvordan ansatte bruker sin faglige kunnskap i samtaler sier noe om informasjonen ungdommene har tilgang på, som igjen kan ha stor betydning når det gjelder opplevelse av medvirkning. Under intervju med Josefine beskrev hun følgende:

Du kan ikke begynne å jobbe på en institusjon hvis du ikke har noe erfaring. Du må kunne lover og regler og alt mulig, ikke sant, hvis ikke blir det bare tull. (...) Alle som bor på institusjon burde få en bok eller et eller annet med paragrafer og sånt så de kan se gjennom selv. For da kan jo de ansatte gjøre som de vil, men da er man sikker på seg selv, ja, det er lov, ikke sant.

Hun forklarer at hun aldri hørte snakk om lovverk og rettigheter fra de ansatte, og dermed visste hun heller ikke hva som var tillatt og forbudt for de ansatte å gjøre. I ettertid har hun har fått kunnskap om rettigheter under opphold på institusjon, og påstår at de ansatte brøt loven ved flere anledninger. Hun opplevde blant annet det hun beskriver som ulovlige innskrenkninger i egen fritid og ransaking av en venns bag, og hun skulle ønske hun hadde blitt informert om sine rettigheter mens hun fremdeles bodde der.

Tre av informantene svarer at det ikke ble snakket om lovverk og rettigheter. To av disse hadde heller ikke fått beskjed om retten til innsyn i egne saksdokumenter, og de var fremdeles ikke klar over dette da spørsmålet ble stilt i intervjuet. På spørsmål om hun har lest rapporter eller journaler om sin egen sak, svarer Andrea «nei, tror ikke det er lov. Har aldri spurt om det. (...) Jeg visste ikke at de skrev rapporter om oss. Tror jeg fikk vite det nå.» Ingrid, Josefine og Sarah svarer at de ansatte gav beskjed om retten til innsyn, hvorav sistnevnte fikk vite det først to år etter innflytting.

Ansattes utdanning er et relevant element i denne sammenheng, og det virker som om noen av ungdommene etterlyser at ansatte skaffer seg bedre forståelse av den målgruppen de tilhører. Andrea påpeker at «de fleste som bor på sånne steder (...) har vært gjennom mye dritt. Vi har opplevd vold og sånt». Hun forteller om hendelser hvor ansatte har trigget vonde minner hos henne, og at dette er noe de ansatte kunne lært mer om. Slikt arbeid er ikke for hvem som helst, mener hun: «bare de som har gått på skole og vet om sånne ting».

Josefine snakker også om utdanning og arbeidserfaring i sine beskrivelser:

(...) de som jobber på institusjon må jo ha en bakgrunn, altså en erfaring å jobbe med, for i starten (...) var det mange som hadde helt andre, altså var trener, liksom sånne ting, og visste ikke hvordan de skulle håndtere situasjonen min. De prøvde så mye rart som jeg ikke skjønner noenting av (...) Jeg føler liksom at hvis du er seriøs og vil hjelpe barn, så ta littegrann utdanning først, fordi du kan ikke bare hoppe fra en jobb, for eksempel en butikkjobb og jobbe med barn med veldig store problemer. Det er to forskjellige ting.»

Hun slet med å forstå metodene til ansatte som hun opplevde ikke var i stand til å håndtere

hennes situasjon, og sier at hun fremdeles ikke forstår hva de prøvde å gjøre. Dette oppfattet hun ikke som riktig måte å hjelpe henne på i den situasjonen hun var i.

Samtlige ungdommer svarer at de ansatte brukte et enkelt og forståelig språk i samtaler med dem. De få tilfellene hvor det ble brukt faguttrykk og andre ord ungdommene ikke forstod, svarer alle at de tok initiativ til å spørre om betydningen eller sa ifra at de ikke skjønnte hva som ble sagt. Linnea erfarte at «de prøvde å snakke så godt de kunne sånn at jeg forstår dem» og Ingrid sier at de «la til rette for å bruke et språk jeg forstod».

6.2.3 Maktposisjon

I løpet av intervjuene dukket det opp interessante beskrivelser de ansattes maktposisjon i forbindelse med medvirkning. Det var tydelig at ungdommenes opplevelse av medvirkning bar preg av den asymmetriske maktrelasjonen som eksisterer i kraft av de ansattes rolle.

Da jeg stilte innledende spørsmål om innflyttingsprosessen, var det et gjennomgående svar at ungdommene ikke hadde annet valg enn å flytte til institusjonen. Sarah beskriver en samtale med saksbehandler på denne måten:

(...) han skjønnte at det gikk litt dårlig med meg i egen leilighet, og da sa han at hvis jeg ikke flyttet inn dit så var det bare å si ha det bra til barnevernet, og da ble det litt sånn ultimatum jeg ikke kunne si nei til da. Jeg hadde ikke noe valg, hvor ellers skulle jeg...?

Noen av de andre beskriver det ikke fullt så alvorlig som at de fikk et ultimatum, og opplever at det var frivillig samtidig som de sier at det ikke fantes andre alternativer for dem:

Ja, de spurte jo hva jeg ville. (...) De forklarte meg først, så spurte de om det var interessant nok for meg. Så første gangen så sa jeg nei, for jeg så for meg stedet som en sånn (...) et sted der de bare tar imot sånne som meg. Så det var litt ubehagelig. (...) Jeg var på møte to ganger og begge gangene ble jeg foreslått det samme. Og første gangen var det frivillig, men andre gangen da var det ikke jeg som bestemte. Så da var det, nå må du bare ta det, du har ikke noe valg, liksom. Men det var frivillig, det var det. Men de hadde ikke noe valg de heller, så de måtte bare plassere meg her. Så det var sånn krisesituasjon, da. (...) Det var mer sånn det er opp

til deg, men det her er det beste, så, ja.»

Linneas opplevelse av innflyttingsprosessen er altså at både var frivillig og ikke, at verken hun eller ansatte i barnevernet hadde noe annet valg på grunn av situasjonens natur. Dette kan sammenlignes med opplevelsen til Ingrid, som sier at det ikke var helt hennes valg å flytte inn, men det var det beste alternativet der og da og med tanke på situasjonen «måtte hun». Likevel skyter hun inn at det ikke var noe press på henne, og at hun selv hadde lyst til å flytte dit. Andreas beskrivelser støtter dette; hun måtte på institusjonen fordi hun «ikke hadde noen andre steder å dra til», til tross for at hun ble fortalt av saksbehandler at hun kunne flytte dit hvis hun selv ville.

De ansattes maktposisjon gjør seg også gjeldende i samtaler med ungdommer angående fremdrift i deres egen sak. På spørsmål om hvordan hun opplevde å ha medvirkning til det som skulle gjøres fremover, svarer Sarah følgende:

Det var mer sånn at jeg fikk forslag, hva som var lurt å gjøre. At alt var allerede gjennomtenkt, det er ikke andre alternativer. Og da hørtes det fornuftig ut for meg, når de kom med de forslagene, så jeg la ikke noe mer tanke i det. (...) Nå har de tenkt gjennom det her grundig, så det er ikke noe mer jeg kan komme med nå. Men hvis de hadde spurt meg hva jeg føler jeg burde gjøre, så hadde jeg kanskje tenkt litt mer på det.

Hennes opplevelse er at ansatte kom med forslag til tiltak de tenkte var de beste for henne, og hun stolte på at disse forslagene var grundig gjennomtenkte. Josefine nevner også at ansatte kom med forslag som hun ikke synes var «kule», og dersom hun kom med egne ønsker ble de ikke tatt imot i stor grad. Derfor opplevdes det vanskelig å medvirke til det som skulle skje i egen sak fremover. Andrea har lignende beskrivelser når det gjelder medvirkning til egen sak, og sier at hennes tanker og ønsker ikke førte til endringer eller at hun fikk det som hun ville. Hun sier at det var greit at de var uenige med de ansatte, men sier samtidig «de ikke hører på oss selv om vi har lov til å klage. De gjør ikke noe med det uansett, det blir bare for å liksom gjøre det».

To av ungdommene svarer at de opplevde at de ansatte gjennomførte tiltak mot deres vilje, mens tre av dem ikke har slike opplevelser. Josefine beskriver eksempelvis at de ansatte dro

henne med på aktiviteter som hun ikke ønsket å delta på, og hun sier at det må være akseptert at man liker ulike ting. Hun sier at hun heller ikke ble forklart hvorfor det ikke ble slik hun ønsket – «det bare ble sånn». Andrea opplevde at noen ansatte kom med «falske påstander» om henne: «de sa at jeg gjorde ting som ikke var sant, for eksempel få andre til å skulke». På grunnlag av slike påstander mener hun at det ble gjennomført tiltak i hennes sak som hun ikke ønsket, og hun opplevde dette som urettferdig.

Under intervjuet med Josefine blir de ansattes makt også synlig når hun beskriver det hun opplever som feilaktige vurderinger av henne i journalføringen:

Jeg kommer aldri til å vise noen andre den rapporten der, for det står mye der som jeg er uenig i. (...) Det er mye der som på en måte går ut ifra dems side, da, også ingenting på min side. (...) Rapporten var mer hvordan de stemplet meg, da.

Hun forteller at et familiemedlem fikk lese rapporten som også mente at den var svært ensidig og at den ikke skildret hendelser fra jentas side eller hvordan hun tenkte. Ingen av de andre ungdommene i undersøkelsen hadde lest dokumenter som ble skrevet om dem fra oppholdet. Sarah sier imidlertid at hun ønsker å lese dem, og på spørsmål om hun tror hennes tanker og meninger kommer frem i det som er skrevet, svarer hun «det kan være, spør hvordan de tolker meg, da.»

6.2.4 Oppsummering

I denne delen av kapitlet er det presentert funn om ungdommens opplevelse av brukermedvirkning som knytter seg til forhold ved de ansatte på institusjonen. Disse forholdene er de ansattes relasjonelle kompetanse og tilgjengelighet, faglige kompetanse og maktposisjon overfor ungdommene.

Ungdommenes beskrivelser viser at det å bli sett og hørt av de ansatte har betydning for medvirkning, og hvor vidt dette ble oppnådd opplevdes ulikt for dem. Ansattes tilgjengelighet overfor beboerne var også noe ungdommene her opplevde forskjellig. Trygghet og tillit blir beskrevet som andre viktige elementer i et relasjonelt perspektiv.

Resultatene viser at ansattes kunnskap om og videreformidling av lovverk og ungdommenes rettigheter under opphold var et viktig moment for medvirkning. Funnene tyder på at det

generelt har vært lite fokus på dette, og det blir etterlyst mer informasjon fra ansatte. Noen av ungdommene snakker om viktigheten av at de ansatte har relevant utdanning for å forstå målgruppen de tilhører. Alle ungdommene opplevde at de ansatte brukte et språk som var enkelt for dem å forstå.

De ansattes maktposisjon var tydelig i ungdommene beskrivelser av innflyttingsprosessen ved balansen mellom frivillighet og mangel på alternativer. Noen av ungdommene opplevde at de ansatte foreslo tiltak for dem, og noen opplevde også at det var vanskelig å ha medvirkning til egen sak. Flertallet hadde ikke opplevd at ansatte gjennomførte tiltak mot deres vilje, men to av dem beskrev opplevelser med dette. Fire av fem hadde ikke lest dokumenter fra tiden på institusjonen, men den ene ungdommen som hadde det, mente at de ansatte kom med feilaktige vurderinger av henne.

6.3 Faktorer ved ungdommens individuelle situasjon

I ungdommens beskrivelser av medvirkning kom det frem at den enkeltes opplevelser varierte ut ifra individuelle faktorer hos ungdommen selv. De mest fremtredende faktorene som viste seg var ungdommens egen forståelse av medvirkning og hva det innebærer, samt deres alder og behov, som jeg vil presentere her

6.3.1 Forståelse av medvirkning

Ungdommene hadde varierende svar når de ble spurt hva de legger i ordet brukermedvirkning og hva det betyr for dem. Tre av ungdommene hadde aldri hørt ordet før, og samtlige svarte at de ikke kan huske at de ansatte brukte det i samtale med dem under oppholdet. De to som hadde hørt ordet før beskrev brukermedvirkning som henholdsvis «at jeg får lov til å være med å velge hvordan jeg skal ha det i hverdagen, være med på hvordan de gjør ting» og «at vi er med på å bestemme ting som skjer». Etter felles refleksjon svarer en av ungdommene som aldri hadde hørt ordet at det kanskje innebærer «at vi også har noe å si».

Når det gjelder hva som opplevdes viktig for ungdommene å være med å medvirke til, bestemme eller ha innflytelse over, var måltider et sentralt tema for flere. Ingrid og Linnea respektivt beskriver det slik:

Jeg fikk være med på å bestemme mat og sånne ting da, med tanke på at jeg er veldig kresen i matveien og sånt, så la de liksom til rette for at jeg kunne velge ganske mye,

da. (...) Det var veldig viktig for meg.

(...) middag og sånt, det synes jeg er greit at vi kan bestemme og komme med forslag.

(...) Det var ofte mandagene så da var det viktig at alle kom, for da kunne vi jo bestemme litt hva vi ville ha til middag videre til uka. Så hvis du ikke møtte opp så får du liksom ikke sagt det du på en måte ønsket å spise, så da må du bare spise det de andre har bestemt. Så det likte jeg ikke, så måtte møte opp.

Ingrid forteller at det opplevdes viktigere for henne å være med å bestemme middager enn å ha innflytelse over egen flytteprosess, både tidspunkt for flytting og det å finne leilighet. Maten var «veldig viktig», mens å ha mer styring på flytteprosessen var «ikke sånn kjempeviktig».

I sammenheng med måltider nevner Andrea i tillegg at hun hadde restriksjoner på hva hun kunne spise, og at det var viktig for henne å være med på å bestemme maten hun fikk servert. Sarah nevner også mat, men i en økonomisk kontekst; hun ønsket å ha mer innflytelse på matbudsjettet og at pengene ble brukt på rimeligere alternativ så overskuddet av pengene kunne gå til felles aktiviteter for alle beboerne.

Josefine opplevde at det var viktig å ha medvirkning til sin egen hverdag og det sosiale. Et annet moment som ble nevnt i forbindelse med medvirkning var at ungdommene fikk være med å velge nyansatte på institusjonen ved at de fikk delta på intervju og komme med spørsmål. Linnea beskrev dette som noe veldig positivt og fint.

Ungdommene ble spurt om de hadde mottatt brukerundersøkelser i form av skjema fra de ansatte, noe tre av fem svarte ja på. Dette virket ikke som et viktig moment for dem:

Vi fikk sånn der du bare kunne skrive litt hva du synes om stedet, men det var bare på starten. Altså, det var nesten ingen som gadd å fylle på det der, så jeg endte opp med å glemme å sette det sammen.

Linnea opplevde at det ikke var så viktig å fylle ut skjemaet, da hun var fornøyd med situasjonen, og hun uansett hadde sin kontaktperson å ta opp ting med dersom det dukket opp noe. Sarah mente at det hadde vært bedre om hele undersøkelsen hadde vært et

avkryssingsskjema så det ble enklere å fylle ut, eventuelt med plass til en utdypende setning under hvert spørsmål. Måten disse skjemaene hadde blitt presentert på av de ansatte kan tyde på at det ikke ble lagt ned mye arbeid i å forklare årsaken til at de skulle fylles ut eller oppfølging for å se om de faktisk ble fylt ut:

(Vi fikk) ikke så mye hjelp med det, mer sånn at her er noen skjemaer, fyll ut når dere får tid, må ha de inn før mandag, for eksempel. Og da var det sånn, åå, har dere fått gjort det nå, da?

Når man får et skjema, hvordan det er på institusjonen, at man følger opp bedre på det. At man liksom kan sitte der og gjøre det med deg, hvis man har lyst til det da, at man heller setter seg ned med en som er ansatt og får det ferdig med en gang istedenfor at det bare blir liggende, da.

Dette var det eneste ungdommene nevnte av typen skriftlig medvirkningsform, og det virket ikke som om det var spesielt viktig for de som hadde mottatt et slikt skjema. To av dem opplevde også at det var lite forklaring og/eller oppfølging av de ansatte når det gjaldt utfylling. De resterende to ungdommene kunne ikke huske å ha mottatt noen form for brukerundersøkelser eller lignende skjemaer hvor de skulle svare på spørsmål om egen opplevelse av oppholdet.

6.3.2 Alder

Det er tydelig at opplevelsen av medvirkning varierte ut ifra en enkeltes alder under oppholdet. De ungdommene som fylte 18 år i løpet av sin tid på institusjonen, opplevde større grad av frihet, og det var et klart skille mellom myndige og mindreårige. Dette gjaldt særlig i spørsmål om medvirkning til egen fritid, som dette sitatet fra Linnea:

Det var jo fritt, da. (...) det var jo veldig mye fri her, det var det, så jeg følte at jeg hadde veldig mye fri når jeg vil. (...) Men det var fordi jeg var over 18 år, (...) så ja, jeg var fri og gjorde det jeg ville.

Ingrid gir lignende beskrivelser av sin opplevelse av selvbestemmelse, og sier at hun fikk bestemme veldig mye fordi hun var «såpass gammel». Med dette mener hun 17, nesten 18 år, og sier at hun fikk beskjed fra de ansatte om at hun kunne gjøre mer som hun ville siden hun

nærmet seg 18 år. Dette gjentas av Sarah, som sier at hun hadde mer fritid enn de andre da hun hadde fylt 18, og av Andrea som beskriver at hun hadde «full frihet» på grunn av alder.

Alder ble nevnt i sammenheng med å differensiere målgruppene på institusjonen. Ingrid forteller i sitt intervju at ungdom som bodde nede på akutt- eller midlertidig plassering ofte var yngre enn de som bodde oppe på langtidsrom, og at de oppe derfor fikk friere tøyler. Hun opplevde derimot ikke at hun og de andre langtidsplasserte ble hørt i større grad. Alle ungdommene som ble intervjuet i denne undersøkelsen tilhørte gruppen langtidsplasserte, så resultatene her sier ikke noe om hvordan dette opplevdes av ungdom som var akutt- eller midlertidig plassert.

6.3.3 Behov

Når det gjelder ungdommens individuelle behov, svarer tre av fem at det ikke var noe de gjerne skulle hatt mer medvirkning til. Deres behov for fritid, selvbestemmelse og innflytelse oppleves å ha blitt møtt i tilfredsstillende grad av dem selv. Andrea nevner at hun hadde behov for at de ansatte snakket mer om reglene som gjaldt, da hun ikke opplever å ha fått tilstrekkelig og tydelig nok informasjon om dette, men at behovet for medvirkning til egen fritid ble møtt i stor grad.

Josefines beskrivelser er imidlertid av en annen karakter, og hun forteller at hun hadde behov for mer innflytelse over hverdagen i tiden hun bodde på institusjonen. Hun opplevde at hennes behov for hjelp så annerledes ut for henne selv enn for de ansatte, og at hun av den grunn ble stemplet av dem. Hun forteller at hun ruset seg, og at dette fikk følger for hennes muligheter på institusjonen:

Grunnen til at jeg fortsatte å ruse meg, det var på grunn av presset. Det var jo stempla på meg, at liksom du ruser deg, sånn er du liksom, jeg fikk ikke noen ny sjanse til å vise at man kan gjøre andre ting da. (...) De snakka liksom for meg, og hvis det var spørsmål om meg, så på en måte nesten svarte de for meg, da.

Hun opplever at hun trengte veiledning angående økonomi og praktiske ting for å kunne bo for seg selv, og ikke hjelp til det sosiale. «Stempelet» som hun opplevde fra de ansatte gjorde situasjonen verre med tanke på avhengigheten hennes, og hun sier at det kunne vært annerledes om de hadde latt henne få oppfylt de sosiale behovene og hatt det gøy innimellom.

Jo mer press du føler, jo mer nedover går du, og da ruser man seg i min situasjon, så jeg hadde gjort noe som den personen synes var gøy. Hvis den personen likte å være med mennesker, så ville jeg kanskje latt den personen være med venner (...) Fortsatt la personen leve litt med vennene sine samtidig som man veileder (...) Det er viktig å ha gode dager og mye latter og glede og mye gøy da, for da tenker du at ja, det her er så mye gøyere, jeg vil jo ikke dra tilbake dit.

Josefines opplevelse er at de ansatte ikke hørte på henne, at de snakket for henne og holdt henne borte fra sitt sosiale liv og vennekrets. Hun beskriver at hun ble kjent som «institusjonsjenta» blant vennene som etter hvert sluttet å invitere henne med på ting, da hun uansett aldri dukket opp. Dersom de ansatte hadde snakket med henne om sine behov og ønsker, tror hun situasjonen kunne vært annerledes og at hun hadde sett glede i hverdagen og hvordan hun kunne ha det som rusfri. Hun forteller om en dag hun var veldig glad hvor en ansatt hadde spurt en annen beboer om Josefine var ruset fremfor å spørre henne selv. Hun skulle ønske at den ansatte heller hadde snakket med henne.

Altså, hvis de har noen problemer, må de komme til meg, ikke spørre de andre som bor på huset. Det synes jeg var en rar måte, bare fordi jeg hadde én bra dag og var glad og fornøyd, så var det feil, da. Jeg følte uansett hva så blir det feil. Enten er man rusa eller er man for overlykkelig, ikke sant, og begge to var feil. Jeg følte at jeg måtte være nedpå liksom, da var det greit.

6.3.4 Oppsummering

I denne delen av kapitlet har jeg presentert ungdommenes opplevelser av medvirkning som kan knyttes til faktorer ved deres individuelle situasjon, spesifikt deres forståelse av hva medvirkning betyr og innebærer samt deres alder og behov.

Tre av ungdommene som ble intervjuet hadde ikke hørt ordet brukermedvirkning, mens to av dem hadde en forståelse av hva det innebar. Den viktige medvirkningsfaktoren for ungdommene tyder på å ha innflytelse over middagsmåltider, og det blir også nevnt økonomi, deltakelse ved nyansettelser og innflytelse over egen hverdag og sosialt liv. Tre av ungdommene hadde mottatt brukerundersøkelsesskjema, men dette virket ikke å være spesielt viktig for dem, og to av disse nevnte også at det var lite forklaring og/eller oppfølging av dette

av de ansatte.

Ungdommenes alder spiller en klar rolle i hvor vidt de opplever å ha medvirkning, spesielt når det gjelder egen fritid. Det blir nevnt at de langtidsplasserte hadde friere tøyler enn akutt- og midlertidig plasserte på grunn av aldersforskjell.

Individuelle behov så i stor grad ut til å bli møtt med tanke på fritid, innflytelse og selvbestemmelse, bortsett fra én ungdom som opplevde å ha helt andre behov enn hva de ansatte mente. Hun opplevde å bli stemplet på grunn av rusavhengighet og at dette forhindret medvirkning på flere måter under oppholdet.

6.4 Institusjonens sosiale dimensjon

Det siste området som utmerket seg i løpet av intervjuene dreier seg om faktorer ved institusjonens sosiale dimensjon. Dette området sier noe om hvordan ungdommene opplevde medvirkning til fellesskapet på institusjonen, og jeg har inndelt dette i underpunktene middagsmøter, vennskap og likebehandling.

6.4.1 Middagsmøter

Samtlige av ungdommene nevner et ukentlig møte hvor alle beboerne møttes til felles middag sammen med de ansatte. Formålet med dette møtet var primært å bestemme hva som skulle spises til middag den kommende uken:

Vi hadde mandagsmøter, det hadde vi hver mandag, som man måtte møte opp på med mindre man hadde jobb eller trening. Da gikk vi gjennom forskjellige ting og tang (...) så gikk vi gjennom ukens middager, hva vi hadde lyst til å spise og sånt

På slutten så hadde vi sånn møter for å avtale hva vi skulle spise i løpet av uka og sånne ting, da, og det var jo greit. Jeg følte jo liksom at vi ble bedre kjent når vi på en måte møtte opp alle sammen og fikk snakket sammen, da.

Så var det sånn møte på mandager for å diskutere hva vi skal ha neste uke sånn til middag og hva vi har lyst til å gjøre og sånne ting.

Det virket som om dette middagsmøtet én dag i uken var ungdommens forum for

medvirkning til fellesskapet, og det eneste som var fast tilrettelagt av de ansatte. Bortsett fra å bestemme måltider for uken, nevnte ungdommene at de på disse møtene kunne ta opp ting de ikke likte, ville endre på eller andre ting de hadde på hjertet, de ansatte snakket om nye regler og at ungdommene kunne komme med forslag til felles aktiviteter. Det var ingen som nevnte andre fellesmøter mellom ansatte og beboere.

Noen av ungdommene nevnte at disse møtene var ansattes anledning til å ta opp nye eller endrede regler i plenum. På spørsmål om deres medvirkning til felles regler, var det ingen av ungdommene som opplevde å ha innflytelse over hva reglene skulle inneholde eller innebære for fellesskapet. Det virket likevel som om ungdommene synes det var greit å forholde seg til allerede bestemte regler:

(...) det tror jeg kanskje var bra også, da, i tilfelle én ungdom ville ha én regel og en annen en annen regel, ikke sant. Så er det bedre at akkurat de reglene som stod, de ble liksom for alle.

Det kan jeg ikke huske at vi var med på. (...) Det var egentlig ganske greit, da, for jeg synes det var kjedelig hvis vi skulle være med å bestemme regler og sånt, så jeg synes det er greit at det var bestemte regler som vi måtte holde oss til.

Selv om det ikke virket viktig for ungdommene å ha medvirkning til reglenes innhold, kom det frem i Sarahs intervju at hun ønsket *forklaringer* på hvorfor reglene var slik de var og få bakgrunnen forklart av de ansatte. På spørsmål om hun opplevde at hennes mening ble etterspurt i den sammenheng, svarer hun følgende

Nei, det var ikke sånn at min mening ble etterspurt. Det var mer at jeg spurte eller krevde svar, på en måte. Jeg følte at det ble urettferdig å bare komme og si «nei, det går ikke». (...) (Fikk gode forklaringer) når jeg spurte, men ellers så var det ikke sånn at de savna min mening. Det var mer sånn at jeg måtte tvinge den frem.

Ellers svarer Sarah at hun synes de ansatte var «skikkelig flinke» på å høre med ungdommene om hva de tenkte om ulike ting de ansatte tok opp på disse middagsmøtene. Andrea, derimot, opplevde at de ansatte la til rette for at de skulle få si sin mening under møtene, men at de likevel ikke tok til seg hva ungdommene sa.

6.4.2 Vennskap

Et tema som fremstod som ganske positivt under intervjuene var beskrivelsen av det sosiale miljøet mellom beboerne. Flertallet beskrev de andre beboerne som venner, og at de hadde det hyggelig sammen. Dette er et tema som befinner seg i utkanten av oppgavens problemstilling, men et moment i denne sammenheng som jeg likevel anser som et relevant funn, er at to av ungdommene opplevde større tillit til andre beboere enn de ansatte. Et eksempel på dette er Josefines beskrivelse av fellesskapet på institusjonen:

(...) vi prøvde å oppmuntre hverandre, og det som var litt fint var jo at vi hadde tillit til hverandre, de fleste kjente hverandre, og hvis noen var lei seg og sånt, så kunne man bare gå til naborommet også hadde en liksom noen å snakke med. Det er jo ikke like lett å snakke med de som jobber der, fordi de er liksom mer sånn «ja, men sånn er det», men vi som bor her har litt annerledes syn. De som jobber her, de kommer jo hit også kan de dra hjem igjen hvis de vil, ikke sant. Vi kan jo ikke bare dra hjem, vi har ikke noe annet sted å være.

Linnea nevner også relasjonen med andre ungdommer kontra ansatte:

(...) vi som bor her, vi barna snakka veldig mye med hverandre om alt egentlig, men med voksne måtte du jo begrense. Du kunne liksom ikke stille spørsmål om andre, det har du ikke lov til.

Det at ungdommene hadde hverandre opplevdes for noen viktigere enn å ha ansatte tilgjengelig dersom de trengte noen å prate med eller støtte seg til. I denne sammenheng var det et par ungdommer som nevnte at de hadde observert negativ påvirkning mellom ungdommene, særlig at de nye og yngre ungdommene lot seg påvirke med tanke på oppførsel og rutiner. Linnea forteller at hun forsøkte å ta opp med de ansatte de gangene hun opplevde at yngre ungdommer ble påvirket negativt av allerede etablerte ungdommer. Josefine nevner at ungdommenes vennskap var forankret i de problemene de hadde som var årsaken til at de bodde på institusjonen, og at hun lot seg påvirke av dem:

Du fyller opp hodet med masse forskjellige andre problemer, og jeg bodde med flere som rusa seg, og da var det jo enklere å ruse seg. Du blir venn med de menneskene

på grunn av problemene, ikke på grunn av noe positivt, ikke sant.

6.4.3 Likebehandling

Når det gjelder medvirkning til fellesskapet, kom det tydelig frem at ungdommene som deltok i denne studien hadde ulike opplevelser av likebehandling. To av ungdommene opplevde at alle stort sett ble behandlet likt, mens Josefine mener imidlertid at beboerne «absolutt ikke» ble behandlet likt; hennes naboer fikk lov til å ha overnatting av venner og kjærester og dra ut i helgene, noe hun selv ikke fikk lov til. Hun opplevde heller ikke å bli forklart hvorfor det ble operert med en slik forskjellsbehandling, og sier at «det var bare sånn det var». Andrea opplevde at det «ikke alltid» var likebehandling:

(...) men når vi spurte om hvorfor det var sånn, så sa de at det var noen som trenger det mer enn dere, for eksempel det med kjøring. Så hvis det er noen som liksom er syke eller redde for å ta buss eller noe, så ble de kjørt oftere. (...) Men det er ikke alltid de kunne si hvorfor, noen ganger var det private ting.

Linnea svarer at hun ikke vet om andre opplevde at de ble hørt i større eller mindre grad enn resten, men at for sin egen del var hun den som «klaget mest» og at hun derfor opplevde å bli hørt i stor grad. Sarah nevner også at hun var av typen som tok ordet i fellesskap da hun er en nysgjerrig person og skulle ha svar hvis hun lurte på noe. Hun sier at det var noen som ofte var stille når ting ble tatt opp i plenum, og at hun i ettertid skulle ønske at alle kunne følt at de hadde mulighet til å ta ordet slik som hun gjorde. I følge Sarah kunne de ansatte lagt bedre til rette for at ungdommene fikk muligheten til å si sin mening og utdype hvis det var noe de var uenige i.

6.4.4 Oppsummering

Medvirkning til fellesskapet har blitt presentert i denne delen av kapitlet gjennom ungdommenes opplevelser av institusjonens sosiale dimensjon, herunder middagsmøter, vennskap og likebehandling. Ungdommene beskrev at de hadde ett fast ukentlig møte sammen med de ansatte hvor de bestemte ukens middager, tok opp ting de hadde på hjertet, ansatte informerte om nye regler og de kom med forslag til felles aktiviteter. Det kom ikke frem andre faste forum for medvirkning til fellesskapet. Ungdommene opplevde ikke å være med på å bestemme regler som skulle gjelde for alle, men dette virket heller ikke viktig for dem å være med på.

Vennskap er et aspekt som skiller seg ut positivt i ungdommenes fortellinger. Et par av ungdommene nevnte at de hadde større tillit til de andre beboerne på institusjonen og at de heller snakket med dem om vanskelige ting kontra de ansatte. Det ble likevel nevnt av et par ungdommer at de hadde observert negativ påvirkning mellom ungdommene, og at vennskapet var basert på problemer fremfor noe positivt.

Det kom frem ulike opplevelser av likebehandling under oppholdet, hvor to av informantene opplevde stor grad av likebehandling, mens to andre opplevde enten stor grad av eller noe forskjellsbehandling.

7. Drøfting

7.1 Innledning

I denne delen av oppgaven vil jeg drøfte de empiriske funnene fra forrige kapittel opp mot henholdsvis tidligere forskning og relevant teori som jeg har presentert tidligere. I de to kommende delkapitlene vil systematisere drøftingen etter de tre områdene som utpekte seg i ungdommens opplevelser av brukermedvirkning; faktorer ved de ansatte, faktorer ved ungdommens individuelle situasjon og institusjonens sosiale dimensjon. Områdenes tilhørende underpunkter som ble presentert i kapittel 6 vil ikke bli gjentatt her.

7.2 Drøfting i lys av tidligere forskning

Jeg vil først starte med å drøfte resultatene opp mot forskningen jeg presenterte i kapittel 3. Denne delen vil både inneholde sammenfallende og motstridende funn, samt funn som jeg gjennom mitt arbeid ikke kunne finne i annen relevant forskning på feltet.

7.2.1 Faktorer ved de ansatte

Ungdommene i denne studien fortalte om viktigheten av å bli sett og hørt som et ledd i medvirkningen, noe som kom frem som noe av det aller viktigste for ungdommene i studiene til Tjelflaat og Ulset (2007) og Thomas og O'Kanes (1998). Opplevelsen av hvor vidt de ble sett og hørt var varierende blant informantene i denne studien, hvor et par av dem svarte at de ansatte ikke ønsket å høre hva de hadde å si og kun sa det de selv ville, eller at de i større grad burde spurt hvordan beboerne hadde det. Dette støttes av tidligere studier som slår fast at ungdommer mener at de ansatte i barnevernet bestemmer for mye uten å involvere ungdommene selv (Barnevernpanelet 2011) og at det er et ønske at ansatte bør lytte mer til ungdommene og deres ønsker for å få til et samarbeid fremfor opposisjon (Reime & Fjær 2010). Sistnevnte poeng ble nevnt av en av ungdommene i denne studien da hun sa at de voksne måtte lytte mer til ungdommene så det blir et samarbeid og ikke bare en drakamp. Andre ungdommer svarte at det virket viktig for de ansatte å vite hvordan de hadde det, at de ble hørt og at de fikk bestemme det de selv ville.

Når det gjelder de ansattes tilgjengelighet, hadde ungdommene varierende opplevelser av dette. Noen av ungdommene som opplevde at de ansatte hadde god tid, mens andre opplevde at dette ikke alltid var tilfellet, noe som kan ses på i sammenheng med studien til Rambøll hvor 4/10 svarer at de ansatte ikke har nok tid til dem. En av ungdommene i denne studien

svarte at ansattes arbeidsoppgaver utenfor institusjonen av og til var årsaken til at de ikke var tilgjengelige, og dette er et funn jeg ikke har kommet over i tidligere forskning.

Flertallet av informantene svarte at de aldri hørte snakk om lovverk og rettigheter fra ansatte under sitt opphold på institusjonen. Dette samsvarer med Tjelflaat og Ulsets (2007) funn om at de fleste ungdommene visste lite eller ingenting om sine lovbestemte rettigheter. Det at noen av ungdommene ikke hadde blitt informert om retten til innsyn i egne dokumenter kan også ses i sammenheng her, selv om jeg ikke har observert dette funnet spesifikt i annen forskning. Retten til innsyn inngår, slik jeg ser det, som en del av informasjon om lovbestemte rettigheter under opphold.

Noen av ungdommene snakket om de ansattes utdannings- og arbeidsbakgrunn som viktige elementer for å kunne forstå deres situasjon. Dette støttes delvis av Thranas (2008) studie hvor det kom frem at ungdommene mente de ansatte i barnevernet må ha kunnskap om ungdommer og deres målgruppe for å forstå deres situasjon og hva som er det beste for dem.

Ungdommene opplever at ansatte bruker et språk som gjør det lett for dem å forstå hva det snakkes om, som strider imot funnet til Thrana (2008) om at ungdommene i hennes studie strevde med å forstå informasjonen som ble gitt av barnevernsansatte. Ellers har jeg ikke funnet funn som spesifikt kan knyttes til ansattes språkbruk i hverdagen og ungdoms opplevelse av dette. Jeg har heller ikke funnet sammenlignbare funn når det gjelder ungdoms opplevelse av medvirkning i innflyttingsprosessen. Bakketeig (2015) og Christiansen (2015) hevder at det blir forsket lite på hvordan barn og unge i barnevernet selv opplever barnevernets tiltak, og mine funn kan tyde på at ungdommens opplevelser av noen konkrete punkter ved institusjonsoppholdet ikke har vært gjenstand for forskning.

Noen ungdommer nevner at de ansatte kom med forslag om tiltak som skulle gjøres fremover, og en av ungdommene sier at hun stolte på at disse forslagene var grundig gjennomtenkt av de ansatte og at de var de beste for henne. Hennes synspunkt samsvarer med tidligere funn om at ungdom forventer at ansatte i barnevernet skal vite hva som er det beste for dem.

7.2.2 Faktorer ved ungdommens individuelle situasjon

Ungdommene opplever måltider som et viktig element å ha medvirkning til, noe som også nevnes av Tjelflaat og Ulsets (2007) i sammenheng med når ungdom selv føler at de

medvirker. En av informantene opplevde det som viktigere å ha innflytelse over middagsmåltidene enn over egen flytteprosess, som jeg tenker er et interessant funn når det gjelder hva som oppleves viktig for ungdommene selv. Studien til Rambøll (2014) viser at 35 % av informantene avkreftet at de fikk være med på å bestemme viktige ting som handlet om dem selv, og jeg tenker at det krever en tydeligere forklaring og forståelse av hva ungdom selv opplever som «viktige ting» i forbindelse med medvirkning. Dette kan eksempelvis knyttes til brukerundersøkelsene ungdommene hadde mottatt, og at dette ikke virket som et viktig element for dem. Det kan tenkes at ansatte og beboere har ulik oppfatning av hva som er viktig å ha medvirkning til, og at ungdommenes egen forståelse bør forskes mer på.

Medvirkning til egen fritid ble opplevd i stor grad av flertallet av ungdommene i denne studien, særlig de som fylte 18 år i løpet av institusjonsoppholdet. Dette står i strid med tidligere forskning; studien til Tjelflaat og Ulset (2007) viste at flere av ungdommene opplevde at deres muligheter til å påvirke og bestemme sin egen situasjon ble begrenset av forhold ved institusjonen, og Ulset (2009) fastslo at halvparten av informantene var misfornøyd med fritiden sin. Tjelflaat og Ulset problematiserer hvor vidt juridiske bestemmelser knyttet til vern om deltakelse i livet utenfor institusjonen blir oppfylt, noe det i stor grad ser ut til at ungdommene opplever i denne studien. Det kan tenkes at en av årsakene til dette er at ungdommene i denne studien er plassert på frivillig grunnlag, og at den nevnte forskningen omhandler institusjoner generelt, som også kan innebære tvangsplassering. Én av ungdommene opplevde at hun hadde behov for mer innflytelse over hverdagen under oppholdet, og at de ansattes meninger om hennes behov ikke stemte overens med hennes egne behov. Dette var imidlertid ikke representativt for gruppen som helhet, da de fleste opplevde å få sine behov møtt med tanke på fritid, selvbestemmelse og innflytelse.

7.2.3 Institusjonens sosiale dimensjon

Samtlige av ungdommene i denne studien nevnte ett ukentlig middagsmøte som arena for medvirkning til fellesskapet, og ingen av dem svarte at de hadde medvirkning når det gjaldt felles reglement. Dette stemmer overens med tidligere forskning som sier at det er få faste rutiner bortsett fra ukentlige husmøter eller felles middager (Tjelflaat & Ulset 2007), og at et flertall av ungdommer avkrefter at de får være med å bestemme gjeldende regler på institusjonen der de bor (Rambøll 2014). Et nyansert funn i denne studien er imidlertid at dette ikke virker så viktig for ungdommene, og at det kan virke som om de foretrekker å forholde seg til regler som er bestemt av de ansatte.

Noe som imidlertid kom frem som viktig for et par av informantene var å få informasjon om gjeldende regler og hvorfor de er slik de er, og at bakgrunnen for bestemmelsene ble forklart. Dette er et poeng som støttes av tidligere forskning om ungdom på institusjon; informasjon og forklaringer er viktig for å øke forståelsen av bestemmelser de må forholde seg til (Tjelflaat & Ulset 2007).

Det sosiale miljøet blir beskrevet som positivt av de fleste ungdommene, og tidligere forskning har kommet frem til at det ikke er noe som skiller seg spesielt negativt ut når det gjelder det sosiale miljøet (Kayed m.fl. 2015), og at 66 % svarer at de har flere venner på institusjonen (Gautun m.fl.2006). Noen av ungdommene påpeker at nye og yngre beboere lar seg påvirke i negativ retning av veletablerte ungdommer. Tidligere forskning viser at ungdom med tyngre problematikk påvirket andre og gjorde miljøet «ganske mye dårligere» på en institusjon (ibid.), men ingen av ungdommene i min studie sa noe om denne påvirkningen gjorde fellesskapet verre eller ikke. Det ble bare konstatert at påvirkning var observert.

Informantene var delt på midten når det gjaldt opplevelse av likebehandling mellom beboerne. Noen av dem hadde opplevd forskjellsbehandling av ulik grad, mens andre ikke hadde det. Jeg har ikke funnet andre forskningsresultater som sier noe om ungdoms opplevelse av like- eller forskjellsbehandling som en del av medvirkning til fellesskapet, og tenker at dette kunne vært interessant å forske videre på. Det vekker særlig interesse hos meg da én av mine informanter opplevde en klar forskjellsbehandling uten at hun fikk forklaring på hvorfor.

7.2.4 Oppsummering

Når resultatene i denne oppgaven ses i lys av tidligere forskning, er det noen sammenfallende funn, samt noen tidligere funn som stemmer med enkelte av ungdommenes opplevelser i denne studien. Resultater som strider mot tidligere forskning er opplevelse av fritid, hvor ungdommene i denne studien stort sett virket fornøyde på dette området, mens i tidligere forskning blir dette presentert i et mer negativt lys. Språket de ansatte bruker blir sett på som forståelig og enkelt i denne studien, noe ungdommer i andre undersøkelser har svart at de strever med å forstå.

Denne studien får i tillegg frem noen punkter som ikke tyder på å ha vært gjenstand for tidligere forskning i stor grad. Dette gjelder blant annet ungdoms opplevelse av medvirkning

til innflytningsprosessen, samt mer spesifikt om språket som blir brukt i hverdagslivet på institusjonen. Opplevelsen av like- eller forskjellsbehandling har jeg heller ikke funnet tidligere forskning på.

7.3 Drøfting i lys av teoretisk rammeverk

I det videre vil jeg drøfte resultatene fra kapittel 6 opp mot det teoretiske rammeverket jeg gjorde rede for i kapittel 4. Jeg har valgt å konsentrere meg om funn innenfor de tre hovedområdene som jeg tenker er særlig interessante å drøfte. Drøftingen innenfor de tre områdene vil imidlertid flyte i hverandre, da funn i ett område kan begrunnes med funn fra et annet område. Som nevnt tidligere er det ingen klare skiller mellom dem, som jeg ser på som naturlig i en oppgave som er forankret i tanken om at medvirkning er et relasjonelt begrep.

7.3.1. Faktorer ved de ansatte

Denne undersøkelsen har vist at ungdommene som ble intervjuet hadde lite eller begrenset kunnskap om sine rettigheter under oppholdet på institusjonen. Lovverk og rettigheter var ikke et mye omtalt tema fra ansattes side, slik ungdommen beskriver det. Barn og unges medvirkning som samfunnsborgere generelt og som brukere av barnevernet og beboere på institusjon spesielt har en sterk rettslig forankring, og retten til medvirkning står hjemlet flere steder i lovverket, som beskrevet i kapittel 4. Alex Honneths anerkjennelsesteori forteller blant annet om rettslig anerkjennelse som vi får i kraft av å ha lovmessige rettigheter. I disse ungdommenes situasjon kan det argumenteres for at de allerede har oppnådd rettslig anerkjennelse nettopp ved at det finnes såpass sterke føringer for medvirkning i norsk lovverk. De har rettigheter til medvirkning i kraft av å bare være ungdommer. Likevel kom det frem at ungdommene i liten grad var informert om disse rettighetene, og de kjente ikke til innholdet av dem eller deres betydning for situasjonen de befant seg i. Derfor ser vi at rettighetene også må anerkjennes av andre, i dette tilfellet de ansatte for at anerkjennelsen skal bli reell og for å utvikle selvrespekt som likeverdig samfunnsborger. En av ungdommene som ikke kjente sine rettigheter opplevde det hun beskriver som alvorlige krenkelser i form av diskriminering ved å ikke bli behandlet likt som de andre.

Det at ungdommene ikke hadde særlig kunnskap om sine egne rettigheter kan være en årsak til at flere av dem heller ikke hadde hørt ordet brukermedvirkning eller hadde utdypende tanker om hva ordet betyr. Slik jeg ser det, er det ikke så unaturlig at ungdommer og unge voksne ikke vet hva brukermedvirkning betyr i teoretisk forstand, da dette også kan gjelde

mange voksne som er ukjente med det sosialfaglige feltet. Likevel ser jeg det som sannsynlig at dersom ungdommene hadde fått informasjon om rettigheter og hva de innebærer, så ville de også fått en viss kjennskap til begrepet og at de i det minste kunne husket å ha hørt snakk om det.

De ansatte har et overordnet ansvar for å informere ungdom om deres rettigheter, og står således i en maktposisjon overfor beboerne. Foucaults syn på makt er at den må bli synlig i aksjon mellom mennesker (Juritzen & Heggen 2006), og i denne sammenheng kan det argumenteres for at makten gjorde seg synlig i det som *ikke* ble sagt eller videreformidlet fra de ansatte, enten bevisst eller ubevisst. Det kan tenkes at de ansatte selv ikke hadde tilstrekkelig kunnskap om ungdoms rettigheter under opphold, og at det var derfor dette ikke ble nevnt. Lovverkets bestemmelser for medvirkning legger imidlertid et stort implisitt ansvar på ansatte når det gjelder å blant annet tilrettelegge for og informere barn og unge om medvirkning.

Noen av ungdommene nevnte viktigheten av at de ansatte har en utdanningsbakgrunn og arbeidserfaring som innebærer at de har kunnskap om lover og regler, samt en forståelse av deres målgruppe. Dette kan knyttes til anerkjennelsesteoriens gjensidighetsprinsipp, og at man må anerkjenne personen man får anerkjennelse fra for at anerkjennelsen i seg selv skal få betydning. Når ungdommer ikke har tro på de ansattes faglige kompetanse og stiller spørsmålstegn ved deres metoder, blir ikke anerkjennelsen verdifull for noen av partene.

Et svært interessant funn gjelder ungdommenes opplevelse av medvirkning til innflyttingsprosessen. Det var en gjennomgående oppfatning at de ikke hadde noe annet valg enn å flytte på institusjonen, men til tross for dette var det et flertall som likevel beskrev det som frivillig. Her virker det som om ungdommene opplever et uklart skille mellom frivillighet og tvang. Noen beskrev det som at institusjonen hadde blitt presentert som «det beste» for dem i deres situasjon, som kan ses i lys av det overordnede prinsippet om barnets beste. Dette innebærer at retten til medvirkning skal ses i sammenheng med retten til beskyttelse (Christiansen m.fl. 2015), noe som ofte kan være utfordrende da det er mange hensyn å veie mot hverandre. Politiske føringer slår fast at barnets medvirkning er ett av fire faglige prinsipper som skal ligge til grunn (Prop. 106 L 2012-2013) og at barnets behov og muligheter ut ifra deres erfaringsverden skal være vurderingsmomenter når det skal bestemmes hva som er beste omsorgsløsning for barnet (NOU 2008:9).

Det noen av ungdommene opplevde at det var frivillig kan tyde på at de ansatte forsøkte å tilrettelegge for medvirkning og at institusjonen var det alternativet de selv ønsket. Likevel kommer det frem at samtlige sier at det ikke fantes andre alternativer for dem, og at de følte at de måtte flytte dit. Dette kan bunne i flere forhold, eksempelvis at ungdommene selv ikke var klar over egne muligheter til medvirkning i situasjonen eller at de ansatte etter nøye vurderinger opplevde at dette tilbudet var det beste for ungdommene. Uavhengig av årsaker, vitner dette om kompleksiteten som ligger i begrepet «barnets beste» når vurderinger skal gjøres i praksis.

I sammenheng med dette er det interessant å drøfte hvor vidt ungdommene selv visste at medvirkning skal være et av prinsippene ved vurderingen av hva som er barnets beste. Det at de ikke hadde noe særlig kunnskap om egne rettigheter og lovverk kan være et argument mot dette. Noen av ungdommene nevnte at de fikk forslag fra de ansatte om videre tiltak, og en av dem sa at hun hadde tillit til at de ansatte visste hva som var best for henne. Hun sier imidlertid at dersom hun hadde blitt spurt hva hun selv syns, kunne det hende saken hadde stilt seg annerledes. Det kan tyde på at ungdommen tenker at de ansattes versjon av «det beste» ser annerledes ut enn deres egen, og at det ikke er en mulighet å komme frem til et felles «beste» for den enkelte.

Det var ulike oppfatninger blant ungdommene når det gjaldt å bli sett og hørt av de ansatte, men viktigheten av disse faktorene ble påpekt av alle. Dette sier noe om betydningen av kjærlighet som anerkjennelse, slik det kommer frem i Honneths anerkjennelsesteori. Kjærlighetsbegrepet i en sosialfaglig sammenheng har vært gjenstand for debatt, og noen er skeptiske til om denne formen for anerkjennelse hører hjemme i velferdstjenestene (Skjefstad 2012). Jeg tenker likevel at dette er et viktig element i relasjonen mellom ansatte og ungdom på institusjon, da de ansatte er ansvarlige for å dekke behovet for omsorg beboerne har (BLD 2012). Dette er ungdommer som ikke kan eller ønsker å bo hjemme, og institusjonen blir derfor deres hjem hvor omsorgsbehovene må fylles av andre relasjoner enn de familiære.

Honneths teori innebærer at erkjennelse av en person, altså at vedkommende fysisk blir sett, må tilføres noe mer for at den skal bli anerkjennende. Et par av ungdommene i denne studien opplevde at de ikke ble hørt og at det de sa ikke ble tillagt vekt av de ansatte, noe som kan ses på som en krenkelse ved opplevelsen av å være sosialt usynlig – å bli oversett. De

ungdommene som opplevde å bli sett, hørt og ivaretatt snakket om relasjoner preget av trygghet og tillit, noe som kan knyttes til følelsen av å være sosialt synlig. Noe jeg tenker kan være relevant å drøfte i denne sammenheng er hvordan ungdommene som opplevde å være sosialt synlig selv la opp til å bli hørt og sett. Ut ifra resultatene kan det virke som om de ungdommene som opplevde grad av sosial synlighet også var de som snakket mye og krevde forklaringer fra ansatte når det var ting de ikke forstod. Med andre ord kan det tenkes at de selv sørget for at de ble hørt. Utsagn som «jeg ble hørt (...) men jeg tror jeg var den som klaget mest» og «det var ikke sånn at de savna min mening, det var mer sånn at jeg måtte tvinge den frem» kan peke i den retningen. Denne oppgavens problemstilling avgrensers seg til ungdommens egne opplevelser, så derfor kan jeg bare spekulere i hvordan de ansatte selv opplevde å ha sett og hørt ungdommene. Det kunne vært interessant med en komparativ studie av ansattes opplevelse i denne sammenheng.

De ungdommene som opplevde det som kan tolkes som sosial usynlighet, svarte derimot at de var mer innesluttet. Dette kan enten bunne i årsaker fra før oppholdet eller at tilbaketrekkingen har blitt en del av en ond sirkel som et resultat av manglende anerkjennelse fra de ansattes side. En av ungdommene svarte at de ansatte «ikke hører på oss» og «ikke gjør noe med det uansett» når hun uttrykte misnøye, noe som kan tolkes som at det opplevdes nytteløst å si ifra om ting. Et annet eksempel er en ungdom som opplevde å bli sett på en helt annen måte enn hun ønsket, noe jeg tolker som en form for sosial usynlighet. Hun hadde én god dag hvor hun var veldig glad, men opplevde at det ble feil for de ansatte. Hennes opplevelse er at de hadde stemplet henne som rusavhengig og at hun «måtte være nedpå» for at det skulle være greit, noe som kan ha bidratt til at hun trakk seg unna enda mer. Opplevelsen av å ikke bli sett slik man er, kan oppleves som en krenkelse og sosial usynlighet.

7.3.2. Faktorer ved ungdommens individuelle situasjon

Et sentralt funn når det gjelder ungdommens egen forståelse av medvirkning er hva ungdommene selv oppfatter som viktige forhold å medvirke til. Noe som var gjennomgående i denne sammenheng var middagsmåltider, som av flere ble karakterisert som «veldig viktig» å ha innflytelse over. En av ungdommene svarte at innflytelse over egen utflyttingsprosess ikke var «sånn kjempeviktig», som altså tyder på at hun rangerte medvirkning over måltider over medvirkning til det å flytte for seg selv. Her er det interessant å drøfte hvorfor akkurat dette ble ansett som et av de viktigste medvirkningsmomentene. Dette ønsker jeg å knytte til

det sosiokulturelle deltakelsesbegrepet som legger til grunn at mening dannes gjennom interaksjon med andre. Da ungdommene ble spurt om felles arenaer for medvirkning, nevnte samtlige av dem at eneste faste møtet de kunne huske var ukentlige husmøter hvor de i hovedsak bestemte middager og andre kjøkkenrelaterte oppgaver sammen med ansatte. Interaksjonen på disse møtene tydet i stor grad på å handle om mat og hva beboerne ønsket å spise, og derfor kan det tenkes at ungdommene dannet seg en mening om at måltider var viktig å være med å avgjøre. De ansatte spurte dem om dette hver uke, og derfor ble dette også et viktig element i ungdommenes forståelse av hva medvirkning innebærer.

Poenget med at de temaene som oppstår i interaksjonen også er sentrale i ungdommenes meningsdannelse, kan overføres til flere av funnene. Særlig vil jeg trekke frem brukerundersøkelse som noen av ungdommene husket å ha mottatt under oppholdet. Dette virket ikke spesielt viktig for dem; en hadde glemt å fylle dem ut, mens en annen skulle ønske at det kun var avkrysning med plass til én utdypende setning. Da ungdommene ble spurt hvordan de ansatte presenterte og fulgte opp disse skjemaene, kom det frem at flere opplevde å ikke få hjelp eller forklaringer angående disse. Derfor tenker jeg det er relevant å knytte dette opp imot det sosiokulturelle deltakelsesbegrepet; brukerundersøkelsene virket ikke viktig for de ansatte i interaksjon med ungdom, og derfor ble det heller ikke sett på som et viktig moment for ungdommen selv. Sett i lys av at flere av ungdommene ikke hadde hørt ordet «brukermedvirkning» eller hadde særlig utdypende tanker om hva det innebærer, er det naturlig å tolke dette som at ungdom finner mening i og legger i medvirkning det de ansatte presenterer som viktig i interaksjonen.

På den annen side kan det tenkes at dette stiller seg annerledes i en komparativ studie dersom de ansatte hadde fortalt om sine opplevelser om viktige temaer i interaksjonen, men dette faller utenfor oppgavens problemstilling.

I sammenheng med brukerundersøkelser, kan det nevnes som et poeng at det fremkommer av politiske føringer at beboeres reelle medvirkning på institusjon blant annet kan sikres ved å gjennomføre jevnlig brukersundersøkelser (Kvalitetsforskriften § 9). Ut ifra ungdommenes opplevelser ble ikke dette gjennomført under deres opphold; tre av fem husker å ha mottatt ett skjema med spørsmål om deres opplevelser av oppholdet og de to andre husker ikke å ha mottatt dette i det hele tatt. Dette kan igjen støtte opp om argumentet om at de ansatte ikke så på brukerundersøkelser som en viktig medvirkningsform og at dette også kan ha påvirket

ungdommenes vurdering av slike undersøkelser.

Tre av de fem deltakerne i denne studien svarte at det ikke var noe de gjerne skulle hatt mer medvirkning til, og det virket som at deres behov for fritid, selvbestemmelse og innflytelse ble møtt. Her er det interessant å trekke frem funnene om begrenset kjennskap både til medvirkningsbegrepet og til egne rettigheter. Medvirkning i FNs barnekonvensjon innebærer blant annet at et barn har rett til å gi uttrykk for egne synspunkter i «alle forhold som vedrører barnet», og forskrift om medvirkning og tillitsperson nevner at barnet skal få tilstrekkelig tilpasset informasjon. Ungdommene i denne studien opplevde i liten grad å ha fått informasjon om begrepet brukermedvirkning og om sine egne rettigheter. Derfor kan det argumenteres for at det er naturlig for dem å tenke at det ikke var noe de ønsket mer medvirkning til, da de ikke hadde tilstrekkelig informasjon om mulighetene for og rekkevidden av egen medvirkning.

Likevel kan man drøfte dette i retning av at tilfredshet er subjektivt, og at det viktigste for ungdommene er at de opplever at deres behov er møtt. Uavhengig om de hadde kunnskap om rettigheter eller ikke, ville de reagert negativt dersom de opplevde misnøye og urettferdighet, noe et par av ungdommene også gav uttrykk for. For å sette det på spissen, kan man si at en ungdom ikke trenger å vite om sin rett til å bli hørt for å oppleve at han/hun ikke blir det. En av ungdommene opplevde krenkelser som et resultat av manglende rettslig anerkjennelse rettigheter, til tross for at hun ikke hadde kunnskap om rettighetene, blant annet innskrenking av fritid. Dette ble særlig synlig ved at hun så at andre beboere fikk tillatelse til ting hun selv ikke fikk, og hun opplevde stor grad av urettferdighet med tanke på innflytelse over egen hverdag.

Min for forståelse i oppstarten av denne studien var blant annet at ungdom ikke hadde god kjennskap til begrepet brukermedvirkning, noe som kan sies å ha blitt bekreftet av ungdommenes historier. Jeg vil i denne sammenheng argumentere for at *min* forståelse av medvirkning, eller en teoretisk eller rettslig forståelse, ikke trenger å være sammenfallende med ungdommenes for at den skal gi mening for dem. Heller tvert imot; fenomenologien er forankret i tanken på at fenomener må forstås slik de fremtrer for den enkelte, og dette må derfor også gjelde for opplevelser av hva medvirkning er og hvordan den har vist seg i praksis for ungdommene.

Den sosiokulturelle definisjonen av deltakelse kommer frem når rettighetsdimensjonen skal fullbyrdes (Strandbu 2011). Slik jeg ser det, viser dette avhengighetsforholdet mellom de to forståelsene av medvirkning, og at reell medvirkning først skjer når den ene oppfyller den andre. Ungdommene har medvirkning i en rettighetsforståelse uavhengig av deres kunnskap om disse rettighetene, men det krever en sosiokulturell forståelse for å se om medvirkningen faktisk har skjedd i praksis. Dette kan drøftes i sammenheng med denne oppgaven. Dersom de ansatte hadde lagt til rette for bedre informasjon om hva medvirkning er i teorien og hva ungdommenes rettigheter innebærer, kan det hende at dette hadde fått frem nye refleksjoner hos beboerne som ville vært med på deres meningsdannelse omkring medvirkningsbegrepet. Da ville de kanskje også sett annerledes på hvordan egen medvirkning var i praksis. Likevel vil jeg igjen poengtere at individuelle behov for medvirkning trolig vil kjennes på kroppen, uavhengig av mye eller lite kunnskap om rettigheter.

7.3.3. Institusjonens sosiale dimensjon

Ingen av ungdommene svarte at de hadde medbestemmelse til eller innflytelse over regler som skulle gjelde fellesskapet på institusjonen. Selv om det har blitt påpekt i litteraturen at andre parter må være villig til å gi fra seg definisjons- og beslutningsmakt i situasjoner hvor barn og unge har meninger og ønsker (Strandbu 2011), har det også blitt argumentert for at det vil være en umulighet å oppnå medvirkning for alle parter i en institusjonskontekst (Minow gjengitt etter Tjelflaat & Ulset 2007). Beboerne på institusjon må tilpasse seg et allerede konstruert miljø hvor ansatte har definisjonsmakt. Det kan virke som om ansattes definisjonsmakt ikke fremstod som et stort problem for ungdommene i denne studien, da flere av dem opplevde at det var greit å ha bestemte regler å forholde seg til.

Noe som kom frem som viktig i en av ungdommenes fortellinger var imidlertid viktigheten av å få forklaringer på *hvorfor* reglene var slik de var, slik at hun fikk en forståelse av årsakene som lå bak. Dette kan knyttes til Egelund og Jakobsens syn på det dynamiske samspillet mellom institusjonell makt og motmakt fra barn og unge i en institusjonssammenheng (gjengitt etter Backe-Hansen m.fl. 2011). Ungdommen ønsket ikke å få regler presentert som absolutte sannheter, og krevde svar i de tilfeller hvor ansatte ikke spurte om hennes mening. Dette kan tolkes som en demonstrasjon av motmakt fra ungdommens side når hun opplevde å bli bestemt over uten å involveres.

Det sosiale miljøet blant beboerne på institusjonen ble i stor grad sett på som positivt og

flertallet beskrev de andre beboerne som venner. En av ungdommene opplevde å ha større tillit til de andre ungdommene enn til de ansatte, og sa at det var lettere for henne å snakke med dem dersom hun var lei seg og trengte noen. Hun påpekte at hun og de andre ungdommene ikke hadde noe annet sted å dra, mens «de som jobber her, de kommer jo hit også kan de dra hjem igjen hvis de vil». Dette forteller om hennes syn på ansattes rolle i det som i praksis er hennes hjem, og at hun relaterer seg mer til de andre beboerne, da de er i samme situasjon som henne. Rollen som ansatt sier noe om maktforholdet mellom ungdom og ansatt, og at ansattes makt til å dra når de vil kan oppleves negativt i relasjonsbyggingen. Det kan argumenteres for at denne formen for makt alltid vil være tilstede på en institusjon; institusjonen er avhengig av ansatte for å ivareta beboernes rettslige krav og behov for omsorg og beskyttelse, men de ansatte står ikke i et likeverdig avhengighetsforhold til ungdommene.

I Honneths anerkjennelsesteori snakkes det om solidaritet som anerkjennelse, som oppnås når ens egne ressurser, egenskaper og talent blir verdsatt i sosiale fellesskaper vi inngår i. De fleste ungdommene opplevde et positivt fellesskap seg imellom hvor de utviklet vennskap og tillitsfulle relasjoner. Funnene kan tyde på at disse fellesskapene var noe som befant seg på siden av fellesskapet mellom beboerne og ansatte, og kanskje også en substitutt for dette. Et par av ungdommene beskrev det som enklere å snakke med andre beboere, og dette kan forstås som at ungdommene drev en form for miljøterapi med hverandre. Det var ikke alltid positivt; en ungdom fortalte at det ble enklere for henne å ruse seg da hun bodde med andre som drev med det samme. «Du blir venn med de menneskene på grunn av problemene, ikke på grunn av noe positivt». Her er det interessant å drøfte hvor vidt solidarisk anerkjennelse ble oppnådd eller ikke; var det den enkeltes ressurser, egenskaper og talent som ble verdsatt i fellesskapet, eller var det problemene? Det kan tyde på at fellesskapets grunnlag var nettopp problemene som hadde ført dem sammen på institusjonen, og at dette førte til en gjensidig negativ påvirkning. Under oppholdet kan det likevel tenkes at dette opplevdes som et fellesskap hvor man ble verdsatt for den man var i en vanskelig situasjon, og at de negative tankene omkring dette har kommet i ettertid.

I kapittel 2 ble det nevnt at flere kilder har kritisert blanding av målgrupper på institusjon da det kan føre til negativ påvirkning mellom beboere. I denne sammenheng kan det være relevant å drøfte hvor vidt den negative påvirkningen som nevnt av en ungdom i forrige avsnitt kom som et resultat av at målgruppen på institusjonen var blandet. Det kan argumenteres for at denne ungdommen opplevde negativ påvirkning av ungdom i *samme*

målgruppe og situasjon som henne selv; hun slet selv med rus, og hennes misbruk ble forsterket av andre med samme problem. Det kan tyde på at politiske føringer ønsker å beskytte institusjonsbeboere med rene omsorgsbehov fra å bli påvirket av ungdom med tyngre problematikk, som rus eller atferdsproblemer, men historien til denne informanten kan tyde på at ungdom innenfor samme målgruppe også lar seg påvirke negativt av hverandre. Hennes beskrivelser forteller at felles problemer kan bli gjensidig forsterket, noe som er et argument for at det ikke nødvendigvis er uproblematisk at institusjoner kun huser én klart definert målgruppe, slik politiske føringer anbefaler. Dette kan ses på som en ond sirkel som forhindret ungdommens muligheter for medvirkning; hun opplevde å bli stigmatisert av de ansatte og søkte derfor støtte hos andre beboere med lignende problemer, som igjen forsterket problemet hun opplevde var årsaken til stigmatiseringen.

Det skal nevnes at de fleste opplevde fellesskapet som godt og hyggelig, og at drøftingen ovenfor derfor gjelder én enkeltungdoms beskrivelser.

Min forforståelse var at fellesskapet kunne være et hinder for medvirkning ved at de som gjorde mest ut av seg ble hørt og sett i større grad. Ut ifra drøftingen i punkt 7.3.1 om faktorer ved ansatte kan det sies å ligge bekreftende argumenter til denne tanken. De ungdommene som beskriver seg som mer innesluttet opplever å bli sett og hørt i mindre grad enn ungdom som beskriver at de snakket mye og stilte spørsmålstegn ved det ansatte gjorde. En av ungdommene forteller at hun i ettertid har tenkt på at de ansatte kunne tilrettelagt bedre for at de som var stille i plenum også fikk mulighet til å ta ordet, som hun selv opplevde at hun gjorde. I lys av Honneths teori må ungdommene oppleve at den de er og det de kan bidra med blir verdsatt i fellesskapet på institusjonen for at de skal oppnå solidarisk anerkjennelse og selvaktelse. Det at noen forholder seg rolig når ting blir diskutert i fellesskap er ikke nødvendigvis tegn på at de ikke har meninger om temaet det snakkes om, og det er ikke selvfølgelig at alle ønsker å ta opp sine meninger i plenum. De ansatte kan i teorien ha tilrettelagt for medvirkning ved å åpne opp for diskusjon rundt ulike temaer, noe flere ungdommer nevnte at de gjorde. Likevel tenker jeg det blir for lett vint å si at dette sørger for reell medvirkning, da en slik tilnærming legger til grunn at alle ønsker å si sin mening i fellesskap.

På den annen side kan man argumentere for at å åpne opp for ungdommenes synspunkter på denne måten er en tilfredsstillende måte å tilrettelegge for medvirkning. Det kan være tid- og

ressurskrevende dersom de ansatte skulle hatt individuelle samtaler med alle ungdommer om alle aspekter hvor deres medvirkning er ønskelig, og at det derfor er enklere å åpne for diskusjon når alle er samlet. Ungdommene *har* muligheten til å uttrykke seg, og det kan argumenteres for at det er deres eget valg om de velger å utnytte muligheten eller ikke. Slik jeg forstår ungdommenes opplevelser i denne studien, er fellesmøtene en god arena for medvirkning for de som faktisk bruker muligheten. De ungdommene som beskriver at de ofte tok ordet har også en jevnt over positiv opplevelse når det gjelder synet på egen medvirkning. Et par av ungdommene opplever derimot at deres meninger ikke ble hørt, og dette kan føre til at man slutter å benytte seg av muligheten til å fremme sitt syn under møtene. De ansatte kan tolke stillheten som aksept eller tilfredshet, og dermed kan disse ungdommene oppleve en form for sosial usynlighet. De blir fysisk sett, deres meninger og/eller stillhet overses.

7.3.4 Oppsummering

I denne delen av kapitlet har jeg drøftet noen sentrale funn i lys av oppgavens teoretiske rammeverk. De tre områdene faktorer ved de ansatte, faktorer ved ungdommenes individuelle situasjon og institusjonens sosiale dimensjon er drøftet opp imot ulike politiske og rettslige føringer, sosiokulturell forståelse av deltakelse, anerkjennelsesteori og maktperspektiver.

8. Oppsummering og avsluttende kommentarer

I denne studien har jeg presentert opplevelsene til fem ungdommer med utgangspunkt i følgende problemstilling: *hvilke opplevelser av brukermedvirkning har tidligere beboere fra sitt opphold ved frivillig barneverninstitusjon?* I tillegg ønsket jeg å besvare to forskningsspørsmål som handlet om hvordan ungdommene opplevde medvirkning til sin egen sak og medvirkning til fellesskapet på institusjonen.

Studien er ikke utarbeidet med tanke på å fremskaffe generaliserbar kunnskap om hvordan ungdom på institusjon opplever medvirkning. Formålet har heller vært å dele enkeltungdoms opplevelser som forhåpentligvis kan kaste lys over hvor variert målgruppen er og vise hvor viktig det er å arbeide for å se den enkeltes behov.

I ungdommenes beskrivelser kom det frem tre sentrale områder når det gjelder opplevelser av medvirkning. Det første området er forhold ved de ansatte, herunder deres relasjonelle kompetanse og tilgjengelighet, faglige kompetanse og maktposisjon overfor ungdommene. Område nummer to omhandler faktorer ved ungdommenes individuelle situasjon, som forståelse av medvirkning, alder og behov. Disse to områdene sa noe om opplevelsen av medvirkning til egen sak. Tredje og siste område favnet institusjonens sosiale dimensjon med underpunktene middagsmøter, vennskap og likebehandling. Sistnevnte fortalte om opplevelser rundt medvirkning til fellesskapet.

Resultatene er drøftet i lys av et teoretisk rammeverk bestående av politiske føringer for barn og unges medvirkning, sosiokulturell utviklingspsykologi og et sosiokulturelt deltakelsesbegrep, samt Axel Honneths anerkjennelsesteori og maktaspektet ved medvirkning.

Ungdommenes opplevelser er varierte, men funn som virker gjennomgående hos dem er viktigheten av å bli sett og hørt og betydningen av tillit i relasjon med de ansatte. Det var generelt lite informasjon om hvilke rettigheter de hadde under oppholdet, noe som blir etterlyst av flere ungdommer. Under innflyttingsprosessen hadde de fleste opplevd å befinne seg i gråsonen mellom frivillighet og tvang, og sier at de ikke hadde noe annet valg.

Det som fremstod viktig for ungdommene å medvirke til var først og fremst middagsmåltider.

Tiltak som brukerundersøkelser virket derimot ikke fullt så viktig, og jeg har drøftet hvor vidt dette kan komme av mangel på informasjon om deres rettigheter til medvirkning og hva de ansatte selv vektlegger som viktig i interaksjon med ungdommene.

Ungdommer som opplevde å bli sett og hørt var også de ungdommene som svarte at de ofte tok ordet i plenum og verbalt gav uttrykk for sine synspunkter på eget initiativ. Motsatt svarte ungdom som opplevde å ikke bli hørt i like stor grad at de var mer innesluttet, og jeg har drøftet om dette kan bunne i ansattes tilretteleggelse av medvirkning.

Institusjonens sosiale miljø blir beskrevet som positivt, til tross for at det nevnes at vennskapet er basert på felles problemer fremfor noe positivt. Ukentlige middagsmøter blir beskrevet som arena for medvirkning, og jeg har drøftet om dette er en god løsning for at alle skal oppleve medvirkning til fellesskapet.

Et av målene med denne studien var å dra noen linjer fra det overordnede idealet om medvirkning ned til enkeltungdoms subjektive opplevelser. Personlig har jeg fått en bedre forståelse av målgruppen og hvordan jeg kan arbeide for at ungdom skal oppleve reell medvirkning til forhold som er viktige for dem. Etter å ha presentert og drøftet disse fem ungdommenes opplevelser, kan jeg bare håpe at andre ser like stor verdi i dette som det jeg selv gjør. Et håp er at denne studien kan styrke synet på barn og unge som kompetente aktører både i egne liv og i profesjonell yrkesutøvelse.

Litteraturliste

Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner: hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.

Andreassen, T. (2010). *Kvalitet i barneverninstitusjoner*. Hentet 7. november 2015 fra: <http://forskning.no/meninger/kronikk/2010/04/kvalitet-i-barneverninstitusjoner>

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4):216-224.

Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H. & Grønningsæter, A. B. (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei. Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet*. Oslo: NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristoffersen, L. B. & Hvinden, B. (red.) (2014). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA.

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2012). *Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (rettighetsforskriften)*. Rundskriv Q-19/2012.

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2016). *Retningslinjer om hjelpetiltak, jf. barnevernloven § 4-4*. Rundskriv nr. Q-0982.

Barne- og likestillingsdepartementet. (2006). *Deltakelse og innflytelse fra barn og ungdom – informasjon og veiledning for arbeidet i kommunene*. Rundskriv Q-27/2006B.

Barnevernloven. *Lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester med forskrifter:*

Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner (2008).

Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (2011).

Forskrift om medvirkning og tillitsperson (2014.)

Barnevernpanelet. (2011). *Barnevernpanelets rapport*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Bufdir. (2010). *Kvalitet i barneverninstitusjoner*. (Rapport 2010). Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Cashmore, J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child Abuse and Neglect*, 26:837-847.

Christiansen, Ø. (2015). *Hjelpetiltak i barnevernet – en kunnskapsstatus*. Bergen: Uni Research Helse.

Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Tidsskriftet Norges Barnevern* 89 (1-2):16-30.

Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K. J. S., Aarland, K. & Backe-Hansen, E. (2015). *Forskingskunnskap om barnevernets hjelpetiltak*. Bergen: Uni Research Helse.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design. Choosing among five approaches*. 3. utg. London: Sage.

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. 5. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

FNs barnekonvensjon. *Lov av 20. november 1989 om barns rettigheter*.

Gautun, H., Sasaoka, K., Gjerustad, C. (2006). *Brukerundersøkelse i barneverninstitusjonene*. (Rapport 9/06). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

Giorgi, A. (2012). The Descriptive Phenomenological Psychological Method. *Journal of Phenomenological Psychology*, 43:3-12.

Grunnloven. *Lov av 17. mai 1814*.

Gulbrandsen, L. M. (red.). (2014). *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gulbrandsen, L. M., S. Seim & O. S. Ulvik. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Tidsskriftet Sosiologi i dag*, 42 (3-4):54-78.

Gullestad, M. (1997). Fra “lydig” til “å finne seg selv”: verdioverføring mellom generasjonene i dagens Norge. I: I. Frønes, K. Heggen & J. O. Myklebust (red.). *Livsløp. Oppvekst, generasjon og social endring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hart, R. (1992). *Children's participation: from tokenism to citizenship*. Firenze: UNICEF.

Havik, T. & Christiansen, Ø. (2009). Plassert av barnevernet – får barnet en situasjon preget av stabilitet? *Norges barnevern*, 87 (1):18-29.

Healy, K. (1998). Participation and child protection. The importance of context. *British Journal of Social Work*, 28 (6):897-914.

Hernes, G. (1975). *Makt og avmakt: en begrepsanalyse*. Bergen: Universitetsforlaget.

Honneth, A. (2003). *Behovet for anerkendelse. En tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag.

Honneth, A. (2006). *Kamp om anerkendelse. Sociale konflikters moralske grammatik*. København: Hans Reitzels Forlag.

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utg. Oslo: Abstrakt Forlag.

Juritzen, T. I. & Heggen, K. (2006). Omsorgsmakt. Relasjonsnære sonderinger mellom makt og avmakt. *Sosiologi i dag*, 36:61-80.

Kayed, N. S., Jozefiak, T., Rimehaug, T., Tjelflaat, T., Brubakk, A. & Wichstrøm, L. (2015). *Resultater fra forskningsprosjektet Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner*. (Rapport 2015). Trondheim: Regionalt kunnskapssenter for barn og unge – psykisk helse og barnevern (NTNU).

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Moran, D. (2000). *Introduction to phenomenology*. London: Routledge.

Nordstoga, S. & Støkken, A. M. (2010). *Bli beboerne hørt?* Kronikk på forebyggende.no. Hentet 19. oktober 2015 fra: <http://www.forebygging.no/Kronikker/2010-2008/Bli-beboerne-hort/>

NOU 2008:9. *Med barnet i fokus – en gjennomgang av barnevernlovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

NOU 2009:8. *Kompetanseutvikling i barnevernet*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

NOU 2011:20. *Ungdom, makt og medvirkning*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

NOU 2012:5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Prop. 106 L. (2012-2013). *Endringer i barnevernloven*. Oslo: Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Rambøll. (2011). *Brukerundersøkelse blant barn i statlige og private barneverntiltak*. Rapport til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Rambøll. (2014). *Brukerundersøkelse av barn i statlige og private barneverntiltak*. Rapport til

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Reime, M. A. & Fjær, S. (2010). Å tilhøre, å bli, å delta. Medvirkning i overgangen fra barneverninstitusjon til voksenliv. *Fontene forskning* 2/10, 27-38.

Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development*. Oxford: Oxford University Press.

Sandbæk, M. (2004). Barn i hjelpeapparatet – kompetente og sårbare aktører. *Nordisk sosialt arbeid*, 24 (2):98-109.

Seim, S. & Slettebø, T. (red.) (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with article 12.1 of the United Nations' Convention on the Rights of the child. *Children & Society*, 15:107-117.

Skjefstad, N. (2012). Brukermedvirkning sett i et anerkjennelsesteoretisk perspektiv. I: Jenssen, A. G. & Tronsvoll, I. M. (red.) (2012). *Brukermedvirkning. Likeverd og anerkjennelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Slettebø, T., Oterholm, I. & Stavrum, A. (2010). *Brukermedvirkning i det statlige regionale barnevernet*. (Rapport 2010/3). Oslo: Diakonhjemmet Høgskole.

Smith, A. (2007). Children and young people's participation rights in education. *International Journal of Children's Rights*, 15:147-164.

Smith, A., Flowers, P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research*. London: Sage.

Sommer, D. (2012). *Barn i senmoderniteten. Barndomspsykologiske perspektiver*. Bergen: Fagbokforlaget.

Stern, R. (2006). *The child's right to participation – reality or rhetoric?* Uppsala: Uppsala Universitet.

Storø, J., Bunkholdt, V., & Larsen, E. (2010). Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 87 (3):166-181.

Strandbu, A. (2011). *Barnets deltakelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforlaget.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. Bergen: Fagbokforlaget.

Thomas, N. og O’Kane, C. (1998) When children’s wishes and feelings clash with their ‘best interests’. *International Journal of Children’s Rights*, 6 (2):137-154.

Thrana, H. M. (2008). *Vil jeg bestemme? Om barn og ungdoms medvirkning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Tjelflaat, T. & Ulset, G. (2007). *Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon. Et forskningsbasert temahefte*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Ulset, G. (2009). *Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Ulvik, O. S. (2009). Barns rett til deltakelse. Teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelpers samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 46 (12): 1148-1154.

Ulvik, O. S. (2014). Å utforske barns deltakelse i hverdagslivet: metodologiske refleksjoner. I: Gulbrandsen, L. M. (red.). (2014). *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vygotskij, L. S. (2001). *Tenkning og tale*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society*. Cambridge: Harvard University Press.

Vedlegg 1: Godkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Ellen Syrstad
Institutt for sosialt arbeid og familierapi Diakonhjemmet Høgskole AS
Postboks 184 Vinderen
0319 OSLO

Vår dato: 03.12.2015 Vår ref: 45446 / 3 / MSI Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 01.11.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

45446	<i>Opplevelse av brukermedvirkning på barneverninstitusjon etter endt opphold</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Diakonhjemmet Høgskole AS, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Ellen Syrstad</i>
<i>Student</i>	<i>Ida Cecilie Haukaas</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 20.11.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marte Byrkjeland

Kontaktperson: Marte Byrkjeland tlf: 55 58 36 01

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uia.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uib.no

FORMÅL

Formålet er å finne ut hvilke opplevelser ungdom sitter igjen med etter utflytting fra frivillig barneverninstitusjon, herunder medvirkning til egen sak og medvirkning til fellesskapet på institusjonen.

REKRUTTERING

Rekruttering gjøres via barneverninstitusjonen. Personvernombudet forutsetter at barneverninstitusjonen ikke utleverer kontaktopplysninger til aktuelle informanter (uten samtykke), men at de utelukkende er behjelpelige med å videreformidle forespørsel, og at taushetsplikten slik sett ikke er til hinder for rekrutteringen. Vi anbefaler at potensielle informanter selv tar kontakt med studenten dersom vedkommende skulle være interessert i å delta. Dersom barneverninstitusjonen skal utlevere kontaktinformasjon til studenten, må vedkommende ha samtykket til utleveringen. Dersom sistnevnte blir aktuelt, bør studenten motta deltakerlisten på andre måter enn epost/over internett, av hensyn til informasjonssikkerheten og personvernet, jf. telefonsamtale med student 02.12.2015.

INFORMASJON OG DATA

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning og helseforhold.

Personvernombudet forstår det slik at det ikke er viktig for formålet å registrere tredjepersonsopplysninger, jf. telefonsamtale 02.12.2015. Vi anbefaler derfor at studenten ber informantene omtale andre ungdommer og ansatte på en slik måte at de ikke kan identifiseres ifm. intervju (dvs. utelate navn og bakgrunnsopplysninger som f.eks. kjønn og stilling). Vi gjør oppmerksom på at dersom personidentifiserende opplysninger om tredjeperson skulle fremkomme, må disse personene informeres om prosjektet, eventuelt må opplysningene straks anonymiseres.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Diakonhjemmet Høgskole AS sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal sendes elektronisk eller lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig. Vi anbefaler at studenten ikke oppbevarer direkte personidentifiserende opplysninger på privat pc, og at det benyttes en koblingsnøkkel, jf. telefonsamtale 02.12.2015.

PROSJEKTLUTT

Forventet prosjektlutt er 20.11.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres

ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak.

Ingen enkeltpersoner vil gjenkjennes i publikasjoner.

Vedlegg 2: Invitasjon til forskningsprosjekt med samtykkeerklæring

Invitasjon til forskningsprosjekt om brukermedvirkning på barneverninstitusjon

Jeg studerer master i sosialt arbeid på Diakonhjemmet Høgskole i Oslo, og inviterer deg til å delta i et forskningsprosjekt om ungdoms erfaringer med brukermedvirkning på barneverninstitusjon. Målet med prosjektet er å finne ut av hvordan ungdom opplevde at deres stemme ble hørt og hvordan det hadde innflytelse på avgjørelser og bestemmelser som ble gjort både om sin egen sak og om fellesskapet i den tiden du bodde på institusjonen. Jeg ønsker å intervju 6-8 personer som bodde på institusjonen, i alderen 18 år og oppover. Du får invitasjonen via (DAGLIG LEDER).

Intervjuene vil danne grunnlaget for min masteroppgave, hvor jeg ønsker å sette fokus på hvordan du som tidligere beboer opplever at du fikk være med å medvirke til din egen sak og fellesskapet på institusjonen mens du bodde der. Jeg kommer i hovedsak til å stille deg spørsmål om hva slags type informasjon du fikk av personalet mens du bodde der, i hvilken grad du fikk være med på å ta avgjørelser som handlet både om deg selv og fellesskapet og spørsmål om fritid, regler og rutiner. Intervjuet vil vare i ca. 1 time.

Det er frivillig å delta i prosjektet, og du har mulighet til å trekke deg når som helst uten å gi meg nærmere begrunnelse. Skulle du velge å trekke deg, vil all informasjon om deg bli slettet. De opplysningene jeg samler inn om deg, vil kun bli behandlet av meg, og du vil bli anonymisert i selve oppgaven. Hvis det er greit for deg, ønsker jeg å ta lydopptak av intervjuet, slik at jeg på best mulig måte får med meg alt du sier. Disse lydopptakene vil bli slettet når jeg leverer oppgaven min, senest i november 2016.

Hvis du har lyst til å delta, kan du skrive under på samtykkeerklæringen nederst og sende til meg, så tar jeg kontakt for å avtale intervju med deg.

Dersom du har noen spørsmål, så kan du ringe meg på nr. 93032358, eller e-mail: ida.cecilie@hotmail.com. Du kan også kontakte min veileder, Ellen Syrstad, på e-mail: ellen.syrstad@diakonhjemmet.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Vennlig hilsen
Ida C. Haukaas

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om prosjektet «Ungdoms opplevelse av brukermedvirkning på barneverninstitusjon» og er villig til å delta i studien. Jeg har fått informasjon om at deltakelse er frivillig, og at jeg ubegrunnet kan trekke meg når som helst.

Signatur:

Telefonnummer:

Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide

Intervjuformen er semi-strukturert inndelt i temaer med veiledende spørsmål. Denne intervjuformen vil gi rom for en mer åpen dialog innenfor rammene av oppgitte temaer.

Problemstilling: Hvilke opplevelser av brukermedvirkning har tidligere beboere fra sitt opphold ved frivillig barneverninstitusjon?

Forskningsspørsmål:

- Hvordan opplevde ungdommene medvirkning til sin egen sak?
- Hvordan opplevde ungdommene medvirkning til fellesskapet på institusjonen?

Del 1 Tema: introduksjon

- Takke informanten for deltakelsen, og presiser at dette er basert på frivillig og informert samtykke, i tillegg til at deres anonymitet vil ivaretas.
- Fortelle informanten om prosjektet, hva jeg ønsker å få svar på og at samtalen vil bli tatt opp på lydbånd.
- Hvorfor takket du ja til å stille på intervju?

Del 2 Tema: bakgrunn

- Hvor lenge siden er det du flyttet ut fra institusjonen?
- Hvor lenge bodde du på institusjonen?
- Hvordan fikk du høre om institusjonen første gang?
- Hvordan var det å bo der?

Livsformsintervju:

- Beskriv hva som skjedde da du fikk tilbud om å flytte til institusjonen.
 - oppfølgingsspørsmål ut ifra informantens beskrivelser
- Beskriv en vanlig dag på institusjonen.
 - hva skjedde, hvem møtte du, hvem var tilstede?

Del 3 Tema: medvirkning til egen situasjon

- Hva tenker du på når du hører ordet brukermedvirkning? Hva betyr det for deg?
- Var det noen av de ansatte som snakket med deg om brukermedvirkning?
- Fortell om møtene du hadde med personalet på institusjonen:
 - har du et eksempel på et møte du kan huske? Hvis ja: beskriv hva som skjedde.
 - hvordan ble du forklart årsaken/grunnen til møtene?
 - hvordan opplever du at du fikk være med på å bestemme hva som

skulle gjøres fremover? Har du noen eksempler på dette?

- hvordan opplevde du at dine tanker og ønsker faktisk førte frem?
- hvordan opplevde du språket som ble brukt under møtene? Forstod du det som ble sagt? Var det noen ord som var vanskelige?
- Har du lest journaler eller rapporter om deg selv fra oppholdet i ettertid? Hvis ja: hvordan kom dine tanker, følelser og meninger frem i disse?
- Opplevde du at det ble gjennomført planer/fattet vedtak om deg som du selv ikke hadde ønsket? I så fall, hvordan ble du forklart hvorfor det ikke ble slik du ønsket?
- På hvilken måte fikk du selv bestemme over din egen fritid? Hva tenker du om dette i dag?
- Hva var det viktig for deg å få være med på å bestemme/ha innflytelse på?
- Hva skulle du ønske at du hadde mer innflytelse på?
- Hva tenker du om din egen medvirkning i dag i forhold til da du bodde der?
- Hvis du hadde vært ansatt på institusjonen, hvordan ville du håndtert deg som ungdom? Er dette tanker som skiller seg fra tanker du hadde da du bodde der?
- Angående brukerundersøkelser (skjemaer): hvordan opplevde du dette? (Lett forståelig? Oppfølging?)

Del 4 Tema: medvirkning til fellesskapet

- Hvor mange bodde på institusjonen mens du selv bodde der?
- Hvordan opplevde du fellesskapet mellom beboerne?
- Hadde dere felles møter mellom beboere og ansatte, og i så fall hva skjedde på disse møtene (har du et eksempel?)
- Hvordan opplevde du at du fikk være med på å bestemme regler/rutiner som skulle gjelde for alle på institusjonen?
- Hvordan opplevde du likebehandling på institusjonen? Ble alle behandlet likt, eller var det ulikheter? Var det noen som ble hørt oftere enn andre, og hva kan årsakene til dette være?
- Hvilke tanker har du om fellesskapet nå? Skiller de seg fra tanker du hadde da du bodde der?

Del 5 Tema: avslutning

- Er det noe du vet nå som du gjerne skulle visst mens du bodde på institusjonen?
- Hvordan ser du på oppholdet ditt nå i ettertid i forhold til tanker du hadde da du bodde der?
- Hvis du skulle vært rådgiver til de ansatte på institusjonen, hvilke råd ville du gitt dem?
- Hvordan syns du det var å bli intervjuet?
- Hvordan opplevde du at din stemme ble hørt og dine tanker kom frem i intervjuet?
- Er det noe jeg ikke har spurt om som du gjerne ville bli spurt?
- Er det noen spørsmål du syns jeg ikke burde ha stilt?